

Melniková-Papoušková

Naděžda Melniková-Papoušková

* 23. 11. 1891 *Petrohrad* (Rusko)

† 10. 7. 1978 *Praha*

Publicistka zaměřená hlavně na ruskou literaturu a divadlo, autorka reportáží a úvah o soudobém Rusku, překladatelka z ruštiny a francouzštiny; kulturní historička s přednostním zájmem o hmotnou kulturu a užité umění.

Podepisovala se i Papoušková-Melniková. – Otec byl ruský stavební inženýr s gruzínskými předky, který stavěl továrny v různých končinách Ruska a s nímž se rodina často stěhovala. Základní školu vychodila M.-P. v městečku Mstora ve Vladimírské oblasti (místo známé malbou ikon a rukodílnou uměleckou výrobou), gymnázium v Serepuchově v Moskevské oblasti. Od mládí malovala, na přání rodičů však vystudovala na moskevské univerzitě srovnávací literatury (doktorská práce o vlivu francouzského socialismu na ruskou literaturu). Za války studovala slovanské literatury, zejména srbskou a českou, a seznámila se s řadou Čechů, mezi nimi též se svým budoucím manželem J. Papouškem (* 1890 Praha, † 1945 v nacistickém vězení Guben v Německu), mladým historikem, příslušníkem českosl. legií v Rusku a osobním tajemníkem T. G. Masaryka za jeho tamějšího pobytu; později se jako pracovník min. zahraničí věnoval zejména dějinám českosl. odboje v Rusku a novodobých čes.-ruských a českosl.-sovětských vztahů; byl autorem a editorem řady historických prací, mj. přeložil též esej A. A. Bloka *Rusko a inteligence* (1921) a *Blokem* uspořádaný sb. Poslední dny carské vlády na základě nevydaných dokumentů (1923). Po svatbě v Moskvě (1918) přijeli oba manželé do Československa; s rodinou a ruským prostředím však M.-P. udržovala stálý kontakt nejen prostřednictvím literatury, ale i častými návštěvami. Brzy po příjezdu se zapsala jako mimořádná posluchačka slavistiky na Filoz. fakultě UK (profesoři J. Máchal, J. Polívka a J. Horák). Česky začala publikovat 1919 v časopisech, 1920 i knižně (první knížku Bakunin i Slavjanstvo vydala 1917 ještě v Rusku), a to hlavně o ruské literatuře a divadle (stálá přispěvatelka zejména *Lid. novin*, *Tribuny* a *Přítomnosti*). Se svým přítelem, překladatelem V. Koenigem, který jí pomáhal s jazykovou úpravou jejích českých prací, spolupracovala na jeho prvních překladech z ruš-

tiny (N. V. Gogol). S postupným srůstáním s českým prostředím se odborný zájem M.-P. přesunul na domácí kulturu; studium dějin umění na pařížské École du Louvre (1922–23) utvrdilo její původní zaměření na výtvarné umění, jež se postupně vyhranilo ve studium lidové hmotné kultury, k níž ji orientovali i její pražští učitelé. Tato specializace ji přivedla už ve 30. letech a hlavně po 1945 k široké odborné i osvětové aktivitě v mnoha oblastech výtvarné kultury a jmenovitě lidové a užité tvorby (odborné monografie, časopisecké studie a referáty, přednášky, vernisáže výstav, spolupráce s divadlem E. F. Buriana a s Ústředím lid. a umělecké výroby, odborné poradenství muzeí atd.) a také na učitelskou dráhu: 1946–49 přednášela o lidové kultuře na Pedagogické fakultě Palackého univerzity v Olomouci a souběžně vedla lektorská cvičení z ruského jazyka a ruských kulturních dějin na filoz. fakultě.

V prvním období rozsáhlé publicistické činnosti M.-P. (zhruba do poloviny 30. let) převážil zájem literární, ve druhé výtvarný. Jako referentka několika novin a časopisů seznamovala M.-P. české čtenáře v desítkách článků a studií (z nichž jen malou část vybrala v 1. polovině 20. let do několika drobných knížek) s novější ruskou literaturou od generace Puškinovy a Turgeněvovy po soudobé sovětské autory. Nejbližší jí zůstala generace symbolistů, duchovní klima, z něhož tato generace vyrůstala, její vztah k revoluci, dychtivě očekávané a přijímané s kritickým odstupem, její hierarchie duchovních hodnot (*Studie z moderní ruské literatury, Střepiny, A. A. Blok*). Vedle toho zahrnuje publicistika M.-P. celou řadu dalších oblastí: divadelní referáty (zejména ze zájezdů ruských divadel, ale též o českém repertoáru; monografie *Moskevské umělecké divadlo*), fejetony a úvahy, drobné črty a povídky (několik „neliterárních nálad“, lyrických obrázků z předrevolučního i revolučního Ruska, sebrala do knížky *Růženec*) aj. Sovětská literatura i sovětská realita, jak ji poznala za svých návštěv jsou dvojím pramenem úvah a reportáží *Rusko z blízka i z dálky*. Novinářskou publicistiku M.-P. provázely překlady, jednak z ruštiny, jednak z francouzštiny, a to časopisecké i knižní; mimoto překládala též do ruštiny (E. Beneš: *Řeči a stati*, 1925; T. G. Masaryk: *Světová revoluce*, 1926–27; V. Vančura: *Pole orná a válečná*, 1928). Vedle ruského vý-

boru Antologia ruskoj poezii 20 stoletija pripravila v překladu několik výborů, v nichž se uplatnil její zájem o okrajové a pokleslé žánry, o tradiční i novodobý folklor (Ruské legendy, Sovětské častušky; svazek SSSR v satíře a humoru obsahuje vedle souboru anekdot několik povídek M. M. Zoščenka). Živý, spontánní zájem M.-P. o lidovou tvorbu, který postupně nabýval odborného rázu, se ve 30. letech přenesl z literatury k širší kulturněhistorické problematice. Tento obrat je patrný už z rozsáhlé historické práce *Praha před sto lety*, knize zcela beletristicky, zcela dokumentárně založené, v níž M.-P. podala čtenářsky poutavý, mnohostranný a pestrý obraz života předběrnové společnosti, od sociálního klimatu a životního stylu doby až po konkrétní detaily hmotné kultury; přestože nepracovala s odborným aparátem, bohatě těžila z detailní znalosti literatury (zejména K. H. Mácha, J. K. Tyl, F. J. Rubeš ad.), archivního i muzejního materiálu. Odtud se soustředila na oblast národopisu a užitého umění; vedle speciálních monografií, věnovaných jednotlivým žánrům lidové tvorby (hračky, malby na skle, kroje) i uměleckého řemesla (umělecké sklo, keramika, šperky) a jejich významným představitelům, vznikly i širší práce, zabírající celý rozsah lidové a periferní tvorby, ať už měly zcela reportážní a beletrizovanou formu (*Putování za lidovým uměním*), založenou na konkrétních setkáních s lidovými tvůrci, nebo byly pokusem o systematický výklad (*Československé lidové výtvarnictví*).

ŠIFRY: N. M. P., pí. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademie (1924–25); Akord (1932); Blok (1948); Centralnaja Jevropa; Cesta (1919–27); Čas (1920–23); Čes. revue (1919); Českosl. samostatnost (1924); Českosl. architekt (1973); Čes. svět (1928–29); Čtème (1941); Dějiny a současnost (1965); Dělnické listy (Vídeň 1921, 1923); Dílo (1938–39); Eva (1929–30); Hollar (1962, 1966); Jevišť (1920–22); Kmen (1920–21); Knižní kultura (1964); Le monde slave; Lid. noviny (1920–41); Lit. noviny (1940); Marginalie (1935); Most (1921–23); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1923–25, 1927, 1936); Nár. listy (od 1919); Nár. osvobození (1924–25); sb. Nové české divadlo 1928–1929 (1929); Podkarpatoruská revue (Bratislava 1937); Právo lidu (1920–21); Přerod (1923–24); Přítomnost (1926–35); Rozpravy Aventina (1927–32); Slovanský přehled (1924–25, 1934); Sobota (1932–37); Světozor (1928); Svob. noviny; Svob. slovo; Tribuna (1919–28); Tvar (1948–70); Umělecký měsíčník D 48 (1948); Umění a řemesla (1957–73); sb. Věčný Mácha (1940); Venkov (1941); Volné směry (1941); Výtvarné umění (1959, 1964);

Země (1919–23); Ženský svět (1919–20). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Bakunin i Slavjanstvo (studie, Rusko 1917, výt. nezjišt.); Studie z moderní ruské literatury (1920); Střepiny (stati, 1921); Růženic (PP 1921); Moskevské umělecké divadlo (studie, 1921); A. A. Blok (studie, 1925); Rusko z blízka i z dálky (RpRp a stati, 1929); Kultura květin 1. Květiny v umění (studie, b. d., 1931); Praha před sto lety (studie, 1935); Československé lidové malířství na skle (studie, 1938); Putování za lidovým uměním (EE a RpRp 1941); Julie V. Mezeřová (monografie, 1943); Lidové malířství (kat., 1943); Lubok neboli Ruské lidové tisky (studie, 1946); Pohled z mého okna (E 1947); Skleněný sen Ludviky Smrčkové (monografie, 1948); Československé lidové výtvarnictví (historický přehled, 1948); Lidové hračky (studie, 1948); O sochách, lásce na první pohled a ráji mého srdce (E 1959); Marta Taberyová (kat., 1973). – *Překlady*: E. a G. Romieu: Život sester Brontëových (1930); J. V. Tarle: Talleyrand (1950, s R. Schulzovou); viz též další rubriku. ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Antologia ruskoj poezii 20 stoletija (1920); Ruské legendy (1927, i překl.); Sovětské častušky (1929, i překl.); SSSR v satíře a humoru (1933, i překl.). ■

LITERATURA: ● ref. Studie z moderní ruské literatury: A. Vyskočil, Čes. revue 14, 1920/21, s. 258; Fr. T. (Tichý), Pramen 1921, s. 424 (i ref. Střepiny) ● ● ref. Střepiny: B. Vydra, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 323; R. I. (Illový), Akademie 25, 1921/22, s. 45 ● ● ref. Růženic: J. Kapras, Čes. revue 14, 1920/21, s. 454; J. K. (Kudela), LidN 6. 12. 1921; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 192 ● ● ref. A. A. Blok: F. Götz, NO 1. 11. 1925; J. Heidenreich (Dolanský), LidN 18. 11. 1925; fxš. (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 186 —x KP 13 (1963); A. M. P. (Piša), Pramen 6, 1925/26, s. 182 ● ne (A. Novák): Článek o V. Vančurovi v Le Monde Slave (polemika s článkem M.-P.), LidN 11. 12. 1928; M. Skackov: Česká literatura v SSSR (polemika s kritikou M.-P. v LidN z 3. 6. 1929, týkající se čes. literatury v encyklopedii vyd. v Moskvě), LitN 3, 1928/29, č. 13; N. M.-P.: Jak vznikla má kniha častušek, RA 4, 1928/29, s. 181; ● ref. ant. Sovětské častušky: B. Václavek, Index 1929, č. 2; jeil (J. Weil), Tvorba 1929, 1. půlroč., s. 87; Hn, LidN 2. 2. 1929; G. (F. Götz), NO 30. 3. 1929 ● ● ref. Rusko z blízka i z dálky: ak., Dělnická osvěta 1929, s. 75; V. Brtník, Venkov 8. 3. 1929; g., LidN 9. 3. 1929; jh. (J. Hora), Plán 1, 1929/30, s. 128 ● ● ref. ant. SSSR v satíře a humoru: J. L. F. (Fischer), Index 1933, s. 56; fn. (F. Němec), RP 8. 4. 1933 ● ● ref. Praha před sto lety: B. (E. Bass), LidN 31. 12. 1934; Z. Kalista, Lumír 61, 1934/35, s. 348; Kaj. (K. Janský), LitN 7, 1934/35, č. 15; -och- (F. S. Procházka), Zvon 35, 1934/35, s. 462; -s. (J. Seifert), PL 17. 2. 1935; Bra. (J. Brambora), Rozhledy 1935, s. 62 ● ● jč (J. Čapek): ref. Československé lidové malířství na skle, LidN 27. 10. 1938; ● ref. Putování za lidovým uměním: J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 599; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 207; jd (J. Drda), LidN

Mencák

14. 4. 1941; -rna (F. Kovárna), KM 1942, s. 59 ●; ● k sedmdesátinám: J. Raban, Tvar 1961, s. 288; J. Jabůrková, Umění a řemesla 1962, č. 1 ●; O. J. Sekora: S N. M.-P. jubilejně (rozhovor), Umění a řemesla 1971, č. 3; ● nekrology: J. Hlaváček, Umění a řemesla 1978, č. 4; A. Plessingerová, ČL 1979, s. 106 ●; R. Jeřábek: Případ M.-P., Národopisná revue 1 (Národopisné aktuality 28), 1991, s. 231.

es

Břetislav Mencák

* 19. 4. 1903 *Praskačka* u Hradce Králové
† 12. 3. 1981 *Praha*

Překladatel divadelních her, próz (především pro mládež) a poezie ze severských jazyků, z němčiny a ruštiny, autor jazykových příruček; básník, literární kritik a publicista.

Syn tesaře. Po studiích na reálce v Hradci Král. a doplňovací maturitě na tamním gymnáziu (1921) krátce navštěvoval pražskou konzervatoř, poté studoval 1921–25 na filoz. fakultě v Praze slavistiku a germanistiku (mj. u O. Fischera). Jako levicově orientovaný student (přítel B. Václavka, od 1923 člen Proletkultu, od 1924 člen KSČ a Kostufry) spolupracoval mj. se Studentskou hlídkou a Večerníkem Rudého práva, byl redaktorem a členem redakčního kruhu časopisu Trn. 1923–24 cestoval po Německu, Dánsku a Norsku. 1925–26 učil v Praze, 1927–29 absolvoval vojenskou službu v Pardubicích a ve Staré Boleslavi. Poté se přestěhoval do Hradce Král., pracoval na disertaci *Heinrich Heine v osobních vztazích k socialismu a komunismu své doby* (PhDr. 1931), založil a vedl místní pobočku Levé fronty a redigoval marxistický časopis Naše cesta. 1935 se vrátil do Prahy jako novinář a redaktor: 1935–38 působil v nakl. Melantrich (redigoval týdeník Mladý hlasatel), 1939 v nakl. J. R. Vilímek (redigoval čtrnáctideník Malý čtenář), 1940–46 v nakl. J. Otto (redaktor knih pro mládež). Postupně se specializoval na severské jazyky (1935–38 byl členem Českosl.-švédské společnosti, posléze 1945–48 sekretářem Severské společnosti). 1939–44 pracoval rovněž v tiskovém odboru prezidia ministerské rady; od ledna do května 1945 byl totálně nasazen jako pomocný dělník v Praze a lesní dělník ve Větrově na Příbramsku. 1945–46 vedl severské oddělení odboru pro kulturní styky se zahrani-

čím na min. informací (zároveň redigoval měsíčník Štěpnice). 1946–50 byl kulturním přidělcem při velvyslanectví ve Stockholmu. Od 1950 pracoval ve Státním pedagogickém nakl. jako šéfredaktor, od 1952 vedoucí redaktor v oddělení jazykových příruček a slovníků (zabýval se i kartografií). Po odchodu do důchodu (1963) působil jako externí spolupracovník různých nakladatelství (v Praze, Bratislavě i Lipsku) a příležitostně jako tlumočník. Mj. byl od 1952 členem Kruhu překladatelů, 1958–64 vedl severský kroužek překladatelské sekce Svazu českosl. spisovatelů a od 1972 švédskou sekci Českosl. společnosti pro mezinárodní styky (po 2. světové válce podnikl řadu cest do severských zemí i do Polska, SSSR, NDR a Maďarska).

Ve 20. letech M. publikoval (často satirické) verše v časopisech, knižně vydal soubor milostné a erotické lyriky ironického ladění, ovlivněné H. Heinem a soudobým poetismem (*Romance počestného clowna*). Od 30. let bylo těžištěm jeho literární činnosti překladatelství. Vedle převodů poezie z němčiny (H. Heine, F. Schiller aj.), ruštiny (V. Majakovskij, S. Ščipačev) i francouzštiny (P. Verlaine) se soustavně a v širokém záběru věnoval severským literaturám. Překládal práce pro mládež (K. Andersen, H. Ingstad, K. Rasmussen; časopisecky A. Lindgrenová) a stěžejní prozaická, básnická a dramatická díla z přelomu století i soudobé levicové orientace, zvláště ze švédštiny (S. Lagerlöfová, F. Nilsson-Piraten; časopisecky W. von Heidenstam, P. Lagerkvist), dále z norštiny (H. Ibsen), dánštiny (M. A. Nexö) a islandštiny (H. K. Laxness). Pro Program D 36–38 přeložil texty H. Heina, J. Haye a J. W. Goetha. Překlady veršů přispěl do knih: B. Brecht: Třígróšový román (1935), H. Ch. Andersen: Pohádky a povídky 1, 2 (1953), E. Olgeirsson: Z minulosti islandského lidu (1959), A. Strindberg: Syn služby (1960). Na odkaz G. Pallase navazoval M. rovněž svou redaktorskou a popularizační činností, přednáškami a rozhlasovými pořady, psal úvody, doslovy, vysvětlivky (i ke knihám jiných překladatelů, k historickým a cestopisným publikacím), fejetony a studie (mj. o B. Björnsonovi, K. Hamsunovi a A. Strindbergovi), připravoval jazykové slovníky a učebnice. Jako marxisticky orientovaný kritik a publicista se zaměřoval též na problematiku společenského dosahu literatury, čtenářství apod.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bedřich Marel, Ilja Volgin, Ivan Srp, Laskavec, M. Schnalová, Viktor Lorenc, Vojta Skalák, V. Skalák; -ák., B. M., b. m., B. Mk., M. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Avantgarda (od 1925); sb. Básníkův rok (1936); sb. Björnstjerne Björnson (1960); Bodláky (1935); Čin (1933–36); Čtème (1938–39); Dělnická osvěta (1934–35; 1934 překl. A. Černjak: Dějiny ruského knihtisku); sb. Fronta (1927); Haló-noviny; Horizont (1967, 1978); Hovory o knihách; Komunistická revue; Komunistický kalendář (1924); Kruh; Kulturní informace (1946–50); Kulturní večerník D 34; Kulturní politika (1949); sb. Lenin u českých básníků (1949); Lid. demokracie; Lid. noviny (1936); Listy (1934–35); Lit. měsíčník (1980); Lit. noviny (1934–35); Lit. noviny; ant. Lyrické dopisy do Čech (1980); Magazin DP (1935–37); Malý čtenář (1939); Malý hlasatel, pokr. Mladý hlasatel (1935–38); Mateřídouška (od 1945); Mladý hlas (1947–48); My a čtenáři (1959); Nár. osvobození (1938); Naše cesta (Hradec Král. 1934–35); Naše zprávy (1940); Pochodeň (Hradec Král. 1923); Pondělní noviny (1924); Práce; Právo lidu (1935–38); Příšerný večerník; Rovnost (Brno); Rozhledy (1935–36); Rudé právo (od 1924, i příl. Dětská besídka); sb. Selma Lagerlöfová 1858–1958 (1958); Simplicius; Středisko (1934); Světová literatura (od 1956; 1959 překl. Švédská poezie); Šlehy (Brno); Štěpnice (od 1946); Trn (od 1922); Tvorba (od 1930); Typografia (1978); Učitelské noviny (1956); Úhor (1943); Var (1952, překl. V. S. Kruzkov: O ruské klasické filozofii 19. století); sb. Verše na zeď (b. d., 1937); Zlatý máj (1976–77). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Romance počestného clowna (BB 1929); Veselý červenec (leporelo, 1940, s obrázky J. Lady; přeprac. vyd. 1946). – *Překlady:* K. Rasmussen: Cesta bílým tichem (1938); K. Andersen: Ve spárech oceánu (1939); O. Gelsted: Devátý duben (1940); H. Ingstad: Lovci kožišin (1940) + Kolumbus nebyl první (1971); F. Nilsson-Piraten: Bombi Bitt a já (1941); S. Ščipačev: Poezie (1953, s překl. jiných) + Básně (1954, s překl. jiných); H. Kipphardt: Hledá se Shakespeare (1954); H. K. Laxness: Prodaná ukolébavka (1956); H. Ibsen: Divoká kachna (1958, 1959 in Hry 4) + John Gabriel Borkman (1960, in Hry 5) + Peer Gynt (1964, 1975 in Hry 2) + Brand (1975, in Hry 2); S. Lagerlöf: Gösta Berling (1959, s J. Rakem); I. Nörlund: Přehled dějin dánského dělnického hnutí (1964, s N. Neklanovou). – *Ostatní práce:* Sprachführer deutsch-tschechisch (Lipsko 1962, s jinými); Deutsch-tschechisches Wörterbuch (Lipsko 1964, s F. Widimským; 1972 s tit. Deutsch-tschechisches Taschenwörterbuch); Tschechisch mit leichtverständlicher Aussprachebezeichnung (Stuttgart 1965); Švédština pro samouky (1972, s M. Frydrichem); Touristensprachführer. Deutsch-Polnisch-Tschechisch-Slowakisch (Lipsko 1983, s jinými). ■ **SCÉNICKY.** *Překlady:* H. Heine: Básně (1936); J. Hay: Hráz na Tise (1936); J. W. Goethe: Utrpení mladého Werthera (1938). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Trn (1922–23, 1926, s jinými); Naše cesta

(1934–35, s red. kruhem), Malý hlasatel, pokr. Mladý hlasatel (1935–38), Malý čtenář (1939), Štěpnice (1946–47, s P. Hykešem a F. Tenčíkem), Mateřídouška (1945–50, s M. Holasem a F. Hrubínem), My a čtenáři (1959); *knížnici* (volnou nečíslovanou řadu); (Ottovy) Knihy pro mládež (1942–48). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** P. Ch. Asbjörnssen, J. Moe: Norské lidové pohádky (výbor, 1941); E. Olgeirsson: Z minulosti islandského lidu (1959); Spisy Augusta Strindberga 7, 2 (1960, 1984). ■

LITERATURA: D. Holmanová: B. M. Písemná pozůstalost (LA PNP 1986). ■ ● ref. Romance počestného clowna: L. P. (Ptáček), Čin 1, 1929/30, s. 329; B. V. (Václavek), Index 1930, s. 32; an., LitN 1930, č. 7 ●; ● polemika po M. člancích o Masarykovi (v Činu a v Naší cestě): F. X. Šalda, ŠZáp 7, 1934/35, s. 315 + ŠZáp 8, 1935/36, s. 57; J. B. Čapek, NO 18. a 19. 10. 1935 ●; J. S. (Seifert): ref. překl. (in-sc.) H. Heine, PL 31. 3. 1936; G. Pallas: ref. překl. K. Rasmussen, LidN 18. 4. 1938 + ref. překl. H. Ingstad, LidN 6. 5. 1940; ● ref. Veselý červenec: chb. (V. Cháb), Naše zprávy 1940, č. 96; M. M. (Majerová), LidN 14. 12. 1940; Kp. (J. Knap), Venkov 20. 12. 1940 ●; K (K. Z. Klíma): ref. překl. F. Nilsson-Piraten, LidN 23. 11. 1941; F. Soldan: O básni Ivana Srpa v sborníku o Leninovi, Kulturní politika 1949, č. 10; vš: Dr. B. M., nordista a germanista..., Svob. slovo 19. 4. 1973; ● k 75. narozeninám: J. Šnobl, ZM 1978, s. 264; ZM (Z. Medek), Kostnické jiskry 1978, č. 17 ●; ● nekrology: (jš), Svob. slovo 17. 3. 1981; r, Svob. slovo 19. 3. 1981 ●.

bs, Im

Ferdinand Menčík

* 29. 5. 1853 *Vitiněves* u Jičína
† 10. 7. 1916 *Vitiněves*

Pozitivisticky orientovaný historik, autor prací o dějinách českého divadla a editor textů starší české literatury.

Otec byl zámožný rolník a rychtář. M. navštěvoval 1859–62 obecnou školu v Nemyčevsi u Jičína, 1862–63 v Proseči u Liberce (kvůli osvojení němčiny), 1863–64 opět v Nemyčevsi. Gymnázium studoval v Jičíně (mat. 1872) a poté na pražské univerzitě češtinu, němčinu, dějepis a zeměpis; 1873–74 poslouchal ve Vídni slavistiku (hlavně u prof. F. Miklošiče). Studia dokončil 1876 v Praze a nastoupil zaměstnání ve vídeňské dvorní knihovně (1900 jmenován vedoucím rukopisného oddělení); 1880 byl obžalován, že jako dvorní úředník přispíval do politických časopisů, t. r. získal podporu Svato-

boru na studium rukopisů v rakouských klášterních knihovnách. Od 1884 zastával místo lektora české řeči a literatury na vídeňské univerzitě. Stýkal se s J. Emlerem, J. Jirečkem, J. Gollem. 1886 se stal předsedou divadelního spolku Pokrok ve Vídni, 1889 místopředsedou Klubu rakouských národností, pracoval rovněž v Ústřední jednotě české ve Vídni a 1898 se stal archivářem a bibliotékářem a nakonec i tajemníkem hraběte J. Harracha. Od 1907 působil jako lektor české řeči a literatury i na vysoké zemědělské škole ve Vídni. Na odpočinek odešel 1910. – Jeho dcera se stala manželkou T. Bati.

Pro M. historiografickou metodu a editorickou praxi byla typická snaha objektivně a věcně popsat zkoumanou oblast a shromáždit maximum dokladů s vypovídací hodnotou. Dobové historické poměry zachycoval prostřednictvím detailních reálií politické, sociální, ekonomické aj. povahy, přičemž jádro jeho literárních i historických prací tvořila podrobná biografická deskripce, jež bez další interpretace chronologicky sumarizovala poznatky ze sféry rodinné výchovy, vzdělání, rozhodujících vnějších vlivů a podnětů, přátelských i profesních vztahů apod. Jako slavista se M. zprvu věnoval monografickým studiím z ruské (práce *Ivan S. Turgeněv a jeho spisy* přinášela přehlednou biografii, bibliografii a popis syžeťů autorových děl) i z české (životopisná práce *Jan Amos Komenský*) literatury, menší pojednání patřila i literatuře polské a chorvatské. Obsáhleji se pak M. zabýval osobnostmi česky píšících slovenských evangeliků, nositelů česko-slovenských vztahů (*Jan Kollár, pěvec slovenské vzájemnosti, Jiří Ribay, Daniel Krman*). Důležitou složku v M. díle tvoří historie českého divadla. Výsledky svého zájmu shrnul v práci *Příspěvky k dějinám českého divadla*, která zachycovala vývoj divadla u nás od doby nejstarších liturgických obřadů až po začátky národního obrození; kniha přinesla množství dokumentárního materiálu (analýza paradigmát a typických fabulí her, nástin scénických úprav a okolností provozování, přehled vystoupení cizích divadel v Čechách aj.) a chronologické zpracování divadelního dění u nás v letech 1621–1776. Předmětem M. historiografického zájmu byly dále různé etapy církevních dějin, aktivita zemské šlechty a regionální dějiny (*Dějiny města Jičína*). Soustavnou péči M. věnoval komentovaným edicím rukopisných pa-

mátek starší české literatury, které většinou sám našel hlavně při svém zaměstnání v největší rakouské knihovně. Edice doprovázel výkladem, v němž často prováděl jazyková a historická srovnání českých, německých a latinských verzí a předloh; taktó vydal mj. Seitenstettský a Vídeňský evangelistař (Dva evangelistaře). Pro českou literaturu je významné vydání podkrkonošských lidových vánočních a pašijových her (Vánoční hry, Velikonoční hry) i traktátu o šachové hře, o němž M. první vyslovil domněnku, že jde o překlad pořízený Tomášem ze Štítného.

PSEUDONYM, ŠIFRA: B. Vitinský; F. M. ■ PŘÍ-SPĚVKY in: Archiv für slawische Philologie (Berlín 1880); Beseda učitelská (1880); ČČM (1877–97); Časopis Matice moravské (1897); Čes. rodina (1884); Čes. listy hospodářské (1893, 1897); Čes. lid (1901–03); Hlas národa (1888–90); Hlídkka lit. (1891); Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses (Vídeň 1910); Kalendář Čechů vídeňských (1891–96); Koleda (1878–81); Krok (1889); Květy (1882, 1892, 1904–06); Listy filologické a pedagogické (1879–82); Lit. listy (1889–90; 1890 studie Pan Twardowský); Nár. listy (1874–93); Nár. politika; Osvěta (1907–16); Paedagogium; Památník vydaný roku 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku Pokroku ve Vídni; Pojednání KČSN (1881); Pokrok; Pražské noviny; Ruch (1882–88); Sborník historický (1883); Sborník Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj akademii nauk (Petrohrad 1897–1919, edice korespondence J. Ribayovi); Sitzungsberichte der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag (1899); Sitzungsberichte der österreichischen Akademie der Wissenschaften (Vídeň); Slovanský sborník (1884); Studentské listy (1881–82); Světozor (1876–92; 1878 Ivan S. Turgeněv a jeho spisy, i sep., 1891–92 J. A. Komenský); Věstník KČSN (1887–97; 1887 studie Daniel Krman, i sep.); Vlast (1889); Zlatá Praha (1907); Zprávy o zasedání KČSN (1887–91). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a divadle*: Rozbor legendy o sv. Kateřině (Vídeň 1881); Konrad Waldhauser, mnich řádu svatého Augustina (1881); Jan Amos Komenský (1892); Jiří Ribay (Vídeň 1892); Jan Kollár, pěvec slovenské vzájemnosti (1893); Příspěvky k dějinám českého divadla (1895); Prof. dr. Alois Musil, o jeho cestách, spisech a jejich významu (1908). – *Ostatní práce*: Zásady hospodářské ve století 16.–17. (1893); Volba papeže Inocence X. (1894); Hrabě Swerts Sporck a jeho hospodářské zásady (1897); Jan hrabě Harrach (1898); Neuwelt – Harrachsdorf (1898); Dějiny města Jičína (1902); Dvorní knihovna ve Vídni (Vídeň 1906, i něm.). ■ REDIGOVAL *sborníky*: Kalendář Čechů vídeňských (1891–96), Památník vydaný roku 1888 o jubilejní slavnosti

ochotnického spolku Pokroku ve Vídni. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Česká prooctví (Viedeň 1879, rozmnož. Praha 1916); Knížky o hře šachové (1879); Zápisky kněze Václava Rosy (1879); Rozmanitosti 1–3 (1. 1880, 2. Prešpurský sborník, 1892, 3. Dva evangelistáře, 1893); Několik statutů a nařízení arcibiskupů pražských Arnošta a Jana I. (1335–1377) (1882); Prostonárodní hry divadelní 1–2 (1. Vánoční hry, 1894, 2. Velikonoční hry, 1895); Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic. Od roku 1624 do roku 1648 (1897); Soudní kniha města Jičina (1898); Dopisy M. Matouše Kollína z Chotěřiny a jeho přítel ke Kašparovi z Nydbrucka, tajemnému radovi krále Maxmiliána II. (1914). ■

LITERATURA: r. (J. Emler): ref. ed. Česká prooctví, ČČM 1879, s. 160; -l. (J. Emler): ref. ed. Zápisky kněze Václava Rosy, ČČM 1879, s. 431; ● ref. ed. Knížky o hře šachové: Elr. (J. Emler), ČČM 1880, s. 168; an., Světozor 1880, s. 71; B. Jedlička, Listy filologické a pedagogické 1883, s. 84 ●; an.: ref. ed. Rozmanitosti 1, Koleda 1880, s. 368; Redaktor (J. Emler): ref. Konrad Waldhauser..., ČČM 1881, s. 311; an.: ref. Rozbor legendy o sv. Kateřině, Světozor 1881, s. 118; Red. (J. Emler): ref. ed. Několik statutů..., ČČM 1882, s. 308; ● ref. J. A. Komenský: ý (F. Dlouhý), Lit. listy 13, 1891/92, s. 212; J. Tenora, Hlídkka lit. 1892, s. 253 ●; ● ref. ed. Prešpurský sborník: F. Pastrnek, Athenaeum 10, 1892/93, s. 57; F. Kott, ČČM 1893, s. 287; V. Flajšhans, LF 1893, s. 332 ●; ● ref. Jiří Ribay: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 27, 1892/93, s. 143; J. V. Novák, ČČM 1893, s. 285 ●; ● ref. ed. Dva evangelistáře: J. J. Veselý, Vlast 9, 1892/93, s. 1043; F. Kott, ČČM 1893, s. 632; vt., Lit. listy 15, 1893/94, s. 306; F. Černý, LF 1894, s. 477 ●; ● ref. ed. Vánoční hry: A. Truhlář, ČČM 1894, s. 597; J. J. Veselý, Vlast 11, 1894/95, s. 761 ●; ● ref. ed. Velikonoční hry: Red. (A. Truhlář), ČČM 1895, s. 343; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 17, 1895/96, s. 16; Č. Zibrť, ČL 5, 1895/96, s. 84 ●; ● ref. Příspěvky k dějinám českého divadla: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 17, 1895/96, s. 16; F. J. Rypáček, ČMM 1896, s. 345 ●; M. Navrátil: F. M., Zlatá Praha 10, 1912/13, s. 443 + F. M., Osvěta 1913, s. 448; ● nekrology: -eg-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 528; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 578; J. J. (Jasenovič), Náš domov 1916, s. 289; J. Krumpholtz, Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1924, s. 59 ●; J. Bčka (Bečka): Poslední edice F. M. (Dopisy M. Matouše Kollína...), ČČM 1917, s. 217; F. T.: F. M., Bratislava 1928, s. 862.

Antonie Menčlová

* 15. 2. 1887 *Ústí nad Labem*
† 3. 3. 1955 *Praha*

Autorka biblicky inspirované lyriky, životopisné hry a románu s okupační tematikou.

V matrice zapsána Antonia M. – Otec byl obchodním jednatelem cizí firmy sídlící v Praze, pak několik let pracoval na zemědělské usedlosti zděděné po rodičích ve Skutči (M. zde vychodila první třídu obecné školy), poté se vrátil ke svému původnímu povolání do Prahy, kde také krátce vedl vlastní obchod. V Praze M. studovala na učitelském ústavu (mat. 1906) a 1907–13 jako externí posluchačka na filoz. fakultě (filozofie, francouzština, čeština a němčina). Od 1910 učila na obecné škole v Praze-Žižkově. 1923 byla na základě disciplinárního řízení přeložena na místo učitelky ručních prací na obecné škole v Dolní Lukavici u Přeštic, v září 1925 byla ustanovena učitelkou dívčí obecné školy a v srpnu 1927 chlapecké obecné školy v Nepomuku, mimoto učila od 1929 francouzštinu na tamní měšťanské škole. Zaměstnání často přerušovala delšími zdravotními dovolenými, od ledna 1932 byla penzionována. V meziválečném období podnikla několik zahraničních cest, hlavně do Francie a Itálie. Po válce pobývala častěji na Skutečsku, kde sbírala materiál pro svůj román.

Nepočtené práce M. vznikaly zprvu z literární inspirace. Poměrně volnou transformací původní předlohy jsou básnické meditace na motivy starozákonních příběhů *Země zaslíbená a Rút*, v jejichž filozofujícím a mysticko-erotic-kém obsahu, vyjadřovaném mnohdy kupením obrazů poplatných verši a symbolice O. Březiny, se zrcadlily soudobé bolesti a tužby jedince i národa a zejména osobně prožívané problémy moderní ženy. Proti tomu knižní drama *Geniové*, jež se pokusilo o scénické ztvárnění osudů P. B. Shelleyho a G. G. Byrona, zůstalo u pouhého kompilativního přepisu známých životopisných románů A. Mauroise. Pozdní a poslední prací M. bylo fakty podložené románové vyprávění *Blahoslavení. Mučedníci z Ležáků*, které v členitém pásmu příběhů, místy však jen obrysově, sledovalo život místních obyvatel od 20. let až do tragického konce jejich vesnice za heydrichiády.

jz

Menger

PŘÍSPĚVKY in: Topičův sborník (1921–23); Ženský obzor (1909, 1920); Ženský svět (1921). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Země zaslíbená (BB 1918); Rút (BB 1920); Géniové (D 1932); Blahoslavení. Mučedníci z Ležáků (R 1947). ■

LITERATURA: ● ref. Země zaslíbená: A. Novák, Lumír 46, 1917/18, s. 475; -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 367; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 148; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 26 ●; ● ref. Rút: K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 620; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 669; J. V. Sedlák, Tribuna 9. 5. 1920; J. Vrba, Pramen 1920, s. 425 ●; ● ref. Géniové: vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 378; V. Brtník, Venkov 1. 8. 1933 ●.

Václav Menger

* 17. 8. 1888 Praha
† 16. 2. 1947 Praha

Herec, autor próz o J. Haškovi, překladatel z ruštiny a němčiny.

Od 1905 působil postupně u kočující divadelní společnosti J. Faltýse, V. J. Suka, R. Morávka a F. Lešanského a hrál též ve Švandově divadle na Smíchově. Za 1. světové války byl odvelen na ruskou frontu, poté, co byl zajat, pracoval nejprve v železných dolech Donské oblasti, v zemědělství na Sibiři a vykonával pak řadu dalších prací (v zajetí se potkal s J. Haškem). Přihlásil se do legií, 1916 spoluzaložil divadelní skupinu, pro kterou napsal několik aktovek, pracoval ve zpravodajském oddělení Nár. rady a po zranění v bitvě u Mias spoluzaložil a 1918–19 řídil Divadlo českosl. armády na Rusi, které vystupovalo po celé sibiřské magistrále; pro ně M. přeložil řadu ruských aktovek. Po návratu působil jako herec a někdy i režisér: začátkem 20. let v Červené sedmce a v Longenově Revoluční scéně, pak v různých kabaretech a začátkem 30. let též u V. Buriana. Hrál v mnoha filmech a s V. Wassermannem spolupracoval krátce i scenáristicky. Od konce 20. let začal sbírat materiál o J. Haškovi, o němž napsal množství článků a pořádal přednášky po českých městech. Za 2. světové války byl načas obchodním zástupcem.

První z obou M. knih o autorovi Švejka *Jaroslav Hašek, zajatec číslo 294217* má charakter životopisného románu, snažícího se

evokovat nejen jednotlivé epizody, ale také prostředí, v němž se hrdina pohybuje, a zčásti i jeho vnitřní život. Při sledování Haškových osudů od začátku války po jeho odchod do Rudé armády se román soustřeďuje především na jeho pobyt v zajetí, který M. zčásti prožíval spolu s ním. Kniha *Jaroslav Hašek doma*, vzniklá na podkladě M. přednášek o Haškově životě, je prvním vážným pokusem o jeho životopis. Volné vyprávění zakládá M. na vlastních i cizích přímých svědectvích o Haškovi (cituje též řadu jeho dopisů budoucí ženě Jarmile) ve snaze očistit ho od legend a od přehánění jeho negativních rysů. Aniž by zcela pomíjely Haškovu rozpornost, ukazují ho obě práce jako člověka mimořádně nezištného, spravedlivého a v jádře i citlivého. – Časopisecky M. uveřejňoval fejetony a povídky, pokusil se také o fraškovitý výjev „dle ruského motivu“ *Ubohý Féďa* a na divadelní hry se soustředil i ve svých překladech z ruštiny a němčiny.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Haló noviny (1934); Lid. noviny (1933–35); Nár. osvobození (1925–34, kromě FF i PP); Právo lidu (1934); Pražský ilustrovaný zpravodaj; Rudé právo (1928, 1937); Tribuna (1923–28). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jaroslav Hašek, zajatec číslo 294217 (R 1934, 1948 s tit. Jaroslav Hašek v zajetí); Jaroslav Hašek doma (P 1935, 1946 rozšíř. vyd. s tit. Lidský profil Jaroslava Haška); Ubohý Féďa (D 1946, rotapr.). – *Překlad*: L. Reiserová; Fronta (1930). ■ SCĚNICKY. *Překlady*: G. Ge: První a poslední polibek (1921); L. L. Tolstoj: Na břehu (1923); L. N. Sejfulina: Viriněja (1927); J. M. Vojkov, Klabund: Láska na venkově (1930); V. Katajev: Milion trápení (1933). ■ KORESPONDENCE: Z korespondence J. Mahena a V. M. o J. Haškovi (z 1933–34), LitN 1951, s. 39. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Legionářský zpěvník (1929); K. Vaněk: Poslední střepiny (1934). ■

LITERATURA: ● ref. Jaroslav Hašek, zajatec ...: A. M. Píša, PL 20. 4. 1935; K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 221; drb. (J. Borecký), Zvon 35, 1934/35, s. 350; M. Majerová, Čin 1935, s. 214 ●; ● ref. Jaroslav Hašek doma: B. Václavěk, Rozhledy 1935, s. 190 (též o předchozí knize); V. Knapp, LitN 8, 1935/36, č. 2; K. Sezima, Lumír 62, 1935/36, s. 222 ●; ● ref. Lidský profil Jaroslava Haška: M. Mareš, Svob. noviny 2. 2. 1947; F. H. (Hampl), Práce 9. 3. 1947; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 3. 3. 1948 ●; ● nekrology: M. Mareš, Svob. noviny 18. 2. 1947; -chb- (V. Cháb), NO 18. 2. 1947; S., Lid. kultura 1947, č. 8 ●; Z. Ančík in O životě Jaroslava Haška (1953); K. Konrád in Nevzpomínky (1963, s. 130).

pb

František Ladislav **Menhard*** 10. 12. 1857 *Litoměřice*† 24. 1. 1909 *Praha*

Autor divadelních her, epizod a sólových výstupů z lidového prostředí, prozaik humorista, satirický básník a epigramatik; novinář.

Svá díla podepisoval převážně Xaver Menhard, popř. s přídomkem Litoměřický. – Základní vzdělání získal na německé obecné škole v Litoměřicích a u piaristů v Praze; po absolvování dvou tříd pražských středních škol se vyučil fotografem a vzdělání si doplňoval soukromým studiem. Od 1875 patřil ke kmenovým spolupracovníkům Humoristických listů, od 1893 pracoval v redakci Hlasu národa a v Ilustrovaném kurýrovi jako soudní referent, od 1898 byl členem redakce Pražských novin. Stal se zakládajícím členem Spolku čes. spisovatelů Máj, byl i členem Umělecké besedy. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Autor lidových her leckdy parodického charakteru zakládal své komedie a frašky (*Hlasy srdce*, *Srdce a měsíc*, *Pacientka*, *Gordický uzel*) na situační komice milostných zápletek provázených převleky i skrýváním a vyjevováním tajemství. Pokoušel se přitom zachytit kolorit maloměsta a podat odstíněnou psychologii jeho obyvatel. Námětově se domácím podnětům vymyká hra z Francouzské revoluce, v níž dobou motivovanému chování jednotlivců připadá významný podíl na zaplétání i vyústění jinak intimního komediálního příběhu (*Ve stínu gilotiny*). M. vážné hry, nadhazující dobovou národní a dělnickou problematiku (*Vlastenecké povinnosti*) nebo zakládané na kritice odnárodňování měšťanstva (*Vzorný vlastenec*), se neubránily zjednodušení v nabízeném řešení a uměleckým slabinám ve své výstavbě. Na M. publicistickou činnost navazují humoresky, satirické verše a časové epigramy s národní a politickou tematikou, ale také věnované ženskému živlu (*Divoké ovoce*, *Trny a trnky*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: F. L. Mhd. (též Fr. L., Fr. L. M., Fr. Mhd., Mhd., Xaver) Litoměřický, Litoměřický, Litoměřický M.; Fix, Mhd, X. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1904); Čes. Thalia (1890–92); Čes. svět (1908); Hlas národa; Humorist. listy (od 1875); Ilustrovaný kurýr, pokr. Pražský ilustrovaný kurýr; Jitřenka (1887–88); Květy (1891); Merendy (1881, 2. rozšíř. vyd. 1. svazku); Mor. orlice (Brno 1893);

Nár. listy (1888–90); Paleček; Pochodeň (1880); Politik (1884); Pražská lid. revue (1905); Pražské noviny; Švanda dudák (1885–92); Zábavné listy (1887–93). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Hlasy srdce (D b. d., 1879); Srdce a měsíc (D 1881); Trny a trnky (BB 1881); Pacientka (D 1885, prem. 1887); Humoristické listy (PP 1885); Boccacciův Dekameron (D 1886); Uzel na šátku (D b. d., 1888); Romantické vrtochy (D 1890, i prem.); Ve stínu gilotiny (D 1890, prem. 1893); Vzorný vlastenec (D 1890); Babinský (opereta, b. d., 1891, prem. 1892, hudba F. Kohout); Vlastenecké povinnosti (D 1892, prem. 1907); Divoké ovoce (BB b. d., 1892); Oběť lásky k bližnímu (sólový výstup, b. d., 1892); Gordický uzel (D b. d., 1903); Na houpačce života (PP 1904); Král darebů (D b. d., 1905, prem. 1913, s J. Zimmermannem). – *Překlady a úpravy*: Nový pan farář (b. d., 1889, volně podle M. Weidlicha); I. Kaulbach: Tajemné zločiny (1900); F. Thieme: Černá duše (1903). ■ SCÉNIC-KY. *Hra*: Ráj manželství (1909). ■

LITERATURA: F. Zákrejs: ref. Pacientka, Osvěta 1887, s. 355; ● ref. Ve stínu gilotiny: P, Světozor 27, 1892/93, s. 336; A. Schulzová, Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 334; -r. (R. J. Kronbauer), Zábavné listy 1893, s. 431 ●; -r. (R. J. Kronbauer): ref. Romantické vrtochy, Hlas národa 20. 10. 1904; ● nekrology: an., Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 228; -n-, Zvon 9, 1908/09, s. 287; an., Čes. svět 5, 1908/09, č. 16; K. (R. J. Kronbauer), Máj 7, 1908/09, s. 243; an., LidN 27. 1. 1909; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 473 ●.

bs

Jan **Menšík*** 26. 1. 1885 *Stadlec*, též Stálec (Stádlec) u Tábora† 18. 4. 1949 *Praha*

Literární kritik, teoretik a historik, zabývající se převážně otázkami slovenské a starší české literatury; editor, autor středoškolských učebnic literatury.

Pocházel z učitelské rodiny. Od 1897 studoval gymnázium v Táboře (mat. 1903), pak 1903–07 na Filoz. fakultě v Praze obory čeština, latina, řečtina (doktorát 1915 prací *Staročeský Ráj duše Alberta Velikého*). Po studiích působil 1907–10 jako suplent na gymnáziu v Žitné ul. v Praze, pak jako gymnaziální profesor 1910–14 v Ml. Boleslavi, 1914–23 v Praze v Křemencově ul. (1915–18 byl zároveň u vojenského zásobovacího sboru). 1921 byl služebně přidělen na min. školství a nár. osvěty, kde byl 1924 jmenován radou, 1931 odboro-

vým a 1936 ministerským radou. 1941 byl dán do trvalé výslužby. 1934–38 byl lektorem slovenštiny na Filoz. fakultě UK v Praze. Vykonal několik studijních cest do Jugoslávie, Francie a Německa. Byl funkcionářem pražské odbočky Matice slovenské, předsedou Českosl.-polské společnosti a členem předsednictva Masarykova lidovýchovného ústavu.

Od studijních let projevoval M. živý zájem o literaturu a divadlo. V době před 1. světovou válkou téměř pravidelně referoval v odborných časopisech o soudobých literárních pracích a snažil se objektivně posuzovat i literárněvědnou literaturu (např. velmi příznivě přijal Šaldovu knihu *Duše a dílo*). Široký přehled po současné literatuře prokázal ve studii *Příspěvek k vývoji českého románu studentského*. Zároveň s literaturou sledoval i divadlo, zejména na počátku 20. let jako referent deníku 28. říjen. Už před 1. světovou válkou navazoval M. první kontakty se slovenskou literaturou (vydal Výbor z povídek M. Kukučina) a svým zájmem upínajícím se především k autorům z přelomu století a majícím zřetelné rysy informativní a pedagogické významně přispěl k širšímu poznávání slovenské literatury v Čechách. Literárněhistoricky se zabýval především M. Kukučinem, hlavně pak jeho pražským pobytem, prezentoval však i tvorbu soudobých slovenských básníků I. Kraska, J. Jesenského, V. Roye, M. Rázuse, E. B. Lukáče a J. Smreka (ant. *Nová poezie slovenská*). V pozdějších letech se zaměřoval zejména na studium starší české literatury: zabýval se např. českými překlady *Ráje duše* od Alberta Velikého, sestavil a okomentoval výbor ze staročeské mystiky, především z prací Tomáše ze Štítného. V oblasti srovnávacích literatur zpracoval M. otázku polských vlivů (A. Mickiewicz, S. Garczyński, S. Goszczyński) na K. H. Máchu. V souvislosti se svou činností učitelskou a později s prací vysokého úředníka ministerstva školství připravil buď sám, nebo ve spolupráci (P. Bujnák) řadu učebnic a učebních a popularizačních antologií velmi dobré úrovně, např. *Úvod do poetiky*.

ŠIFRY: jm-, jm-, J. M., J. Mk, J. Mk., J. Mšk, MK, Mk., Mšk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta; ČČM, pokr. ČNM (od 1914; 1925 S. Goszczyński a K. H. Mácha); Časopis pro moderní filologii (od 1911; 1927–28 Mickiewicz a Mácha, i sep.); Čes. časopis filologický (1944); Čes. revue (od 1923); Dvacáté století (encyklopedie, 1934, stať *Slovenská krásná literatura 20. století*,

i sep.); 28. říjen (1920–23, divad. ref.); Elán (od 1930); Jihočes. kraj (Tábor 1911, Jihočeské problémy v díle A. Sovy, i sep.); sb. Karel Hynek Mácha (1937, S. Garczyński a K. H. Mácha); Lid. demokracie; Listy filologické (1926, J. Slowacki a K. H. Mácha); Lumír (od 1923); Mladé Slovensko (Bratislava); Národ (od 1917); Naše řeč (od 1923); Naše věda (od 1919); Nové Čechy (1931); sb. P. Bujnákovi (Bratislava 1933); Pramen (od 1922); Program c. k. gymnázia v Mladé Boleslavi za šk. rok 1911–12 (Příspěvek k vývoji českého románu studentského, i sep.); Sborník filologický 12 (1940–46, K českým překladům *Ráje duše*, i sep.); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, Malczewského Marie a Máchův Máj); Slavia (od 1924); Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin, od 1924); Střední škola; Věstník KČSN (1943, Zázračný déšť u M. Adama z Vnoře, sep. 1944); Výr. zpráva gymnázia v Křemencově ulici (1919); Vyšehrad (1946); Zborník Matice slovenskej (1925, Drobnoti etymologické a mluvnické, i sep.). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Črty zo slovenskej literatúry (1920). – *Učebnice*: Rukověť dějin české literatury (1913); Rukověť dějin literatury české 4 (1920); Čítanka pre najvyššiu triedu slovenských stredných škôl (1920); Slovenská poetika (1921, s P. Bujnákom, rozšíř. vyd. 1934); Literárna rukoväť k čítanke pre najvyššie triedy stredných škôl slovenských (1922); Literárna rukoväť k čítanke pre 7. triedu slovenských stredných škôl (1924); Literárni rukověť k čítance pro 6. třídu českých středních škol (1928; 1945 podle osnov z 1933); Literárna rukoväť k čítanke pre 6. triedu slovenských stredných škôl (1929); Literárni rukověť k čítance pro 7. třídu českých středních škol (1929); Literárni rukověť pro nejvyšší třídy středních škol českých (1930); Úvod do poetiky a do věcné literatury pro vyšší třídy škol českých (1930, upr. vyd. 1937); Literárni rukověť k čítance pro 2. třídu středních škol (1935); Doplnky Literárni rukověti pro nejvyšší třídu středních škol českých (1947). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z povídek Martina Kukučina (1913); Timrava: Dedinské povesti (1920); O. Bella: Výber z básní (1923); G. K. Zechenter: Lipovjanska maša (1927); *Nová poezie slovenská* (1928); M. Kukučín: Výbor z rozprávok (1932); sb. Na paměť F. B. Vaňka, českého kněze a spisovatele (1947); *Počátky staročeské mystiky* (1948). ■

LITERATURA: J. Folprecht: ref. Příspěvek k vývoji českého románu studentského, ČMF 1913, s. 156; ● ref. Črty zo slovenskej literatúry: J. V. Sedlák, Tribuna 13. 11. 1920; J. P. (Pešek), Střední škola 1921, s. 93; Š. Jež (též o vyd. Timravy), Cesta 4, 1921/22, s. 51 ●; ● ref. Slovenská poetika: A. Gregor, LidN 9. 8. 1921; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 18. 9. 1921; Š. Jež, Cesta 4, 1921/22, s. 324; Š. Krémery, Slovenské pohľady 1922, s. 188 ●; J. M.: ref. Rukověť dějin literatury české 4, Pramen 1922, s. 187; -jvs- (J. V. Sedlák): ref. Literárna rukoväť k čítanke pre najvyššie triedy..., Tribuna 19. 11. 1922; an. (A. Novák): *Nové*

studie máchovské, LidN 14. 7. 1926; V. Brtník: ref. ant. Nová poezie slovenská, Venkov 5. 4. 1928; Š. Letz: Literární rozhovor s dr. J. M., Elán 1, 1930/31, č. 5; P. Kompiš: ref. Literární rukověť pro nejvyšší třídy..., Venkov 19. 2. 1931; J. V. S. (Sedlák): ref. Slovenská poetika (rozšíř. vyd.), Venkov 4. 3. 1934; V. Pech: ref. Úvod do poetiky... (další vyd.), Střední škola 1938, s. 192; ● nekrology: A. Gregor, Naše věda 26, 1948/49, s. 317; A. Pražák, LidN 21. 4. 1949; F. M. Bartoš, Jihočeský sb. historický 1949, s. 62 ●; ● ref. Počátky staročeské mystiky: P. Trost, SaS 11, 1948/49, s. 140; F. Ryšánek, LF 1951, s. 190; J. Jančík, Host 1992, č. 8, s. 157 (psáno 1948) ●.

vf

Josef Stanislav Menšík

* asi 1811

† 6. 2. 1863 Brno

Sběratel pohádek a pověstí, spolupracovník B. M. Kuldý, autor výchovných spisů.

Datum a místo narození nejsou přesně známy. – Do Jemnice, kde se později stal obecním tajemníkem, se prý dostal před 1814 z Uher; 1854 odešel do Brna (i tam o sobě užíval označení „měšťan jemnický“) a pracoval zde jako úředník v Matici moravské a Jednotě katolické a jako účetní při zemské účtárně. Široké zájmy hospodářské, zemědělské, pěstitelské, přírodopisné a dobročinné ho přivedly do mnoha spolků a organizací (horlivý jednatel spolku proti trýznění zvířat, člen např. spolku pro pohřby zemřelých úředníků a pro podporu jejich pozůstalých v Brně, moravkoslezského ochranného spolku pro osoby propuštěné z vězení a pro mravně zanedbanou mládež). Zemřel náhle v kanceláři raněn mrtvicí.

M. folklorní sběratelská činnost, vyvolána známostí s B. M. Kuldou, který před 1850 působil jako kaplan ve Starém Hobzí, přinesla nejprve obsáhlý soubor *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí jemnického* (vydán jako 2. sv. Kuldovy edice Pohádky a pověsti národu moravského). Převážně kouzelné pohádky, pověsti, pověrečné povídky, legendy, ale i anekdoty a mravoučné příběhy (celkem 100 čísel) se vztahují k Jemnici a k místům v okolí (např. Babice, Menhartice, Louka, Pavlovice); u některých textů uvedl M. i jména asi desítky vypravěčů, někdy i jejich bydliště, ovšem bez bližších údajů (nejvíce, tj. 7 textů získal od

F. Fedrové). M. vycházel při svých zápisech z ústního podání, jemuž však vtiskl jednoduchou literární stylizaci, která přesto zcela nezastřela bezprostřední fabulaci, nářeční prvky a detaily ze soudobého života. Sklon volněji nakládat se získaným folklorním materiálem a doplňovat vlastní sběr texty umělého původu se projevil i v druhé, již samostatně připravené M. sbírce *Moravské pohádky a pověsti*. Heterogenní soubor se skládá ze 6 oddílů: texty z okolí telčského (17 čísel), dačického (46 č.), benetického (29 č. získaných od učitele K. Klimy z Benetic), holešovského (2 oddíly, 43 č.), úhrnem 135 čísel; jednu část (v pořadí 3.) tvoří staré hanácké písně, operety, rozmluvy, dopisy, pohádky atd. přetištěné ze sbírky J. H. A. Galáže Múza moravská, vydané 1813 T. Fryčajem. Vyskytují se zde také pohádky a pověsti z knížek J. B. Malého, B. Němcové, M. Mikšíčka, z časopisů i jiných tisků, jejichž provenienci M. někdy uvádí. Přes všechny pozdější výhrady a odsudky M. sběratelské a vydavatelské práce mu nelze upřít dlouholetou dobrou znalost regionu a života jeho obyvatel. – M. folkloristická činnost byla provázena rozsáhlou aktivitou společenskou, jejímiž literárními produkty byly mravoučné a výchovné povídky, psané též německy, a knížka o mariánských poutních místech na Moravě.

PRÍSPĚVKY in: Lumír; Mor. noviny; Pražský večerní list (1849); Včela (1849). ■ KNIŽNĚ. *Sbírky folklorní prózy*: Moravské národní pohádky a pověsti (1856, ed. B. M. Kulda); Moravské pohádky a pověsti z okolí jemnického (1862). – *Beletrie*: Jamnitzer Sagen zur Warnung und Belehrung gegen die Tierquälerei (PP pro ml., 1855, česky 1862 s tit. Dítě, zacházej dobře se zvířaty, přel. K. Müller); Pravdivé příběhy o lidech naphled mrtvých, zaživa pochovaných a v hrobě obživlých (PP 1858); Kvítečka z Mariánského slávovence (PP 1858). – *Překlad a úprava*: A. Khuen: Konské maso může se jísti (1854). – *Výbor*: in ant. Moravské národní pohádky a pověsti (1983, ed. O. Sirovátka, M. Šrámková). ■ VYDAL: J. Kypta: Stručný dějepis města a panství Telče (1857). ■

LITERATURA: an.: nekrolog, Lumír 1862, s. 163; O. Sirovátka, M. Šrámková in ant. Moravské národní pohádky a pověsti (1983).

vš

Menzel

Josef Menzel

* 2. 11. 1901 *Náchod*

† 17. 7. 1975 *Praha*

Autor próz a loutkových her pro nejmenší, překladatel z ruštiny, francouzštiny, němčiny a dánštiny, publicista a editor.

Údajně (podle sdělení rodiny) byla M. rodištěm Jaroměř, do matriky byl však zapsán v bydlišti Náchodě. Jeho rodiče zde měli holičství. V Náchodě navštěvoval M. základní školu a od 1912 reálné gymnázium. Po maturitě (1920) byl zapsán dva semestry na Filoz. fakultě UK v Praze (germanistika a staroslověnština), 1921–26 studoval na Právnické fakultě UK s přerušením v letním semestru 1923 a 1926); 1923 byl povolán k vojenské službě, pro srdeční vadu a silnou krátkozrakost (následek prodělané spály v dětství) byl zproštěn branné povinnosti. Na právech absolvoval největší semestrů, neukončil je však státnicemi. Pracoval pak jako knihovník, domácí učitel (k jeho žákům patřil mj. B. Brouk) a věnoval se překládání. 1932 se oženil, nejmladší z jeho tří dětí je filmový a divadelní režisér a scenárista Jiří M. (* 1938). Od začátku 30. let působil jako redaktor především v melantrišském tisku a editor Melantrichovy knihnice. V druhé polovině 30. let spolupracoval též s Trnkovým Dřevěným divadlem, 1939 s rozhlasem, kde četl své fejetony. Jako noční redaktor deníku *A-Zet* byl 15. 3. 1939 zatčen a vězněn okupanty za tiskový delikt. Po propuštění byl bez místa, 1940 redigoval obrázkový týdeník *Jas*, vydávaný Čes. obcí sokolskou (se sokolským tiskem spolupracoval již v době 10. všesokolského sletu 1938), který však byl t. r. zastaven. Tehdy využil nabídky bývalého zaměstnavatele, vydavatelství Melantrich, a pod pseudonymem (kterého užíval do 1950) napsal několik knih pro děti. Ke konci války získal zaměstnání v ČTK, kde se posléze stal vedoucím kulturní rubriky. Protože po únoru 1948 odmítl vstoupit do KSČ, byl 1950 z ČTK propuštěn. Od 1951 byl dramaturgem ve Studiu animovaného a loutkového filmu, 1961 odešel do důchodu.

M. původní práce jsou určeny nejmenším dětem a vznikly ve spolupráci s J. Trnkou, pro jehož loutkové Dřevěné divadlo napsal dvě hry: *Vasil a medvěd*, čerpající z motivů ruských národních pohádek, a moderní pohádku

s orientálním námětem *Pan Eustach, pes a sultán*. Spolupráce obou umělců vyvrcholila knižním cyklem o medvídkovi Míšovi s bohatou souzřející invencí literární i výtvarnou; z jednoduchého tématu vytěžil M. řadu vtipných epizod, podaných poutavě, s obrazností odpovídající fantazii a chápání raného dětství, vyprávěných vytrženým, prostým a zároveň poetickým jazykem. Texty o Míšovi, a to nejen vydané, nýbrž i rukopisné, vyšly v překladech do mnoha jazyků a posloužily také za předlohu k loutkovému filmu a k televizním večerníčkům. Tvorbou pro děti, především loutkovým a animovaným filmem, se M. po 2. světové válce zabýval i teoreticky. Další oblastí jeho činnosti byly překlady z ruštiny, němčiny, francouzštiny a dánštiny, jež vedle klasické i moderní prózy a knížek pro děti zahrnují i odbornou literaturu (A. Tairov, S. V. Nikol'skij). Jako editor se M. věnoval českým klasikům.

PSEUDONYM: Jan Vik. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Divadelní noviny (1967); Film a doba (1955–60); Kultura (1960); Listy pro umění a kritiku (1935, překl. N. Bogoslovskij; Boris Pasternak); Rudé právo (1927, překl. úryvku P. L. N. Sejfullina: Viriněja); Svět v obrazech (1963, překl. P. F. Day: Ve čtyři hodiny); Svob. slovo (1953); sb. 6. loutkářská Chrudim (1957). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Míša Kulička v roděném lese (P. b. d., 1939, pseud. Jan Vik); Míša Kulička v cirkuse (P. b. d., 1940, pseud. Jan Vik); Míša Kulička v pražské zoo (P. b. d., 1941, pseud. Jan Vik); Der Mohnkuchen (P. Praha 1955); Mischa Kugelrund im Puppentheater (P. Praha 1957); Mischa Kugelrund in Spielzeugparadies (P. Praha 1957, rus. 1959, čes. posmrtně 1991 s tit. Míša Kulička v domě hraček). – *Překlady*: A. Tairov: Odpoutané divadlo (1927); L. N. Sejfullina: Hnůj a j. povídky (1928); F. M. Dostojevskij: Nětočka Něžvanová, Malý hrdina (1929); G. Flaubert: Prosté srdce (1930); A. Daudet: Listy z mého mlýna (1931); K. Michaélis: Bibi v Československu (1931); Th. Fontane: Manželství Effi Briestové (1933, 1954 s tit. Effi Briestová); A. Dörfler: Vendelín (1942); V. Graumüller: Píseň lesů (1942); I. Vano: Sovětský kreslený film (1952); S. V. Nikol'skij: Myšlenka a obraz ve Wolkrově poezii z let 1920–21 (1968). – *Adaptace*: The Apple Tree with the Golden Fruit (scénář animovaného filmu podle K. Černý: O jabluňce se zlatými jablky, Praha 1954, s E. Hofmanem, E. Ludvíkem a J. Moravcem). ■ SCÉNICKY. *Hry* (pro mládež): Vasil a medvěd (1936); Pan Eustach, pes a sultán (1937). – *Překlad*: E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (1970). ■ REDIGOVANÉ časopis: *Jas* (1940, od č. 23, 7. 6.); *publikaci*: Chrám sv. Víta v obrazech Jiřího Jeníčka (1947). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Hálek: Pod pustým

kopcem a jiné povídky (1932); G. Pflieger Moravský: Ztracený život 1, 2 (1933) + Z malého světa 1, 2 (1934). ■

LITERATURA: If. (I. J. Fischerová); ref. překl. K. Michaëlis, NO 17. 12. 1931; ● ref. Vasil a medvěd: = (J. Vodák), Čes. slovo 30. 10. 1936; an., Loutkář 23, 1936/37, s. 48 ●; ● ref. Pan Eustach, pes a sultán: Dr. Mík (J. Malík), Loutkář 23, 1936/37, s. 95; -pka (J. Kupka), Telegraf 5. 2. 1937 ●; ● ref. Míša Kulička v rodném lese: M. Majerová, LidN 19. 11. 1939; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zpráva 25. 11. 1939; J. Hloušek, Úhor 1939, s. 189; P. Laichter, Naše doba 47, 1939/40, s. 186 ●; -tos-: Nový redaktor Jasu, A-Zet 19. 12. 1939; ● ref. Míša Kulička v cirkuse: kp. (K. Polák), Nár. práce 4. 12. 1940; J. Knap, Venkov 14. 12. 1940; M. Š., Úhor 1940, s. 175 ●; ● ref. Míša Kulička v pražské zoo: vpa (V. Pazourek), LidN 17. 12. 1941; D. Filip, Úhor 1941, s. 169; M.-B., Dělnická osvěta 1941, s. 305 ●; O. Kafková: Míša putuje k sovětským dětem, ZM 1959, s. 234; (šek): ref. Míša Kulička v domě hraček, Nové knihy 1992, č. 9.

sm

Merendy

1871–1882

Knížní sbírky zábavných humoristických a satirických textů, určených k provozování, deklamacím a čtení při vlasteneckých besedách a slavnostech, při masopustních, mikulášských a silvestrovských zábavách, jakož i rozmanitých domácích posezeních.

Podtitul: 1871 (sv. 1) Sbírka rozličných žertovných deklamací, ilustrovaných parodií, kramářských i nekramářských písní, komických dramatických výstupů a jiných všelikých vtipů a žertův; 1872 (sv. 2) Nevyčerpateľná studně humoru k zábavám silvestrovským i masopustním, obsahující množství žertovných deklamací a řečí, ilustrovaných komedií, kramářských i nekramářských písniček, kupletův a parodistických sborův, komických dramatických výstupů, sólových šprýmův a jiného druhu rozmanitých vtipů a randálův; 1873 (sv. 3) Nevyhnutně potřebná kniha pro pořadatele národních, silvestrovských a masopustních i domácích zábav aneb Bohatý výběr humoristických deklamací, sborů a písní s nápěvy, žertovných výstupů a komedií parodistických atd. atd. atd.; 1874 (sv. 4) Nejnovější a nejbohatší archiv vtipů a žertů k přednášení a provedení při výletech, jakož i zábavách národních, silvestrovských, masopustních i domácích, obsahující původní deklamacce, žertovné sólové výstupy, písně a sbory s nápěvy, komedie a parodie v hojném výběru; 1875 (sv. 5) Nejhlubší a nevyčerpateľná studně deklamací, sólových výstupů, komedií a parodií, pís-

ní a sborů s nápěvy k přednášení při zábavách národních, silvestrovských, masopustních i domácích, jakož i při výletech; 1875 (sv. 6) Hojně a bohatě zásobený sklad rozličných deklamací, výběr písní a popěvků opatřených nápěvy, nejnovější repertoár komedií a parodií, operet a sólových výstupů, vše k přednášení, ku čtení i zpívání při rozličných zábavách a slavnostech domácích a veřejných; 1878 (sv. 7) Kniha velice potřebná pro zábavné spolky a veselé společnosti, občanské besedy, pěvecké a divadelní jednoty, k uspořádání národních zábav domácích i veřejných; 1881 (sv. 8) Kniha všech českých merendářů, zábavných spolků a veselých společností, obsahující nejnovější komické výstupy a popěvky, sólové scény a panáčkové komedie, deklamacce a žerty pro výlety, masopustní, mikulášské a silvestrovské zábavy; 1882 (sv. 9) Vrchovatá míra půlnočních rámusů, masopustních randálů a novoročních švand, parodických oper, bramborových komedií, stínových obrazů, němých pantomií, nevidaných baletních, krkolomných a kumštýřských produkcí, jarmarečních mravokárných romancí, komických výstupů, veselých přednášek, zajímavých besedních čtení, vtipů, humorů a žertů k pořádání rozmarných zábav sebral, napsal, opsál a ze tmy dávného zapomenutí nově na světlo vyndal... – *Redaktoři:* 1871 (sv. 1) Holofernes Amades Tercibulka; 1872 (sv. 2) Škvor Vejmelka Nro. 3 vulgo ÍFEK; 1873 (sv. 3) Karfiol Mrkvička; 1874 (sv. 4) Vítězslav Vomáčka; 1875 (sv. 5) Fr. A. Pivoňka; 1875 (sv. 6) UFIK VOMASTEK; 1878 (sv. 7) Eman. Silvestr Škvor; 1881 (sv. 8) Kylián Miloslav Brčko; 1882 (sv. 9) Adam Mertus Champíon. – *Vydavatel:* 1871–78 (sv. 1–7) Kněhkupectví Mikuláš & Knapp v Karlíně; 1881–82 (sv. 8–9) Knihkupectví Jos. Mikuláše, knihtiskárna v Karlíně. – *Periodicita:* 1871–74 (sv. 1–4) 1x ročně; 1875 (sv. 5–6) 2x v roce; 1878 (sv. 7) a 1881–82 (sv. 8–9) 1x ročně.

Jako merenda se v českém prostředí všeobecně označovala zábava, veselé vyrazení, švanda předváděná při rozličných společenských sešlostech, při odpočinku na výletech české národní společnosti i při tanečních, hlavně maškarních zábavách (kostýmové pojetí merendy převážilo ke konci století). Patrně první známou tištěnou podobou pozdějších M. ze 70.–80. let 19. století byl útlý tisk s názvem „Merenda. 1845“, vydaný po bále konaném ve Štaigrově sále v Praze. Tvořily ho čtyři básnické skladby anonymních autorů, dedikované „dcerám vlasti“ a zpracovávající téma vlasti a vlastenectví českých panen. Obsahoval též pijácké písně a parafráze lidových písní. Sbírka zatím ještě vážnějšího tónu se řadila k oblíbeným plesovým českým tiskům, jako byly např. Pomněnky. Příležitostné merendní knížky se vydávaly i v pozdějších letech, známý jsou

Merendy

např. Vínek, upomněnka ze študentské merendy v Chrudimi (1860, 1862), a chrudimská Sůva, vydávaná A. Gallatem od 1871 po 20 let o Silvestru. S nebyvalým rozmachem besedního života – a také merendních zábav – vznikla počátkem 70. let potřeba systematicky šířit texty, z nichž by bylo možné volně sestavovat program k jednotlivým zábavám. M. se počaly uplatňovat vedle stále hojnější literatury příbuzného typu Besedníků, Deklamátorů, Besedního čtení, Českých besed, Divadelního zpěvníku, Věnce z českých písní, Sólových výstupů apod. Památná merenda 7. 2. 1874 v Městské besedě v Praze (byla k ní vydána i dvě čísla komických napodobenin novin s názvem „Časopis masopustního bláznovství. Merenda“) zavdala podnět k Pamětnímu spisu u příležitosti pětadvacátého jubilea české besední merendy 1898. (Do tisku s názvem „Merendní vzpomínky“ přispěl zejm. K. Mašek.) O jinou variantu M. se pokusil svými Šibřinkami, sbírkami silvestrovských, masopustních i besedních her, deklamací atd. (1878–85, roč. 1–6) nakladatel A. Hynek. V 80. letech počal stejný nakladatel za redakce E. Züngela vydávat další podobné sbírky s názvem Český merendář (1881–86, 10 sešitů). Přímo na M. pak 1884 navázala edice Nové merendy redigovaná J. Mikulášem Boleslavským v pardubickém nakladatelství F. & V. Hoblík, v níž však vyšel jen jeden svazek.

První příspěvky M. vydávaných od 1871 měly za úkol „docílití pravé veselosti při všelikých našich národních zábavách“ a byly založeny na tradiční jarmareční komice. Formou, stylem i jazykem vycházely z kramářských písní zpívaných k obrazům a z jarmarečních loutkových špektáklů. Jejich komično bylo založeno mnohdy na laciných slovních žertech, docilovaných často jen českým přepisem německého výraziva a užíváním napodobenin jarmareční mluvy kramářů a putujících divadelníků. Postupně se žánrová rozloha M. podstatně rozšiřovala a jednotlivé svazky přinášely různorodou směs šprýmovných veršů, žertovných deklamací, komediálních sólových výstupů, kupletů i prozaického besedního čtení. Přibývaly též parodující parafráze proslulých (Goethův Faust, Bürgerova Lenora, Shakespearova tragédie Romeo a Julie, Schillerovo drama Úklady a láska) i populárních děl (Mlynář a jeho dítě E. Raupacha, knížky lidového čtení) a písní (Kde domov můj?, makaronské skladby). Ne-

chyběla ani politická satira, někdy se vracející do Metternichových nebo Bachových časů, ale vyrovnávající se také se současnými vztahy mlado- a staročechů i s aktuálním děním, jako byla světová výstava ve Vídni aj. V jednotlivých svazcích M. se zpočátku projevovala snaha pořádat je podle ročních období: začínají tedy silvestrovskou tematikou a přes masopust spějí k mikulášským zábavám. Mezi vděčné látky patřily vedle politických aktuálních i historických narážek obecně přitažlivé příběhy starých panen, staropanenských a staromládeneckých lásek, žárlivosti, krutých i směšných mordů a loterních sázek. Pranýřována byla česká povaha i buršáctví a němectví, vlastnosti různých profesí, úřednictva, řemeslnictva, vojáků, básníků a umělců, věčným tématem byl žid a také křesťanství, církve a náboženská víra. V pozdějším období se terčem humoru stávaly i technické novinky, jako telefon, fotoaparát, velociped aj., nebo nové společenské jevy, jako ženská emancipace. Nedílnou součástí M. byly pijácké písně, popěvky a šprýmovné úvahy o pijáctví. Mnohé texty doprovázel originální notový záznam (na rozdíl např. od Humoristických listů, kde se žertovný text zpíval na melodii písně notoricky známé). M. inzerovaly možnost objednávat řadu textů i jiných děl ve sbírkách obsažených u nakladatele přímo a separátně. K prvnímu desetiletí existence M. vyšlo 2. opravené a rozšířené vydání prvního svazku z 1871. Obsahovalo též čtyři vážné patetické deklamace zabývající se požárem Národního divadla (F. L. Menhard Litoměřický, St. Mz., tj. Mráz, J. Kasal, J. Chod), které do M. nezapadají ani tematikou, ani stylem. Valnou většinu prací přidaných do nového vydání obstaral Fr. Amět (F. Tůma). Koncem 80. let začaly M. ztrácet na aktuálnosti a jejich roli postupně převzaly pružněji vydávané sešitky samostatných komických výstupů, žertů a deklamací (vydával je zejména J. Šváb Malostranský), umožňující rychle reagovat na aktuální jevy literární, kulturní i politické povahy a zároveň i na samotnou proměnu způsobu zábavy české národní společnosti směrem ke kabaretům a šantánům. – *K přispěvatelům M. zejména patřili:* V. Beneš Šumavský, V. M. V. Bělohrobský (posmrtně pseud. Durst, Frant. Durst, Fr. Durst), J. M. Bořický (i pseud. Joane Miroslavo Borčiciensi), K. Bubník, J. Burgerstein, A. Čapek, F. J. Čihák, F. K. Čížovský, J. Dürich (i šifra J. D., pseud. Josef Josefovič),

A. Gallat (i šifra Al. G-t., pseud. Lojza Šmodrcha), H. Grunert (i šifry G., Grt., H. G., H. K. G.), F. Hajniš, F. Hajs ml. (i podp. Hajs Druhý), J. F. Hammerschmied (i podp. Hammerchmid), A. Härtl, E. Hora, F. J. Janke (i šifry F. J., F. J. J. a podp. V. Janke), J. Jodas, E. Just, A. Kalenda, F. Marjánko (i pseud. Ferd. Janko, Mar. Janko), J. Paukner, E. Pešková (šifra E. P.), F. A. Pivoňka, F. J. Rayman, E. F. Schmiedlechner (i šifra E. F. S.), J. Soukal, K. Šnabl, J. Thon, A. V. Valenta (pseud. Vratislav Pasovský), Ž. Vrba. Ojedinelý je pak příspěvek S. Čecha (1872) pod pseud. Jan Vraný, převzatý ovšem z Almanachu českého studentstva, dále M. obsahují množství nedešifrovatelných pseudonymů a šifer. V 2. vydání prvního svazku (1881) pak nově přibyli ještě J. Chod, P. Jehlička, J. Kasal, F. L. Menhard Litoměřický, S. Mráz, F. L. Šmíd a F. Tůma (pseud. Amůt).

LITERATURA: E. F. S. (Schmiedlechner): M., sbírka třetí, Besedník 1, 1872/73, s. 190; I. (J. Herben): Utrpení českého humoru, Čas 2, 1887/88, s. 86.

mhs

Josef Merhaut

* 13. 10. 1863 Zbiroh u Berouna
† 5. 9. 1907 Brno

Autor naturalisticky laděných realistických próz z brněnského prostředí, básník a žurnalista; vůdčí osobnost moravské literatury konce 19. století.

1880–84 se podepisoval též Josef (nebo Jos.) Merhaut-Marůška. – Syn pivovarského sládky (ve Švabíně u Zbiroha, Tmání u Berouna). Vyrůstal v chudých poměrech, po brzké matčině smrti u strýce ve Zdicích, později u tety v Praze. Do 1881 studoval malostranské gymnázium, které však nedokončil; krátce putoval s kočovnou divadelní společností a krátce také, jako mimořádný posluchač, studoval na právnické fakultě v Praze. Dráhu novináře zahájil 1884 výpomocí v redakci pražského Pokroku. Od ledna 1885 byl v Brně redaktorem staročeské Moravské orlice, v níž působil až do své smrti (divadelní referent, fejetonista, vedoucí kulturní rubriky, od 1891 šéfredaktor). Patřil k předním organizátorům českého kulturního a uměleckého života v národnostně

smíšeném Brně. Získal si mimořádné zásluhy o rozvoj tamního Nár. divadla, jehož produkci sledoval jako kritik a jehož činnosti se účastnil i jako příležitostný slavnostní řečník, podílel se na založení a koncepci časopisu Niva (s F. Roháčkem) a 1899 Klubu přátel umění (s F. Marešem), 1905 se stal prvním předsedou jeho literárního odboru (později Moravské kolo spisovatelů). Podnikal časté cesty po Moravě (1899 stipendium Svatoboru), 1904 navštívil Chorvatsko a Itálii. Těžké podmínky brněnské národní a sociální existence i novinářské práce, nešťastné manželství a smrt dvou synů znamenaly pro M. tragické otřesy a časté duševní krize. Zemřel na následky cukrovky po bezvýsledném léčení v Karlových Varech a Luhačovicích, byl pohřben na Ústředním hřbitově v Brně.

Od počátku 80. let M. publikoval básně a drobné prózy v časopisech. Jako prozaik (směřující od povídek k románům) zobrazoval především národnostní, sociální, kulturní a mravní rozpory a kontrasty brněnského života a jeho celkovou atmosféru na sklonku 19. století (s vědomím společenské odpovědnosti, se snahou o bezprostřednost, pronikavost a kritičnost pohledu). Jeho metoda byla silně ovlivněna naturalistickou estetikou (pojmající člověka jako bytost bezvýchoďně determinovanou tlaky společenského mechanismu, smyslností, pudy a dědičností) v temném, tragickém a bezútěšném vidění skutečnosti, v němž fatalismus ústí do pocitů rezignace a skepse. Poznamenaly ji též postupy impresionismu ve stopování elementárních pocitů, dojmů a nálad a v barvitém líčení přírody i symbolismu v ornamentální obraznosti a mystice pudy. M. vycházel především ze sledování smyslových vjemů a citových hnutí postav; s protiměšťáckou a protigermanizační tendencí se soustředil na marný boj rozumu s vášní, touhy s pocity stísněnosti, vůle k činu s neschopností jeho realizace. Detailní vhledy do každodenní reality mísil s prvky sentimentu a schematické stylizace, hutný a prostý styl s momenty zdlouhavé popisnosti a patosu. M. vypravěčství dominovalo v povídkové tvorbě, v kontrastních a dokumentárních obrazech městského života. Deterministické a skeptické pojetí sociálních a národnostních problémů spolu s typem prostého člověka nenávratně ubíjeného a morálně i existenčně zbídačovaného přinesly nejdřív *Povídky* (rozsáhlejší texty i drobné kresby),

poté už vyvráleji soubor *Had a jiné povídky* (M. v něm podtrhl deformaci nezkaženého charakteru v konfrontaci s okolím, s honbou za ziskem a s tělesnou vášní; v titulní povídce je naivní a nevědomá dívka, přijíždějící sloužit do Brna, oklamána a zneužita a končí sebevraždou) a nakonec vrcholně soubor *Černá pole*, který výrazněji naznačil, leč i relativizoval možné cesty k překonání pocitu bezmoci a k mravní obrodě jedince (v sociálním boji a národním uvědomění, v lásce, v půdě a venkovanství). V následujících románech *Andělská sonáta* (hlavní postava překonává závislost na nevěře a v bolestném pokání obnovuje manželský soulad) a *Vranov* (mladý příslušník brněnské české inteligence volí po vnitřním boji za své životní poslání i povinnost účastnit se národního a sociálního zápasu) M. posílil smyslové vnímání skutečnosti a částečně – jakkoli umělecky ne zcela přesvědčivě – realizoval svou snahu překonat pesimismus, eticky a psychologicky prokreslit i aktivizovat postavy, vyzdvihnout vztah k přírodě, hodnoty křesťanství, čistého citu a bojovného češství. Podobně jako v próze se i M. básník věnoval národnostní, sociální a milostné tematice (v lyrice, epice a veršovaných proslovech); byl především senzualista, silně ovlivněný Vrchlického poetikou. Jeho nerozsáhlou, ale poměrně různorodou tvorbu zachytil v jejím vývoji (od realistických prvků přes symbolistní a dekadentní zpět k realismu) výbor uspořádaný M. Hýskem (*Básně J. M.*). Ještě jako student M. 1881 uspořádal a vydal pod pseud. Jaroslav Maruška knížku veršů, kterou však již nepřipustil k prodeji. Jako divadelní kritik M. patřil k průkopníkům realistického a sociálně angažovaného dramatu u nás (kladl důraz na rusko-dramatiku). Jeho kulturně-osvětovou a redaktorskou činnost, uplatňující se v kritikách, fejetonech, reportážích, proslovech a propagačních článcích, dokumentoval i *Výbor fejetonů J. M.* (divadelní referáty, fejetony, cestopisné črty aj., psané pro Moravskou orlici od 1885).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Malota (Mor. orlice), Jan (též Jar., Jaroslav) Maruška (vše 1880–84), Karel Plíhal, Ludmila Sázavská (obojí Mor. orlice), Maruška (1880–84); J. M., M., -ut-. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. *Biblí k svobodě!* (1883); *Čes. revue* (1898–99); *Čes. rodina* (1883–84); *Čes. Thalia* (1887); sb. *Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898* (1898); *K Uprkovým lunetám na škole Vesnině*

(Brno 1897, veršovaný doprovod); Lumír (1898–1900); sb. *Morava svým Maticím* (Brno 1897); *Mor. orlice* (Brno, od 1885; 1893 R Bahnitá luka); *Mor. revue* (Brno 1899); *Moravskoslezská revue*; *Neděle* (Brno); *Niva* (Brno 1891–95; 1891 P Had); *Nový život* (1901); roč. *O bídě lidské* (Brno 1889–90) a pokr. *Chudým dětem* (1892–1900); *Pokrok* (1884); *Posel ze Sušice* (1880–81); *Právo lidu* (1899–1900); *Svatobor* (Sušice 1882–83); *Vesna* (1886, 1896); *Zlatá Praha* (1899–1900); *Zvon* (1903–04, R Útěk); – posmrtně: *Moravskoslezská revue* (1907–08); sb. *Podbrdský (berounský) kraj* (Beroun 1924, Smetanovské proslovy). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Povídky* (1890; P Vrah? samostatně 1929); *Had a jiné povídky* (PP 1892); *Černá pole* (PP b. d., 1896); *Andělská sonáta* (P b. d., 1900); *Vranov* (R b. d., 1906); – posmrtně: *Básně* J. M. (1908, ed. M. Hýsek); *Výbor fejetonů J. M.* (b. d., 1908, ed. M. Hýsek). – *Výbor*: *Černá pole* (PP 1964, ed. D. Jeřábek). ■ KORESPONDENCE: in F. Skácelík: *Krásná setkání* (z 1897; 1970). ■ REDIGOVANÉ časopisy: *Mor. orlice* (Brno 1891–1907, šéfredaktor); *sborník*: *Morava svým Maticím* (prozaická část, Brno 1897, se S. Čechem). ■

LITERATURA: M. Hýsek: J. M. (1907) ← *Mor. orlice* 1907; *Památce spisovatele J. M.* ← sb. *Podbrdský (berounský) kraj* 2 (Beroun 1925); H. Sánka: J. M. (1963). ■ ● ref. *Povídky*: Astur (H. G. Schauer), *Lit. listy* 12, 1890/91, s. 159; F. V. Vykoukal, *Světotozr* 25, 1890/91, s. 444; š. (J. Kuffner), *NL* 6. 6. 1891; O. Auředníček, *Hlas národa* 12. 7. 1891; J. Klenek, *Hlídky lit.* 1891, s. 275; L. Čech, *Osvěta* 1892, s. 665 ●; ● ref. *Had a jiné povídky*: F. V. V. (Vykoukal), *Světotozr* 27, 1892/93, s. 383; P. Šup, *Hlídky lit.* 1893, s. 306, 335; A. Procházka, *Niva* 1893, s. 174; F. X. Šalda, *Lit. listy* 15, 1893/94, s. 167 → KP 2 (1950); L. Čech, *Osvěta* 1894, s. 81 ●; ● ref. *Černá pole*: D., *Rozhledy* 6, 1896/97, s. 1042; F. X. Š. (Šalda), *Lit. listy* 19, 1897/98, s. 30 → KP 3 (1950); J. Šč. (B. Prusík), *Lumír* 26, 1897/98, s. 83; an., *Zlatá Praha* 15, 1897/98, s. 43 ●; ● ref. *Andělská sonáta*: J. Karásek, *MR* 1899/1900, sv. 11, s. 245 → *Tvůrcové a epigoni* (1927); A. Novák, *Lumír* 28, 1899/1900, s. 299; F. Sekanina, *Obzor lit. a umělecký* 2, 1899/1900, s. 120; Kj. (F. V. Krejčí), *Rozhledy* 9, 1899/1900, s. 676; *Bazarov*, *Čes. revue* 3, 1899/1900, s. 1380; jv. (J. Vodák), *Besedy Času* 1900, s. 132 + (an.), *Čas* 13. 6. 1900; F. Bílý, *Mor. orlice* 13. 5. 1900; Antikrist (S. K. Neumann), *Nový kult* 4, 1900/01, s. 1 → *Stati a projevy* 1 (1964, s. 241) ●; O. Theer: J. M., *Lumír* 34, 1905/06, s. 489; ● ref. *Vranov*: an. (K. Elgart Sokol), *MSIR* 2, 1905/06, s. 223; A. N. (Novák), *Přehled* 4, 1905/06, s. 806; *Sigma* (S. K. Neumann), *Mor. kraj* 7. 6. 1906 → *Stati a projevy* 2 (1966, s. 338); Č. S., *LidN* 8. 6. 1906; V. Dresler, *Mor. orlice* 9. 6. 1906; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1906, s. 1046; Ds. (J. D. Konrád), *Máj* 5, 1906/07, s. 63; F. S. Řehoř, *Pokroková revue* 3, 1906/07, s. 42 ●; ● nekrology: -r. (R. J. Kronbauer), *Máj* 5, 1906/07, s. 787; A. N. (Novák), *Přehled* 5, 1906/07, s. 891; an., *Zlatá Praha* 24, 1906/07, s. 617; J. H. (Herben), *Čas* 6. 9.

1907; V. O. (Otomar), Nár. obzor 21. 9. 1907; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1907, s. 934; O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 44 ●; V. Dresler: J. M., MSIR 4, 1907/08, s. 2, 67, 107; V. Hübner: J. M., Zvon 8, 1907/08, s. 118; ● ref. Básně J. M.: Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 447; F. Sekanina, Zvon 8, 1907/08, s. 557; S., Akademie 12, 1907/08, s. 380; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 36, 1907/08, s. 344; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 345 → KP 7 (1953); an. (J. Vodák), Čas 14. 6. 1908 ●; M. Hýsek: M. divadelní kritiky, MSIR 5, 1908/09, s. 137; ● ref. Výbor fejetonů J. M.: M. M. (Marten), MR 1908/09, sv. 21, s. 215; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 214; F. Sekanina, Zvon 9, 1908/09, s. 316; -il., LidN 16. 4. 1909; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 27. 5. 1909; J. Thon, Přehled 8, 1909/10, s. 289 (též o kn. Básně J. M.) ●; M. Hýsek: J. M. o Vojanovi, Jeviště 1920, s. 261 + K. M. smetanovským proslavím, Podbrdský (berounský) kraj 2, 1924; V. Martínek in J. M.: Vrah?; ● k 70. výr. narození: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 13. 10. 1933; A. N. (Novák), LidN 13. 10. 1933; A. Chaloupka, Venkov 13. 10. 1933 ●; H. Sáňka: M. zásluhy o brněnské divadlo, sb. Zlatá kniha vydaná... na oslavu 50letého trvání stálého čes. divadla v Brně (1934); J. Polák: Rdný domek J. M. ve Zbirohu, LidN 28. 9. 1941; V. K. Jeřábek in Mezi Litomyšlí a Brnem (1941); K. Z. Klíma: O J. M., LidN 6. 4. 1941; J. Nečas: Odkaz věčně živý, Kolo 11, 1946/47, s. 161; J. Marcha: Vzpomínka na J. M., tamtéž, s. 164 → Potopený svět (1949); Z. Jeřábková: Brněnské působení E. Vojana v zrcadle kritik J. M., sb. Listy z dějin českého divadla 2 (1954) + J. M. a dramaturgie ND v Brně v letech 1885–1905, sb. Brno v minulosti a dnes 5 (1963, s. 69); D. Jeřábek in J. M.: Černá pole (1964); O. Sus: ref. výbor Černá pole, Kulturní tvorba 1964, č. 35; D. Jeřábek: Problémy naturalismu v díle J. M., sb. Literárněvědné studie. Prof. J. Hrabákoví k šedesátinám (1972) → Tradice a osobnosti (1988); Z. Dostálová: Kreutzerova sonáta včera a dnes (též o Andělské sonátě J. M.), Rossica Olomucensia, sv. 20, 1982, s. 79; D. Jeřábek: J. M. a R. Těšnohlídek o dramatech A. P. Čechova, SPFF Brno, ř. lit. vědná D 31, 1984; J. Uher in Argonauti z Moravy (1987, Píseň o věčné touze); S. Bartůšková: Z brněnských análů: J. M., Svob. slovo (Brno) 13. 10. 1993.

lm

Cyril Merhout

* 13. 9. 1881 *Praha*

† 12. 7. 1955 *Praha*

Kulturní historik a publicista, autor životopisných, historických a místopisných knih věnovaných zejména Malé Straně, jenž často využíval žánrů fejetonu a historické povídky.

Po maturitě a učitelských zkouškách M. pracoval jako učitel nejprve v Kunraticích (Praha-K.) a pak v Praze. V mládí byl kopistou J. Čelakovského v městském archivu, kde se seznámil mj. se Z. Wintrem a A. Sedláčkem (jemuž později poskytl archivní materiál) a kde získal i řadu písemných dokumentů pro své pozdější práce o hradech a Malé Straně. Od 1918 pracoval na min. školství a nár. osvěty, nejprve v odboru zabývajícím se školstvím (zejména slovenským), poté v odboru sociální péče o studentstvo a konečně ve správě pedagogického ústavu, 1928 byl jmenován vrchním odborovým radou památkového oddělení. Od 1936 působil jako přednosta Státního památkového úřadu v Praze. V rámci svého zaměstnání i mimo ně (např. v Klubu za starou Prahu, jehož byl dlouholetým předsedou, v Památkovém sboru hlavního města Prahy i jako člen odborných komisí a Společnosti přátel starožitností českých v Praze) se soustřeďoval hlavně na památkovou péči, jíž věnoval část své bohaté popularizační a přednáškové činnosti (zasloužil se mj. o vykopání zbytků Václavova Hrádku u Kunratic a o záchranu některých zanedbaných nebo ohrožených českých hradů). Spolu s E. Frankem a J. Pichlem vedl spolek Melantrich, zaměřený na šíření vzdělávací a zušlechťující četby; pod jeho hlavičkou vyšlo několik nekomerčních titulů.

Zprvu M. publikoval drobnější místopisné práce a biografie. V 10. a 20. letech vydal několik životopisných a historických knih, vycházejících příznačně z rozsáhlého studia archivních materiálů a opatřených podrobným poznámkovým aparátem: rekonstrukci tragického osudu a rehabilitaci dcery K. Havlíčka Borovského (*Zdeňka Havlíčková*), črty *Životem vlastenců* o českých uměleckých a kulturních osobnostech 60. let 19. století (J. V. Frič, S. Podlipská, A. Chittussi aj.) a práce zabývající se především pedagogickou problematikou (*O dětech českých králů*, *Jan Amos Komenský*). Po vzniku samostatné republiky se zabýval též osvětovou činností, a to jako redaktor, editor (např. rozsáhlá Národní čítanka, koncipovaná se zřetelem k otázkám smyslu českých dějin a k posílení národního sebevědomí) i autor dějepisných učebnic pro rozvíjející se slovenské školství. V centru M. pozornosti však stála historie Malé Strany, jíž věnoval dlouholetý vědecký výzkum a převážnou část svého díla. Od poloviny 30. let publikoval místopisné knihy,

Merhout

v nichž spojoval postupy odborné a popularizační; z detailních poznatků malostranské historie sestavoval obrazy osudů zdejších staveb a života jejich obyvatel, jež podával často beletrizujícím způsobem, formou fejetonu a historické povídky (ve stopách Z. Wintra). Fabulační a vypravěčské schopnosti projevil zejména v knihách *Malostranská lázeň v rudolfínské době*, *Malá Strana za starodávna*, *Malostranské lásky a manželství* a *Malostranské pověsti*. V kulturněhistorických statích M. osvětloval nejen stavební rozvoj Malé Strany, ale předkládal i nové interpretace (mj. ve studii *Bruncvík na Karlově mostě*, v níž vložil význam sochy a ikonografii jejích reliéfů) a zabýval se právními, hospodářskými a sociálními aspekty veřejného a soukromého života. V pozdějších souborech i časopiseckých článcích publikoval rovněž části nedokončeného syntetizujícího Místopisu Malé Strany (dopsal pouze svazek Rynk a ulice do něho ústící), jež měl začleněn všech složek městského vývoje v dlouhém časovém úseku překonat místopisy V. V. Tomka a J. Teiga.

ŠIFRY: C. M., M. C. ■ PŘÍSPĚVKY in: B. Kozák: Menší město pražské (1950); Čas (1901); Časopis Společnosti přátel starožitností českých (od 1899; 1900 Jenštejn, hrad a městečko, 1902 i sep.); Čes. revue (1907); Čes. škola (mj. 1907 Jan Karel Škoda, i sep.; 1907 Karel Slavoj Amerling, i sep.; 1912 Gustav Adolf Lindner, i sep.); Čes. knihovnictví (1900); Čes. slovo; Československá národní čítanka (1928); sb. Československo (1934); Čes. lid (1899–1900); Malostranská kronika (1947–48); Method; Moravskoslezská revue (1907–08); Národní čítanka 1, 2 (1918, 1919); Nár. kultura; Nár. politika; Naše doba (1919); Naše vzpomínky (1918); Ochrana památek; Památky archeologické a místopisné; Pedagogické rozhledy (1907); Sborník Ústřední školy dělnické (1926); sb. Tři projevy národa českého (1918); Věstník Klubu za starou Prahu; Vinohradské listy (1899–1900); Zlatá Praha (1914–15); Zvon (1918–19). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, historická a životopisná pojednání*: Zdeňka Havlíčková (b. d., 1914; b. d., 1921 zkrácené vyd. s tit. O Havlíčkově dceři); O dětech českých králů (1918; 1938 přeprac. vyd. s tit. Děti českých králů); Jan Amos Komenský (1920); Životem vlastenců (1922); Malostranská lázeň v rudolfínské době (1935); Malá Strana za starodávna (1938); Bruncvík na Karlově mostě (1940); Malostranské lásky a manželství (1940); Malostranské pověsti (1941); Malá Strana a Hradčany. Zmizelá Praha 2 (1946, se Z. Wirthem); Ostrov Kampa (1946); Dům u mosteckých věží (1947); Tři malostranské procházky (1953); Paláce a zahrady pod Pražským hradem (1954); Valdštejnský palác

(1955); – posmrtně: O Malé Straně (1956). – *Ostatní práce*: Hrad Okoř (1901); Čtení o Novém hradě a Kunraticích (1912); Samospráva a národní školství (1913); Josef Černý v životě a ve spisech (1923); Slovenská vlastiveda pre školy ľudové (Prešov 1924); Dejepis pre ľudové školy slovenské (Prešov 1928); Lidice (1945). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Školská revue (1913–14, s jinými), Nár. kultura (1925, s red. kruhem), Sborník Ústřední školy dělnické (1926), Malostranská kronika (1947–48), Věstník Klubu za starou Prahu (1950); *sborník*: Československo. Přírodní, umělecké a historické památnosti (1934; v seš. 1929–34, nedokonč.); *knížnice*: Naše vzpomínky (1918–20), Knihovna pro mládež (1920–22), Lidová univerzita (1923–29). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. S. Amerling: Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského (1908); Národní čítanka 1, 2 (1918, 1919, s B. Němcem); Dokumenty našeho osvobození (1919); Československá národní čítanka (1928, s B. Němcem). ■

LITERATURA: ● ref. Zdeňka Havlíčková: K. V. H. (Havránek), Zvon 14, 1913/14, s. 519; S., Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 576; an., Máj 12, 1913/15, s. 388; r, PL 28. a 29. 5. 1914; O. Flégl, Osvěta 1914, s. 634; V. K. (Kučerová), Ženský svět 1915, s. 217 ●; ● ref. O dětech českých králů: K. Kr. (Krofta), Čes. revue 11, 1917/18, s. 572; -och- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 643 ●; ● ref. Národní čítanka (i polemika): K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 151; Š. Jež, Čes. revue 12, 1918/19, s. 314; C. M. a B. Němec, Naše doba 26, 1918/19, s. 309; K. H. (Hikl), tamtéž, s. 383; J. Jakubec, Naše doba 26, 1918/19, s. 384 ●; F. Š. (Šimek): ref. O Havlíčkově dceři, Zlatá Praha 1921, s. 425; J. Kapras: ref. Životem vlastenců, Čes. revue 1922, s. 383; an. (J. Vodák): ref. Československá národní čítanka, Čes. slovo 23. 6. 1928; Č. (K. Červinka): ref. Malá Strana za starodávna, Zvon 39, 1938/39, s. 208; hjk (J. Hájek): ref. Děti českých králů, LidN 15. 2. 1939; lnz. (L. N. Zvěřina): ref. Malostranské lásky a manželství, Čteme 2, 1939/40, s. 246; ● ref. Malostranské pověsti: -r-, Zvon 41, 1940/41, s. 721; kp. (K. Polák), Nár. práce 24. 8. 1941; lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 1941, s. 184; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 49, 1941/42, s. 61 ●; Z. Wirth: k šedesátinám, ČSPS 49–50, 1941–42, s. 290; kp. (K. Polák): ref. Lidice, PL 13. 6. 1945; ● ref. Ostrov Kampa: R. Hlubinka, ČSPS 1946, s. 75; J. D., Svob. Československo 21. 11. 1946 ●; Dr. J. P.: Malostranský historik, LD 24. 9. 1946; ● ref. Dům u mosteckých věží: Tmn (P. Toman), Svob. slovo 28. 1. 1948; zzm (Z. M. Zenger), LD 29. 12. 1948 ●; ● k sedmdesátinám: zzm (Z. M. Zenger), LD 13. 9. 1951; Z. Wirth, ČSPS 1951, s. 184 ●; Z. Wirth in C. M.: Tři malostranské procházky (1953); ● nekrology: AK, Večerní Praha 14. 7. 1955; Z. Wirth, ČSPS 1955, s. 188 ●; J. Kl. (Klik): ref. O Malé Straně, ČSPS 1956, s. 246; O. V.: Historik Malé Strany, Svob. slovo 13. 9. 1961; K. Krejčí in ant. Podivuhodné příběhy ze staré Prahy (1971, s. 151).

Vojtěch Měrka

* 5. 2. 1888 *Břesovice* (Vřesovice) u Prostějova
† 24. 12. 1974 *Ostrava*

Slavista a hudební i literární kritik a publicista, překladatel (do češtiny i slovenštiny), orientující se především na slovinskou literaturu.

Podepisoval se též Mierka. – Otec byl nadučitelem a varhaníkem. M. navštěvoval obecnou školu v rodišti a od 1899 gymnázium v Prostějově, kam rodina přesídlila (mat. 1907); zároveň se učil na hudební škole (housle, klavír, violoncello). 1907–12 studoval na Filoz. fakultě UK v Praze filologii (čeština – ruština) a srovnávací jazykozpyt, vedle toho i estetiku a hudební vědu (PhDr. 1912 prací *Čtenie kněžě Benešovy*, edice staročeského evangeliáře s komentářem, která později vyšla knižně). Po skončení studií působil v Prostějově jako referent listů *Hlasy z Hané* a Prostějovské rozhledy a redaktor časopisu *Hudební listy* a soukromě vyučoval hudbě. Od 1915 učil češtinu, němčinu a hudební výchovu na gymnáziu; v té době se sblížil se svým žákem J. Wolkrem a společně překládali ze slovinské poezie. Od 1919 vyučoval na obchodní akademii v Košicích, kde se podílel i na organizování rozhlasu (1927–31 vedoucím hudebního vysílání). Od 1931 byl ředitelem obchodní akademie v Nitře. Za svého působení na Slovensku se stal všestranným kulturním pracovníkem a plodným publicistou, zejména v oblasti slovanských literatur a hudby; často též přednášel v rozhlase a osvětových spolcích. Uplatnil se i jako dirigent a komponista a v meziválečném údobí patřil k předním organizátorům hudebního života na Slovensku. Psal v té době slovensky a své příspěvky podepisoval někdy Mierka. 1938 se dostal do rozporu s hlinkovci a byl propuštěn. Přestěhoval se nejprve do Prostějova, koncem 1938 byl jmenován ředitelem obchodní akademie v Brně, 1939 v Ostravě; 1942 byla tato škola na základě udání u německých úřadů uzavřena a M. z trestu penzionován. Do aktivní služby po osvobození se ze zdravotních důvodů už nevrátil a uplatňoval se jako překladatel a publicista. – Syn Ivan M. (* 1926), violoncellista, pěvec tenorista (pseud. Jan Hruďa) a profesor konzervatoře, vystudoval hudební vědu na filoz. fakultě v Brně (1952); psal hudební kritiky a referáty a rovněž překládal z jihoslovanských literatur.

M. literární činnost byla součástí jeho rozsáhlejší kulturní aktivity. Nejprve se – za vysokoškolských studií a krátce po nich – zabýval starší literaturou: vydal bohatě komentovanou edici staročeského evangeliáře a časopisecky dvě obsáhlé studie o autorech 15.–16. století. Rozsáhlá byla M. publikační činnost věnovaná hudbě, kterou pěstoval i jako interpret a skladatel (byl např. autorem vokálních skladeb na slova J. Nerudy a J. Vrchlického a scénické hudby k pohádce K. Dostála-Lutinova *Popeluška*, 1917). Vedle mnoha hudebních referátů a informativních článků o hudebních tvůrčích publikoval na Slovensku popularizační brožuru o B. Smetanovi, později pak věnoval zvláštní pozornost skladbám J. Wolkra. Vedle hudby bylo hlavní oblastí M. zájmu překládání ze slovanských jazyků (z ruštiny např. textů písní). Od 20. let platil za uznávaného tlumočníka a popularizátora literatury národů tehdejší Jugoslávie, především soudobých autorů slovinských (s některými, např. B. Lovričem, navázal osobní styky a jejich dílo propagoval též drobnými informativními spisky); soustavně překládal prózy a dramata I. Cankara. Řada M. překladů, zejména divadelních her, zůstala v rukopise (např. A. Aškerc: *Izmajlov*; I. Cankar: *Jakub Ruda*, *Krásná Vida*; B. Lovrič: *Hříšnice*, která miluje, aj.). V posledních letech života psal o moravské dialektologii, hudbě, regionální kultuře a literatuře (medailony k výročním apod.) a vzpomínky na působení na Slovensku; ve sborníku *Ostrava* publikoval též lyrické verše.

ŠIFRY: Dr. Mka, M., Mka, vjm, V. M., -vm-. ■ PŘÍSPĚVKY in: *A-Zet*; Bratislava (1938); *Časopis Matice moravské* (1912, 1968–71); *Časopis pro moderní filologii* (1913–15; 1913 *Tomáš Přeloučský*, 1915 *Mikuláš Konáč z Hodiškova*); *Červený květ* (Ostrava 1966); *Čes. slovo* (Ostrava 1940–42); *Českosl. republika* (1920); *Českosl.-jihoslovanská revue* (1932–40); *Denní noviny* (Ostrava 1940); *Divadelní svět* (Košice 1927–31); *Divadelní život na Slovensku* (Košice 1919–31); *Haná* (Kroměříž 1913–20); *Hlas lidu* (Prostějov 1912); *Hlasy z Hané* (Prostějov 1911–41); *Hudební listy* (Prostějov 1911–19); *Ještědský obzor* (Liberec 1920); *Jitřenka* (Polička 1905); *Kapelnické listy* (1943–44); *Kulturní kalendář* (Prostějov 1959–60); *Lid. noviny* (1913, i příl. *Večery*, 1939–41); *Moravskoslezský deník* (Ostrava 1918–40; překl. 1927 jako románová příl. k vystřihování: I. Lah: *Martin Hidar*, *levoboček krále Richarda*; Z. Kveder-Jelovšek: *Válečné vzpomínky*); *Mor. sever* (Zábřeh 1918); *Národní stráž* (Nitra 1938); *Nár. demokracie* (Prostějov 1919); *Nár. listy* (1938);

Naše řeč (1966); Nezávislost (Nitra 1937); Nitrianske slovo (1934–38); Nitriansky kraj (1935); Nová svoboda (Ostrava 1971); Omladina (Plzeň 1912); sb. Ostrava (1972–74); Ostravský deník (1916–17, lit. recenze); Ostravský kulturní zpravodaj (od 1966); Pokrok (Prostějov 1919); Polední deník (Ostrava 1926); Pozor (Olomouc); Prager Presse; Prostějovský rozhled (1918–19); Proudý (Olomouc 1919); Přítel Sovětů (Ostrava 1946); Radiojournal (1931); Slovenský přehled (1937–39); Slovenská brázda (Nitra 1937–38); Slovenský východ (Košice 1919–31); Strom (Košice 1928); Štafeta (Prostějov 1969–74); Vatra (Bratislava 1924–25); Východoslovenské noviny (Košice 1967); Výr. zpráva Městské hudební školy v Nitře 1936/37 (články O. Ostrčil, Leoš Janáček); Vyškovské noviny (1917–18); Za oponou (Košice 1927–28); Zprávy Vlastivědného muzea v Prostějově (1966). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a hudbě*: Bedřich Smetana (Košice 1924); Oton Župančić (Košice 1928); Ksaver Meško (Nitra 1934); Ante Dukić (Nitra 1935); Božo Lovrić (Nitra 1936); Dr. Ivan Lah (Nitra 1937); Fran Albrecht (1939); Cvetko Golar (1939); Dragotin Kette (1939); Josip Murn-Aleksandrov (1939); Jiří Wolker jako skladatel (b. d., 1944). – *Překlady*: I. Cankar: Vůle a moc (1917) + Paní Judita (1918) + Bílá chryzantéma (1920) + Čeledín Jernej a jeho právo, Milan a Milena, pohádka lásky (b. d., 1924) + Na úsvitě (1925) + Mladost a jiné rozprávky (Košice 1926); A. I. Kirpičnikov: Dostojevskij a Pisemskij (1918); Bratrská poezie (Košice 1924, s J. Wolkrem); D. Kette: Pohádky (Košice 1924, s J. Wolkrem) + Dětské pohádky (Košice 1925); Slovinská knížka (1926); V. Dvornikovič: Duše jihoslovenské melancholie (b. d., 1926) + Masaryk ako filozof a sociológ (Košice 1928); Z. Kveder-Jelovšek: Hanka (Košice 1927); A. Dukić: Somárove zápisky (Košice 1928) + Mária služnička (Nitra 1936, bibliof.) + Výbor z prác (Nitra 1937); D. Angjelinovič: Slepci (1936); I. Lah: Rozhovor o K. H. Máchovi (Nitra 1937) + Kováč Tomáš (Nitra 1938) + Žalozpev in memoriam prezidenta Osvoboditele Tomáša G. Masaryka (Nitra 1938); B. Lovrić: Spasiteľ (Nitra 1937) + Slovenskému pastierovi (Nitra 1938); F. Ks. Meško: U Dubových (1940); Malý výbor z jihoslovenské poezie (1940). ■ SCENICKY. *Překlady*: B. Lovrić: Dědicové (1930); I. Lah: Na národní svátek (1936). ■ REDIGOVAL časopis: Hudební listy (Prostějov 1913–14); *knižnici*: Jihoslovenská knihovna – Juhoslovenská knižnica (Košice 1924–37). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Čtenie kněž Benešovy (edice stč. památky, Prostějov 1917); Bratrská poezie (Košice 1924, ant. slovinské lyriky); J. Záborský: Rodine v Záboří (Košice 1924); Slovinská knížka (Košice 1926, ant. prózy); Jubilejní kniha města Košic (1928); A. Sládkovič: Mikuláš Šubič Zrínšky na Sihoti; J. M. Hurban: Zrínšky na Sihoti (Žilina 1930); A. Dukić: Výbor z prác (Nitra 1937); Malý výbor z jihoslovenské poezie (1940); J. Wolker: Píseň mládí (1944, hudební dílo). – Viz i oddíl KNIŽNĚ. *Překlady*. ■

LITERATURA: sb. Zdravica k 50. narozeninám dr. V. M. (Nitra 1938). ■ Kjk (A. L. Krejčík): ref. studie Tomáš Přeloučský, ČMM 1914, s. 178; O. Hujer: ref. studie Mikuláš Konáč, Čes. věda 2, 1915/18, s. 386; ● ref. ed. Čtenie kněž Benešovy: O. Hujer, Čes. věda 2, 1915/18, s. 82; J. Páta, ČMF 6, 1917/18, s. 27; J. Mk (Menšík), ČČM 1918, s. 91 ●; W. Ethen in Portréty 1 (1926, s. 177) a 2 (1936, s. 29); ● ref. Ksaver Meško: R. Habřina, LidN 11. 11. 1934; Jos. P. (Páta), Českosl.-jihoslovenská revue 1934, s. 187 ●; L. (B. Lovrić): Nehlučná práce pro československo-jihoslovenské sblížení, NL 4. 5. 1934 (večerní vyd.); in sb. Prvních deset let českosl. rozhlasu (1935, red. A. J. Patzaková); K. S. (Strakaty): ref. Božo Lovrić, NL 31. 12. 1936; ● k padesátinám: O. B. (Berkopec), Čes. slovo 5. 2. 1938; J. Páta, Českosl.-jihoslovenská revue 1938, s. 47; zdw (Z. Wolkerová), Kulturní zprávy (Prostějov) 1938, č. 3–4 ●; g. (J. Glivický): 70 let V. M., Kulturní kalendář (Prostějov) 1958, č. 3–4; M. Potemrová: V. M. v hudobnom živote Košic, sb. Hudobnovědné studie 6 (Bratislava), 1963, s. 179; F. Kopečný: K M. práci o vřesovském nářečí (o rkp. obšírné dialektologické studii), Štafeta 1969, č. 1; ● nekrology: an., Ostravský večerník 3. 1. 1975; M. Potemrová, Hudobný život (Bratislava) 1975, č. 3; B. Šindelář, ČMM 1975, s. 186 ●; V. Gregor: Poslední vědecké práce V. M. (o rkp. studiích z oboru hudební vědy), Štafeta 1981, č. 3; O. Svozil: Památce PhDr. V. M., Štafeta 1982, č. 4.

šv

Lída Merlínová

* 3. 2. 1906 *Praha*
† 11. 7. 1988 *Praha*

Spisovatelka nenáročně četby především s milostnou tematikou, dívčích románů, sociálně laděných knih pro mládež a životopisů významných osobností.

Vl. jm. Ludmila Skokanová, provdaná Pecháčková. – Po absolvování dramatické konzervatoře (1925) působila krátce jako elévka v Nár. divadle v Praze a poté jako subreta v operetním souboru olomouckého divadla, kde se seznámila s manželem, hudebním skladatelem, dirigentem a pedagogem C. Pecháčkem (1899–1949). Po sňatku se věnovala literatuře a žila v Olomouci, 1940 se s manželem přestěhovala do Dvora Král. a po osvození do Prahy (působila též jako učitelka tance v různých kulturních střediscích).

Většinu své tvorby M. věnovala starším dětem a dospívající mládeži. V prózách s chlapecským hrdinou vyzývala k houževnatosti i k po-

moci sociálně slabým, když obměňovala osudy chudých hochů, jimž šlechetný dobrodinec pomáhá z nesnázi (*Čestné slovo malého Kádi, Já a naši kluci, Bez maminky* aj.); snahu o nesenimentální pojetí čtyř pro mládež projevila zejména v dobrodružněji laděných (a úspěšnějších) dívčích románech s typy samostatných moderních dívek, v nichž zachytila exotický kolorit (*Čínská dívka, Lindy letí přes oceán*) i sportovní prostředí (např. v reportážním románu *Zdenin světový rekord* o kariéře známé atletky Z. Koubkové). Informativní i výchovné cíle M. sledovala též v pracích inspirovaných osudy osobností politického života (v životopisech s beletristickými prvky *Tatíček Masaryk* a *Muž na stráži* o E. Benešovi i v dramatu *Bohy milovaný* ze života M. R. Štefánika), psaných se znalostí reálií a s důrazem na rodinné prostředí a vystižení podstaty úspěchu. I pro dospělé M. psala umělecky nenáročnou beletrii: v románech a dramatech zručně a čtivě zpracovávala zejména příběhy citově a profesionálně výjimečných žen a nerovnovážných (často tragicky završených) milostných a manželských vztahů (*Milostná píseň Asie, Manžel Lydie Ivanovny, Rodná ves* aj.); odvážně rozvíjela i ožehavá témata (prvotina *Vyhnanci lásky* o problémech homosexuality, román *Dobrodruzi sexu*), přičemž věnovala méně pozornosti povahokresbě i logice děje; humoristickou notu uplatnila zejména v románu *Jednadvacet*. – V rukopisu zůstala hra *Kolonie* a hudební veselohra *Pan Klika* má smůlu.

PŘÍSPĚVKY in: *Fronta* (od 1930); *Pozor* (Olomouc); *Zdar* (1946). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a životopisné práce*: *Vyhnanci lásky* (R 1929); *Tatíček Masaryk* (životopis, 1934); *Čestné slovo malého Kádi* (R pro ml., b. d., 1934); *Marie a Marta ve finiši* (R pro ml., 1934); *Lásky nevyslyšené* (P 1934); *Milostná píseň Asie* (R 1934); *Vítězství malého Jana* (D pro ml., 1934; b. d., 1935, přeprac. jako R); *Bohy milovaný* (D b. d., 1935); *Zdenin světový rekord* (R pro ml., 1935); *Manžel Lydie Ivanovny* (R 1935; b. d., 1936, přeprac. jako D); *Muž na stráži* (životopis, 1936); *Dobrodruzi sexu* 1, 2 (R 1937); *Marie a Marta na univerzitě* (R pro ml., 1937); *Čínská dívka* (R pro ml., 1938); *Já a naši kluci* (R pro ml., 1938); *Zlatý člověk* (R 1940); *Matčin úsměv* (R 1940); *Cirkus Darling* (R pro ml., 1940); *Bez maminky* (R pro ml., b. d., 1940); *Lindy letí přes oceán* (P pro ml., b. d., mezi 1940–41); *Jedna ze sta* (R pro ml., b. d., 1941); *Hanka a Milena* (R pro ml., 1942); *Rodná ves* (D 1942); *Jednadvacet* (R pro ml., 1947). ■ **SCÉNICKY.** *Hra*: *Alfa a Omega* (1932, hudba I. Milič-Pecháček). ■

LITERATURA: J. Karásek: *Fejeton* (o Vyhnancích lásky), *Nový hlas* 1932, č. 2; ● ref. *Tatíček Masaryk*: -š- (F. S. Procházka), *Zvon* 34, 1933/34, s. 362; an., PL 6. 3. 1934; B. H. (Hloušková), *Úhor* 1934, s. 33; A. F. J. (Fleischerová-Javorská), *Úhor* 1934, s. 158 ●; L. Zbraslavská: ref. *Čestné slovo malého Kádi, Marie a Marta* ve finiši, *Úhor* 1934, s. 154; drb. (J. Borecký): ref. *Milostná píseň Asie*, *Zvon* 35, 1934/35, s. 444; ● ref. *Zdenin světový rekord*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 35, 1934/35, s. 545; -šp-, NO 8. 5. 1935; Kp. (J. Knap), *Venkov* 21. 5. 1935; M. N. (Novotný), *LidN* 3. 6. 1935; vbk. (V. Běhounek), PL 21. 7. 1935; M. Olivová, *Úhor* 1935, s. 127 ●; ● ref. *Vítězství malého Jana* (R): an., PL 20. 12. 1935; B. H. (Hloušková), *Úhor* 1935, s. 203 ●; ● ref. *Manžel Lydie Ivanovny* (R): vbk. (V. Běhounek), *Čin* 1935, s. 381; drb. (J. Borecký), *Zvon* 36, 1935/36, s. 671 ●; ● ref. *Muž na stráži*: B. Hloušková, *Úhor* 1936, s. 154; hjk (J. Hájek), *LidN* 30. 11. 1936; -och- (F. S. Procházka), *Zvon* 37, 1936/37, s. 41 ●; A. Skála: ref. *Manžel Lydie Ivanovny* (D), *Rozhledy* 1937, s. 120; drb. (J. Borecký): ref. *Dobrodruzi sexu*, *Zvon* 38, 1937/38, s. 42; D. Filip: ref. *Čínská dívka*, *Úhor* 1938, s. 179; A. F. J. (Fleischerová-Javorská): ref. *Já a naši kluci*, *Úhor* 1939, s. 96; ● ref. *Zlatý člověk*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 40, 1939/40, s. 276; b. (V. Běhounek), *Nár. práce* 6. 1. 1940 ●; ● ref. *Cirkus Darling*: A. F. J. (Fleischerová-Javorská), *Úhor* 1940, s. 162; -c-, *Zvon* 41, 1940/41, s. 222 ●; ● ref. *Bez maminky*: A. F. J. (Fleischerová-Javorská), *Úhor* 1941, s. 56; O. Audy, *Úhor* 1941, s. 165; vpa (V. Pazourek), *LidN* 12. 12. 1941 ●; D. Mocná in *Červená knihovna* (1996).

dv

Vojta Merten

* 28. 8. 1895 *Žižkov* (Praha-Ž.)

† 17. 6. 1945 *Praha*

Herec, představitel živého Kašpárka a autor pohádek o něm.

Vl. jm. Vojtěch Bartůšek. – Původním povoláním typograf. 1915 odešel k divadelní společnosti A. Janovského, kde od počátku působil jako komik. 1917–24 hrál v Praze v divadle Varietě, v žižkovské Deklaraci (u K. Želenského), na venkově u společnosti ředitelky M. Blažkové, dále ve smíchovské Aréně, v divadle na Kladně (tam jako operetní režisér), u Východočeské společnosti A. Drašara, v Nár. divadle v Olomouci a znovu v Aréně. 1924 začal představovat živého Kašpárka v pražském divadle Komedia. 1929 kolem sebe seskupil

Merten

několik herců a pomocí podnikatele A. Meisnera založil Mertenovo divadlo, hrající ve středu a v sobotu odpoledne a v neděli dopoledne na různých pražských scénách: zpočátku v Rokoku, od října t. r. nejvíce na jevišti Osvobozeného divadla v paláci U Nováků. Dramaturgii obstarával A. Santner; vzhledem k tomu, že každou středu a neděli měla premiéru nová hra, vytvořil M. kolem sebe okruh autorů, kteří pro něho psali (K. Balák, F. Bartoš, J. Červeny, J. Demut, J. Gruss, J. Hloušek, A. Kozel, J. Kratochvíl, J. Ch. Novotný, A. Perman, A. Santner, V. Sedláček, J. Skorkovská, Z. Václavíková, Q. M. Vyskočil aj.). Představení doplňovala dětská kapela pěveckého spolku Vítkov. V polovině 30. let popularita divadla klesla a 1936 přestalo působit jako samostatný subjekt. M. nadále hrál Kašpárka v různých angažmá, popřípadě tam, kde dostal od divadelních ředitelů k dispozici soubor pro jednotlivá představení. Často vystupoval na venkově, v Praze ve válečných letech v Divadle Jára Kohouta. Zemřel na mozkovou mrtvici.

M. literární činnost vyplynula z jeho herecké profese, v níž navazoval na tradiční typ Kašpárka jako nebojácného a veselého chlapíka a zároveň moralizujícího glosátora dramatického děje. Na rozdíl od M. jevištních kreací, využívajících improvizace a přímého kontaktu s dětskými diváky, převládla v prozaických pohádkách výchovná tendence: projevila se jak v jednoduché, až šablonovité dějové osnově, tak v charakteristice Kašpárka, který vystupuje především jako harmonizátor konfliktů a představitel spravedlnosti (pomáhá slabším, napravuje křivdy, trestá zlo), ale už méně jako agens a nositel komična. V *Nejznámějších pohádkách s Kašpárkem* včleňuje M. jeho postavu do známých pohádek (Karkulka, Perníková chaloupka, Popelka apod.) a v *Nejkrásnější pohádce V. M.* spolu s několika typickými pohádkovými bytostmi (princezna, čert, vodník, víla aj.) i do své současnosti. Z klasického loutkářského repertoáru vřazoval někdy do svých pohádek jako Kašpárkova spoluhráče postavy policajta Šmidry a hloupého Honzy.

PRÍSPĚVKY in: Nár. politika (1932); Úhor (1932). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pohádky z Kašpárkova ranečku (1929); Kašpárek a oslík Filuta (B 1931); Kašpárkova dobrodružství s policajtem Šmidrou (1931); Kašpárek a Šmidra mezi indiány (1932); Pohádky Kašpárka V. M. (1942, upr. M. Svobodová); Nejkrásnější pohádka V. M. (1944); – posmrtně: Nejznáměj-

ší pohádky s Kašpárkem (1946); Kašpárek V. M. vypravuje pohádky dětem (1946, ed. V. Mertenová). ■

LITERATURA: ● ref. Pohádky z Kašpárkova ranečku: p. (A. M. Píša), Večerník PL 18. 12. 1929, příl. Nový domov; V. F. S. (Suk), Střední škola 10, 1929/30, s. 187 ●; an.: Kol. V. M..., Divadlo 10, 1930/31, č. 1–2; F. V. S. (Suk): ref. Kašpárek a oslík Filuta, Úhor 1931, s. 202; ● ref. Kašpárek a Šmidra mezi indiány: K. J. (Juda), Střední škola 18, 1932/33, s. 228; Ot. Pospíšil, Úhor 1932, s. 252; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 12, 1932/33, s. 156 ●; V. F. Suk: Dětská duše v divadle, Českosl. divadlo 1933, s. 252; A. Mazač: nekrolog, Divadlo 1945, s. 46; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský): ref. Nejznámější pohádky s Kašpárkem, Komenský 72, 1947/48, s. 235; D. Čeporanová in Cesty českého divadla pro děti a mládež 1 (strojopis, Divad. ústav v Praze 1971, s. 45); F. Pavlíček: Dětská představení na brněnské profesionální scéně od založení stálého českého divadla v Brně do roku 1945, Časopis Mor. muzea 1978 (pozn. na s. 116); D. Čeporanová: Mertenovo divadlo 1929–36, Divadelní revue 1994, č. 2.

sb

Rudolf Mertlík

* 14. 5. 1913 *Praha*
† 28. 7. 1985 *Praha*

Básník osobních zpovědí a vyznání; překladatel řecké a latinské literatury antické i středověké, též adaptátor klasických látek v prózách určených zvláště mládeži, editor překladové literatury.

Byl nemanželským synem dělnických rodičů. Otec rodinu záhy opustil, 1915 padl na frontě, matka onemocněla duševní chorobou. M. byl do 13 let vychováván v chudé pěstounské rodině na Táborsku, pak byl poslán do domovské obce Lhota u Červeného Kostelce na Náchodsku. Stal se cementářským učněm a čeledínem v Obořišti u Dobříše a pracoval jako pomocný dělník v tiskárně v Příbrami a v Červeném Kostelci. Později přešel do tiskárny v Čes. Skalici za tiskařem, který mu vydal jeho básnický debut. Za výtěžek z jeho prodeje (knihu M. prodával sám a putoval při tom po Čechách) začal 1929 studovat gymnázium v Hradci Král. (1930–31 studoval v Čáslavi, poté se vrátil do Hradce Král.), dále si vydělával kondicemi. Po maturitě 1937 studoval latinu a řečtinu na filoz. fakultě v Praze. Po 17. 11. 1939 byl přes dva roky vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen, po návratu pracoval v tiskárně v Hrad-

ci Král. 1945–46 dokončil studia a nastoupil jako profesor na státním reálném gymnáziu v Dušní ul. v Praze. Za knihu *Nebezpečí jednotné školy*, kterou M. vystoupil proti reformě Z. Nejedlého, byl po únoru 1948 perzekvován, propuštěn ze zaměstnání, později odsouzen (se skupinou, s níž neměl nic společného) a 1953–60 vězněn ve Valdicích (rehabilitován až posmrtně 1990). M. poté pracoval až do smrti jako překladatel z povolání. Koncem 60. let se významně podílel na založení Antické knihovny v nakl. Svoboda. V 70. letech nemohl publikovat a zveřejňoval své práce anonymně nebo pod cizími jmény.

M. juvenilní lyrické pokusy čerpají z tíživého vědomí neradostného dětství a osobního prožitku bídy; přijetí údělu chudoby se prolíná s touhou po štěstí a spravedlnosti a vlasteneckým vyznáním (*Když dítě osiří...*). V intimních verších dalších sbírek (*Smuteční úsměvy, Písničky bez not* aj.) reflektuje M. první milostné záchvěvy i zklamání, hodnotu přátelství, potřebu naděje a radosti i opojení kouzlem okamžiku a půvabem přírody. – Od 40. let psal verše jen příležitostně a cele se věnoval překládání z antické literatury řecké a římské a z literatury středolatinšské i byzantské; filologická erudice a mimořádné stylizační schopnosti mu umožňovaly pohotově překonávat jazyková úskalí a tlumočit originály básnicky sourodým tvarem, jenž i při respektu k původnímu dílu nesl zjevné znaky překladatelovy tvůrčí individuality (plynulý přízvukový verš, úsporný výraz, smysl pro hutnou epičnost aj.). M. zájem zprvu upřený k římské lyrice (především Ovidius, pak Propertius, Tibullus, Horatius aj.) postupně zahrnul další vývojové úseky, osobnosti a žánry. Ze starověké literatury nově uváděl i vrcholná díla epická (Homér) a dramatická (Sofokles, Euripides), překládal též prózu (nejstarší dochovaný řecký román Charitonův, Plutarchovy životopisy aj.); bohatě též přispíval do různých profilových antologií (některé i sám uspořádal a redigoval), jež poskytovaly vývojový průřez žánrem (např. epigram ve sb. *Obrázky z řeckého života*, idylická poezie ve sb. *Písně pastvin a lesů*, soubor antických novel aj.) nebo tématem (např. *Verše o víně* obsahující vedle antické lyriky i ukázky středověké žakovské poezie a poezie humanistické) či celým básnickým obdobím (např. *Nejstarší řecká lyrika*). Souběžně s antickou literaturou se od svých překladatelských začátků zabýval litera-

turou středověkou, v první řadě jedním z vrcholných projevů středolatinšského básnictví – evropskou žakovskou poezií, kterou překládal na výzvu i s pomocí J. Vilikovského (plodem této spolupráce byl zejména 1. díl *Písní žáků darebáků*, jenž obsahoval, stejně jako některé další M. výbory žakovské poezie, i překlady R. Krátkého). M. přebásnění, tvořená adekvátními básnickými prostředky (např. zachování tzv. vagantské strofy s umným použitím rýmové licence odpovídající češtině) a sugestivně navozující lyrismus, humor i břitkou satiričnost této poezie, objevovala tak české veřejnosti tvorbu dosud téměř neznámou. Z domácího latinského písemnictví pořídil M. zejména překlad *Kroniky kláštera Žďárského*, jímž prokázal (společně s editorem latinského textu J. Ludvíkovským) literární kvality této památky, a také nový překlad *Vlastního životopisu Karla IV.*: volil postupně i další latinská díla cizí (Chvála bláznovství Erasma Rotterdamského, v německé oblasti vzniklá satira *Dopisy tmářů*) a ze staroněmecké literatury i díla psaná němčinou (satira S. Branta *Loď bláznů*, výbor z prozaických švanků nazvaný *Dobrodružství paní Anežky*, masopustní hříčky H. Sachse). Přebásněním veršů přispíval též do překladů jiných autorů (Kronika zbraslavská aj.), i do gramofonových edic (např. 1961 český text ke kantátě *Carmina Burana* od C. Orffa). Od překladatelství M. občas přecházel k tvorbě parafrastrické, k volnému převyprávění starověkých i středověkých látek (*Starověké báje a pověsti, Příběhy lásky od nejstarších dob do pozdního středověku* aj.), jež bylo převážně určeno mladým čtenářům. Mimoto byl činný jako editor (zvl. upravená vydání starších překladů z řečtiny a latiny) a autorský (leč anonymně) se podílel na *Slovníku antické kultury*.

PŘÍSPĚVKY in: sb. *Antické novely* (1965); sb. *Čtení z antiky* (pův. rozhl. cyklus, 1969); *Host do domu* (1966); *Chléb poezie*. Čítanka z Oranienburku (1945); *Lit. noviny* (1946–47); sb. *Nejstarší řecká lyrika* (1981); sb. *Obrázky z řeckého života* (1983); sb. *Odboj českosl. studentstva* (1945); sb. *Písně pastvin a lesů* (1977, pod jm. Václav Dědina); *Řád* (1944); sb. *Římská lyrika* (1957, an.); sb. 17. listopad (1945); sb. *Sestra Múza* (1990); *Slovesná věda* (1952); *Studentský časopis* (1929–33); sb. *Svět ezopských bajek* (1976, pod jm. Jiří Valeš); *Texty* (Hradec Král. 1970); sb. *Zbav mě mé tesknosti* (1983); *Zprávy Jednoty klasických filologů*; sb. *Živá tvář Erasma Rotterdamského* (1985); sb. *Život na bloku* (1945). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: *Když dítě osiří...* (BB 1928);

Mertlík

Smuteční úsměvy (BB 1930); Písníčky bez not (BB 1931); Zlatý zámek (BB 1931); Stříbrná váza (BB 1933); Starověké báje a pověsti (PP 1968, rozšíř. vyd. 1972); Příběhy lásky od nejstarších dob do pozdního středověku (PP 1968); Příběhy Odysseovy (PP 1969); – posmrtně: Polykratův prsten (PP 1986). – *Překlady*: P. Ovidius Naso: Listy milostné (1943) + Žalozpěvy (1943, 1966 rozšíř. vyd. o Listy z Pontu, též o Kalendář v překl. I. Bureše) + Verše z vyhnanství (1985, s I. Burešem); S. Propertius: Elegie (1945; 1964 in Triumvirův lásky, 1973 in Pěvci lásky, zde an.); A. Tibullus: Láska a mír (1946; 1964 in Triumvirův lásky, 1973 in Pěvci lásky, zde an.); Zpověď Archipoetova (1946); Sebrání písní potulného cechu studentského (1948, s R. Krátkým); Carmina scholarium vagorum. Písně žáků darebáků 1, 2 (1. 1948, 2. 1951, s R. Krátkým; 1970 rozšíř. vyd., jako překladatel uveden jen R. M.); Dábel a papež (1953, s R. Krátkým); Dopisy tmářů (1953); H. Sachs: Masopustní hry a šprýmy (1958, an.); Cronica domus Sarenensis. Kronika kláštera Žďárského (1964, ed. lat. textu J. Ludvíkovský); Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznivosti (1966); Plutarchos: Životopisy starých Řeků a Římanů 1, 2 (1967, s jinými); Chariton: O věrné lásce Chairea a Kallirho (1967); Antické tragédie (1970, s F. Stiebitzem; M. překl. Euripides: Ifigenie u Taurů, Hippolytos, Helena, 1986 in Hippolytos a jiné tragédie); Q. Horatius Flaccus: Vavřín a réva (1972, s J. Pokorným); S. Brant: Loď bláznů (1973, an.; 1982 ukázky in ant. Putovníkův labyrint světa); Musaios: Hero a Leandros, Z myšlenek Theognidových, Verše na rozloučenou (1974, s J. Novákovou, M. překl. Theognida a Veršů... an.); Claudianus: Únos Proserpiny (1975, s J. Nechutovou, pod jm. Václav Dědina); Sofokles: Tragédie (1975, s F. Stiebitzem, pod jm. Václav Dědina); Euripides: Trójanky a jiné tragédie (1978, s F. Stiebitzem, pod jm. Olga Valešová); Homér: Ilias (1980) + Odysseia (1984); Apollon a múzy (1982); Karel IV.: Vlastní životopis (1985); – posmrtně: Euripides: Hippolytos a jiné tragédie (1986); Niketas Eugenianos: O lásce Drosilly a Charikleia (1987); viz též USPOŘÁDANÁ VYDAL. – *Ostatní práce*: Přehled nauky o latinských pádech (1934); Nebezpečí jednotné školy (1947). ■ REDIGOVAL *sborník*: 17. listopad (1945, s F. Buriánkem, J. Pilařem a J. Strnadelem). ■ USPOŘÁDANÁ VYDAL.: P. Ovidius Naso: Lásky, Listy milostné, Umění milovati, Jak léčiti lásku (1963, s I. Burešem, i překl.) + Umění milovati (1965, upr. překl. I. Bureše) + Písně lásky a žalu (1965, s I. Burešem, i překl.) + O lásce a milování (1969, s I. Burešem, i překl.); Poslední růže (výbor z řec. lyriky, 1964, i překl.); Dobrodružství paní Anežky (1966, výbor i překl.); Homér: Odysseia (1967, upr. překl. O. Vaňorného) + Odysseova dobrodružství (1968, výbor i překl.); sb. Verše o víně (1969, i překl.); P. Vergilius Maro: Aeneis (1970, upr. překl. O. Vaňorného, s F. Stiebitzem). ■

LITERATURA: J. Popelová: ref. Smuteční úsměvy, *Nové Čechy* 13, 1930/31, s. 285; ● ref. překl.

P. Ovidius Naso: Listy milostné: J. Ludvíkovský, *LidN* 5. 10. 1943; J. B. Č. (Čapek), *Naše doba* 51, 1943/44, s. 133; F. Novotný, *Naše věda* 23, 1944/45, s. 47 ●; ● ref. překl. P. Ovidius Naso: Žalozpěvy: J. Popelová, *Nár. práce* 5. 3. 1944; J. Ludvíkovský, *LidN* 20. 3. 1944 ●; G. P. (Pallas): ref. překl. S. Propertius, *LidN* 16. 3. 1945; J. Špětný, *ref. Písně žáků darebáků*, *Slovesná věda* 1951, s. 236 (k tomu M. odpověď, *Slovesná věda* 1952, s. 176); A. Vidmanová: ref. překl. Carmina Burana (kantáta C. Orffa), *Zprávy Jednoty klasických filologů* 1963, s. 131; ● ref. překl. Kronika kláštera Žďárského: A. Vidmanová, *Zprávy Jednoty klasických filologů* 1964, s. 197; A. Škarka, *LF* 1965, s. 88 ●; R. Hošek: ref. Starověké báje a pověsti, *Věda a život* 1969, č. 1, příl. s. 5 + ref. Příběhy lásky..., tamtéž, č. 4, příl. s. 55; ● interview s R. M.: J. Pilný, *Květy* 1969, č. 31; O. Sus, *Věda a život* 1969, s. 514; T. Wagnerová, *Svob. slovo* 30. 7. 1970 ●; A. Jelínek: Fejeton o dluzích (ref. Příběhy Odysseovy), *ZM* 1970, s. 300; A. Vidmanová in *Písně žáků darebáků* (1970); Z. Tichý: ref. Písně žáků darebáků, *ČLit* 1971, s. 383; V. Šmejkal: R. M. (k 65. narozeninám), *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 1978, s. 54; H. Kopřiva: ref. překl. Homér: Ilias, *Zprávy Jednoty klasických filologů* 1981, s. 87; R. Hošek: R. M. – sedmdesátiletý, *LF* 1983, s. 226; ● nekrology: (fd), *LD* 1. 8. 1985; R. Dostálová, *Svob. slovo* 2. 8. 1985 ●; O. Prokop: R. M. – S Homérem na černé listině, R. Hošek: O životě jednoho překladatele, oboje *Proměny* 1991, č. 2; D. Svobodová: Příspěvek k recepci překladu (Ovidius, *Remedia amoris* 1–16), *LF* 1991, s. 232; A. Vidmanová in *Laborintus* (1994).

jj

Vincenc Mertlík

* 17. 12. 1761 *Český Krumlov*

† 13. 10. 1829 *Praha*

Překladatel dramatu z počátků obrozeneckého divadla.

Otec byl správcem u knížete Schwarzenberga. M. vystudoval 1774–79 Akademické gymnázium v Praze, 1780–82 tzv. filozofii a poté lékařství. Jako lékař působil později v domě hraběte Bredy.

M. přeložil populární veselohru P. Weidmanova Neslychaná náhoda strašlivého hromobití (Der Bettelstudent oder Das Donnerwetter), která byla 1785 uvedena jako druhá česká hra v Nosticově divadle. Patřila k úspěšným představením českého divadelního repertoáru, mnohokrát byla reprizována pod pozměněným

mi tituly v 90. letech a ještě na počátku 19. století. V literatuře bývá mylně za překladatele hry uváděn V. Thám, který ji zřejmě později nově upravil pod původním titulem *Žebravý student*.

KNÍŽNĚ. *Překlad*: P. Weidmann: Neslýchaná náhoda strašlivého hromobití (1785).

lk

Jan Nepomuk Merunka

* 2. polovina 18. století

† 8. 5. 1799 *Linec* (Rakousko)

Herec a překladatel Vlastenského divadla.

Pravděpodobně od 1780 působil v německém souboru K. Wahra v Kotcích a v Nosticově divadle. 1790 přešel se ženou, herečkou T. Weissbachovou, do Míhulovy společnosti a hrál komické role na scéně Vlastenského divadla U hybernů v Praze. Spolu s V. Thámem vydával 1791 dnes nezvěstný *Journal c. k. privilegovaného Vlastenského divadla U hybernů*. 1792 odešel z Prahy, 1798–99 hrál se ženou v Linci u J. W. Denglera. – V literatuře uváděný Franz Merunka (1772–1800), který debutoval jako herec ve Vlastenském divadle 1790–91, byl pravděpodobně bratrem Jana Nepomuka.

M. obohatil repertoár Vlastenského divadla překladem hry Klara von Hoheneichen od soudobého pražského německého dramatika, spisovatele a herce Ch. H. Spiesse.

SCÉNICKY. *Překlad*: Ch. H. Spiess: Klára z Vysokého Dubu (1792). ■ REDIGOVAL: *Journal c. k. privilegovaného Vlastenského divadla U hybernů* (1791, s. V. Thámem, výt. nezjišt.). ■

lk

Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu

1787

Populárně-naučný a výchovný časopis určený lidu a mládeži, předchůdce Krameriových beletristických novinových příloh.

Redaktor: F. J. Tomsa. – *Vydavatel*: C. k. normální škola v Praze. – *Periodicita*: měsíčník, vyšlo 12 svazků.

M. s. byl prvním česky psaným původním časopisem (předcházející *Učitel lidu*, 1786–87, red. F. J. Tomsa, vznikal překladem něm. časopisu *Volkslehrer*). M. s. měl přispívat k popularizaci josefínských reformních myšlenek v Čechách, a to především výchovou k racionálnímu chápání přírodních jevů a k využívání nových praktických poznatků v oblasti zemědělského hospodaření. Redakcí byl pověřen F. J. Tomsa, faktor tiskárny C. k. normální školy. M. s. zanikl po prvním ročníku patrně po kritice ze strany církevních kruhů.

Hlavní místo zaujímají v M. s. články (o Slunci, Měsíci, polární záři, vodě, ohni, červácích, rose, bouřce, zemětřesení, snech apod.), které rozumově interpretují různé přírodní jevy (snad i pod vlivem článku J. Dobrovského in *Böhmische Literatur auf das Jahr 1780*, s. 133) a sledují odstranění pověr mezi lidem. Hodně pozornosti je věnováno propagaci moderních hospodářských metod a zásadami správné životosprávy. Výchovně zaměřené příspěvky prosazují křesťanský mravní ideál, zvláště zdůrazňují pracovitost, poctivost, soucit s trpícími a poslušnost k vrchnosti. Většinu příspěvků tvoří naučné články a poučení formou dialogů. Beletrie měla v M. s. pouze pomocnou funkci, ilustrovala výchovné teze obrazem nebo příběhem; z velké části šlo o překládané nebo adaptované texty původně německé. Převažujícími žánry byly bajka, exemplum a výchovná povídka vzorového nebo výstražného typu, která se vyznačovala jednoduchým dějem, probíhajícím často mimo konkrétní prostor a čas, a postavami budovanými jako konstrukty požadovaných vlastností, bez jakéhokoliv náznaku individualizace. S dobovým filantropismem souviselo téma soucitu s chudými, nemocnými a trpícími, motivy pláče, radosti a pohnutí.

LITERATURA: an. (M. V. Kramerius): ref. M. s., Schönfeldské c. k. pražské noviny 22. 2. 1787; J. Rennerová in F. J. Tomsa a J. N. Rulík, dva propagační obrozenských idejí (1958, diplomová práce FF UK Praha); J. Hanzal: Vzdělanost a lidová osvěta v počátcích národního obrození, *Sborník historický* 18, 1971, s. 56; J. Kafka: Beletrizace v obrozenské lidovými četbě, *SPPF Olomouc, Čes. jazyk a literatura* 1 (1971, s. 155).

lk

Jaromír Měšťan

* 27. 5. 1916 *Plzeň*† 22. 7. 1965 *Mnichov* (Německo)

Básník přírody, náboženského a milostného citu; esejist a inspirovaný jihočeskou krajinou a její minulostí.

Otec byl profesorem a později ředitelem gymnázia. M. navštěvoval od 1927 gymnázium v Čes. Budějovicích, po maturitě 1935 odešel do Prahy studovat práva. Po uzavření vysokých škol (1939) pracoval 1940–45 jako úředník Čes. zemědělské rady. Po skončení okupace se vrátil na právnickou fakultu a studia dokončil získáním doktorátu v prosinci 1947. Krátce působil u soudu pro Prahu 4. 1948 odešel do SRN, kde žil v bavorském městečku Schongau u Mnichova. Živil se publicistikou, přispíval do západoněmeckých deníků a po mnoho let působil jako dopisovatel týdeníku Čechoslovák v Londýně. V exilu obnovil vydávání edice *Zvěrokruh*, v níž byla většina svazků věnována jeho básnické tvorbě. Byl členem exilového Penklubu. Pohřben byl v Mnichově.

M. debutoval poezií nostalgicky mýjejícího dětství a chlapeckého dozrávání (*Hoch ve smutku*), pro niž jsou příznačné okouzlení přírodou a chlapecká pokora wolkrovské inspirace. V dalších sbírkách *Smlouvání s časem*, *Zvěrokruh* a *Jitřní dar* je náladová reflexe a obraznost přírodní a milostné lyriky o nenaplněné lásce doplňována metaforikou religiózní, která zasazuje citový prožitek do nadosobních souvislostí. Příroda jižních Čech – krajiny M. dětství – zprostředkující smyslově estetické i náboženské vnímání a bohatá minulost kraje jsou náplní M. knih lyrických esejů zaměřených literárního (*Země, kterou miluji*) a historického (*Tudy šel Pán*). M. v nich postihuje prolínání času, jednotu husitské minulosti se současností, přičemž kontinuitu vytváří přítomnost boží v lidech i v přírodě. Lidské osudy, zasazené do konkrétního prostředí jihočeské krajiny, M. někdy dotváří v baladické minipříběhy nadčasové platnosti. Leitmotivem M. poezie vznikající v exilu je ztráta básníkem si neustále zpřítomňovaných Čech, bolestně prožívané vytržení z rodné země a pocit cizoty v novém prostředí. M. trilogie *Sladká jako med*, *Útěk do Egypta*, *Potměchuť svoboda* je nesena steskem a touhou po vlasti, vzpomínkami a zpochybňo-

vanou i posilovanou vírou v návrat do osvobozené země.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. dělník (1940); Hlas exilu (Mnichov 1955); ant. Linde und Mohn (Norimberk 1969); ant. Neviditelný domov (Paříž 1954); Rozpravy o literatuře a umění (1940–42); Studentský časopis (1931–35); Venkov (1941, 1943). ■ **KNÍŽNĚ.** *Belletrie:* Hoch ve smutku (BB 1935); Smlouvání s časem (BB 1936); Země, kterou miluji (EE 1938); Zvěrokruh (BB 1939); Tudy šel Pán (EE 1942); Jitřní dar (BB 1944); Zima v Alpách (B. Paříž 1953); Malá noční hudba (BB, Mnichov 1954); Sladká jako med (BB, Mnichov 1955, 1. část Exilové trilogie); Útěk do Egypta (BB, Mnichov 1957, 2. část); Potměchuť svoboda (BB, Mnichov 1962, 3. část). – *Ostatní práce:* Dr. F. Hromada (přednáška pro Českosl. rozhlas, 1937); Jak pracuje prezident republiky (1938); Dr. August Zátka (přednáška pro Českosl. rozhlas, 1938). ■ **REDIGOVAL knižnici:** Zvěrokruh (Čes. Budějovice 1939–42, 20 sv., Mnichov 1954–63, sv. 21–25). ■

LITERATURA: ref. Hoch ve smutku: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 494; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 461; A. Č. (Černík), Rozhledy 1936, s. 78; al, Studentský časopis 16, 1936/37, s. 30 ●; O. Tichý: ref. Smlouvání s časem, Rozhledy 1937, s. 61; N. Bonhardová: ref. Tudy šel Pán, Venkov 27. 3. 1943; kp. (K. Polák): ref. Jitřní dar, Nár. práce 13. 1. 1945; ● ref. Malá noční hudba: Z. Lounar a J. S. (Strnad), obojí Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 12 ●; ● ref. Sladká jako med: J. S. (Strnad), Sklizeň 1955, č. 7; -ld-, tamtéž, č. 11; mp. (M. Podivínský), NŽ (Řím) 1955, s. 198 ●; ● ref. Útěk do Egypta: J. Jíra, Sklizeň 1957, č. 8; J. Pražák, NŽ (Řím) 1958, s. 63 ●; J. Jíra: ref. Potměchuť svoboda, Sklizeň 1963, č. 1–2; VÍŠT: Jeho láskou byly Čechy (nekrolog), Zpravodaj (Chicago) 3, 1965, č. 7–8; J. Pejskar in Poslední pocta 1 (Curych 1982); A. Kratochvil in ...za ostatními dráty a minovými poli... 1 (Mnichov, Brno 1993); J. Mareš: Básníci a dvojí exil, Česko-bavorské výhledy 1993, č. 23.

mn

Věnceslav Metelka

* 17. 9. 1807 *Sklenařice* u Vysokého nad Jizerou† 1. 5. 1867 *Paseky nad Jizerou*

Podkrkonošský písmák, hudebník, houslař a divadelní ochotník. Vedle kronikářských záznamů, sentencí a úvah psal i beletrizovanou vyprávění o událostech svého života a zaznamenával tradované příběhy; autor koled a upravovatel starších lidových her.

Křestní kniha uvádí narození 15. 9., datum 17. 9. udával otec i sám M. – Otec byl chudý podhorský švec, dobrý hudebník, čtenář, podle rodinné tradice potomek buď evangelické rodiny ze středních Čech, nebo protestantů z Korutan. M. chodil šest let do školy v rodišti, pak nedlouho do Vysokého n. Jiz., kde se také zdokonaloval v hudbě; později se z něho stal všestranný hudebník. Tři roky byl ve vzdálené německé vesnici, aby se naučil německy. Tehdy si již hudbou vydělával, po návratu domů se s partou muzikantů několikrát vydal do světa. Ve Sklenařicích se vyučil truhlářem, u mistra krátce pracoval jako tovaryš, nato byl zaměstnán u výrobce hudebních nástrojů v Náchodě; pro nemoc místo opustil a načas byl doma, zaměstnán opět u truhláře. Na otcovu přání šel v 22 letech do Jičína do preparandy (kurs pro učitele základních škol), po půl roce složil zkoušky, v březnu 1830 nastoupil místo učitelského pomocníka v Pasekách n. Jiz.; 1836 se oženil se sestrou svého principála. Nejprve bydlil u něho, pak se žena s dětmi musila odstěhovat do Sklenařic k M. otcí; od 1839 žila rodina v Pasekách v chalupě, kterou žena zdědila, a M. se věnoval hospodářství (z jejich čtyř dětí dvě v mládí zemřely). M. organizoval paseckou kapelu, která působila v širokém okolí, byl i pořadatelem českých divadelních představení. Proslul jako výrobce houslí, bas a viol (houslařství naučil i svou dceru Johanu) a stal se zakladatelem lidové podkrkonošské houslařské školy; zabýval se též výrobou tlakoměrů. Zajímal se o české kulturní a politické dění, odbíral české časopisy. Pro nekompromisní charakter a vědomé češství nebyl oblíben u nadřízených, marně se ucházel o nějaké učitelské místo, až se 1847 jako preceptor školní služby vzdal. Zastával pak nehonoraný úřad místního školního dozorce a 1861 krátce zastupoval v Pasekách zemřelého učitele. Funkci rychtáře, za něhož byl 1850 zvolen, ze skromnosti odmítl. Koncem dubna 1867 byl za Paseky vyslán do Vrchlabí na volební schůzi (tam mu byly prokazovány pocty jako zasloužilému občanovi), na zpáteční cestě se nachladil a zkrátka zemřel na zápal plic.

M. si vedl kronikářské záznamy, souvislejší texty jsou dochovány z 1835–44 a 1858–66. Jsou v samostatných sešitech (někdy označených titulem, např. Porůžné myšlínky; Blesky a plesky, paběrky a patěrky), později vpisovány na volná místa a na vlepené listy v kalendá-

řích. Jejich záměrem bylo vydat svědectví o autorovi a době, nebyly však zamýšleny pro zveřejnění tiskem. Obsahují údaje o M. zážitcích a poznatcích, o událostech z Pasek a okolí (zejm. život ve škole, dojmy z ochotnických představení, slavných muzik, jarmarků), záznamy o četbě a výpisky z ní, zprávy o českém kulturním dění, o politických a společenských událostech (např. o vzpouře slezských tkalců 1844). Věcné záznamy jsou většinou spojeny s úvahami; spolu se sebereflexí se tu výrazně uplatnily komentáře k politickým událostem, ostrá sociální kritika, obžaloby společenského řádu, projevy českého vlastenectví a slovanství. M. smysl pro věcný detail, charakterizační schopnost, spontánní vypravěčství, potřeba a dovednost reflektovat a verbalizovat prožitě a poznané se zvláště projevují v osamostatnitelných obsírnějších a beletrizovaných črtách, v „popisech“ událostí, zážitků, cestovních příhod (Popis cesty pražské, Popis bálu v Návárově, Život školního pomocníka aj.). Beletristicky také zpracovával tradované místní příběhy (např. Ztráta hrbu aneb Ztráta zmužilosti) a zaznamenával lidová podání; dochoval se „sešitek druhý“ jeho Pověstí a báchorek, obsahující převážně démonologické pověsti. Pokusy o povídky psané ve stylu běžné dobové české produkce zůstaly nedokončeny (nejděšší, „povídka z polovice 14. století“ Vrtkavé štěstí aneb Dvě nevěsty a jeden ženich, je z 1844). Známý jsou tři M. vánoční koledy (autor textu i hudby), vzniklé do 1838. Jsou to poměrně rozsáhlé epické skladby, které zasazují událost Ježíšova narození do soudobého domácího prostředí; zpodobují je humorným způsobem, někdy i s postavami určitých místních osobností. Pro ochotníky upravoval M. texty divadelních her; dochovala se jeho částečná redakce lidové vánoční hry Komédie o hvězdě, opírající se o dnes neznámý rukopis z 18. století. – Z M. zápisků čerpal K. V. Rais pro román Zapadlí vlastenci, v němž Metelku idealizovaně transformoval do postavy pozdětínského kantora Věnceslava Čížka.

PRÍSPĚVKY (posmrtně) in: Českosl. etnografie (1957, s. 75: Pověsti a báchorky, ed. Jos. Horák, J. Jech); Jos. Horák: Krkonošské koledy (1939, s. 103); Horské prameny (1, 1937/38, s. 26 a pokr., výňatky z M. záznamů, ed. F. Jílek-Oberpfalcer); F. Jílek-Oberpfalcer: Jak žili naši otcové (1946, 1960 změn. vyd. s tit. Ze života našich otců); sb. Zapadlí vlastenci vypravují (Paseky n. Jiz. 1977, ed. J. Jech).

Metelka

■ KNIŽNĚ (posmrtně). *Beletrie*: Bál v Návarově (P 1956, ed. J. Čermák, J. Jech); *Ze života zapadlého vlastence* (1977, ed. J. Jech s podp. Jaromír Jan Jech, rozšíř. a opr. vyd. 1982 a 1992, ed. J. Jech); *Kde na jabloních harmoniky rostou* (1983, ed. J. Jech). – *Úprava*: *Komedie o hvězdě* (redakce lid. hry, 1968, ed. J. Kopecký). ■

BIBLIOGRAFIE: in V. M.: *Ze života zapadlého vlastence* (1977, s. 443: soupis rukopisů a dosavadních otisků). ■ LITERATURA: E. Horáková: V. M. Literární pozůstalost (LA PNP 1980). ■ J. Dlabola: Jak vznikli Zapadlí vlastenci, NL 30. 7. 1936; Jos. Horák in *Krkonošské koledy* (1939, s. 126); J. Jech: *Krkonošský písmák V. M.*, ČL 1956, s. 4 + *Lidové povídky zapsané V. Metelkou*, Českosl. etnografie 1957, s. 66 + V. M. v paměti podkrkonošského lidu, tamtéž, s. 299; Jos. Horák, J. Jech: *Koleda V. M. v podkrkonošské tradici*, ČL 1958, s. 7; R. Khel: K. V. Rais a V. M., LD 10. 1. 1973; M. C. Metelka: K. V. Rais a Paseky, LD 23. 1. 1973; (kn): *Malý poklad z paseckého muzea* (rozhovor s J. Kopeckým o *Komedii o hvězdě*), LD 8. 7. 1976; J. Jech in V. M.: *Ze života zapadlého vlastence* (1977, znovu 1982) + *Jak žili zapadlí vlastenci*, LD 1. 10. 1977 + in V. M.: *Kde na jabloních harmoniky rostou* (1983); J. Janáčková: *Realistická idyla*, ČLit 1986, s. 533; V. Třebický: *Krajina v člověku a člověk v krajině*, sb. *Literatura a krajina* (1996, s. 51); D. Blümlová, J. Blüml: V. M. – Matěj Balcar, sb. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 1996, sv. 9, s. 43.

mo

Metoděj

* kolem 815 *Soluň* (Thessaloniki, Řecko)
† 6. 4. 885 *Velká Morava*

Spolu s bratrem Konstantinem-Cyřilem tvůrce slovanské liturgie, prvního slovanského písma (hlaholice), prvního slovanského spisovného jazyka (staroslověnština) a slovanského písemnictví epochy velkomoravské.

Syn – snad nejstarší ze sedmi dětí – Lva, drungaria (vojenského náčelníka 1000 vojáků) města Soluně. Zprávy o M. životě do smrti jeho bratra Konstantina jsou kusé. Staroslověnské, latinské a řecké prameny blízké jeho době uvádějí, že měl právnické vzdělání a byl 10 let (snad 835–845) správcem jedné byzantské archontie, obývané Slovy, ale poté se vzdal světských hodností a odešel do kláštera na Olympu v maloasijské Bithýnii. Asi zde dostal mnišské jméno M. (jeho křestní, občanské jméno není známo; někteří badatelé se domní-

vají, že to bylo jméno Michael). 856 tam za ním přišel jeho nejmladší bratr Konstantin, který – zřejmě v důsledku převratu na císařském dvoře a zavraždění svého příznivce logotheta Theoktista – rezignoval na úřad učitele filozofie. Od té doby se osudy obou bratrů spojují. 860 M. doprovázel Konstantina na misijní cestě k Chazarům. Po návratu se stal opatem kláštera Polychron pod Olympem (k této funkci nebylo v tehdejší době zapotřebí kněžského svěcení). 863 (nebo 864) odešel s Konstantinem na Velkou Moravu, kam je na žádost knížete Rastislava vyslal císař Michael III., aby tam působili vedle jiných misionářů, především bavorských, jejichž činnost vedla k církevní a tím i politické závislosti Velké Moravy na franské říši. Po více než tříletém působení na Velké Moravě odtud bratři se svými žáky odešli. Původně mířili nejspíš do Akvileje, sídla patriarchy, kde chtěl zřejmě Konstantin (pravděpodobně jediný kněz v misii) dát vysvětit M. s učedníky na kněze, ale z nějakého důvodu svůj záměr změnili a 867 přišli do Benátek, kde je zastihlo pozvání papeže Mikuláše I. V Římě je přijal již jeho nástupce Hadrián II., který dal 868 M. spolu s dalšími členy misie v chrámu S. Maria Maggiore slavnostně vysvětit na kněze a zároveň bullou *Gloria in excelsis Deo* schválil, potvrzuje Konstantinovu a M. pravověrnost, bohoslužbu v slovanském jazyce (pouze evangelium mělo být čteno nejprve latinsky a potom slovansky). Konstantin za pobytu v Římě těžce onemocněl, v očekávání smrti vstoupil do kláštera, kde přijal řeholní jméno Cyril, a v únoru 869 zemřel. M. by se byl zřejmě rád vrátil do svého kláštera, ale podřídil se bratrově předsmrtné prosbě, aby nepouštěl započaté dílo. Na žádost panonského knížete Kocela, u kterého se bratři na své cestě nějaký čas zdrželi a jemuž šlo, stejně jako Rastislavovi, o vymanění z církevní podřízenosti bavorským biskupům, udělil Hadrián II. M. biskupské svěcení (snad 869) a jmenoval ho papežským legátem pro slovanské země a arcibiskupem panonským a moravským se sídlem v Sirmiu (Srěm, dnes Srěmská Mitrovica ve Vojvodině). Toto biskupské sídlo, založené podle tradice Ježišovým učedníkem sv. Andronikem, bylo po vyvrácení Avary 582 fakticky opuštěné a na území, která kdysi spadala pod jeho správu, si činili nárok bavorští biskupové. M. ustanovením se proto papež střetl s jejich zájmy a M. se stal terčem jejich nenávisti. Ani

vývoj politických poměrů na Velké Moravě nebyl M. příznivý, neboť velkomoravský knížecí stolec uchvátil Rastislavův synovec Svatopluk, jehož vztah k slovanské liturgii byl od počátku jeho vlády kolísavý. To umožnilo bavorským biskupům, aby M. na podzim 870 – asi na Moravě – zajali, uvěznili a 871 postavili v Řezně před soud za to, že koná misijní činnost ve franské oblasti. Poté byl M. vězněn na různých místech, zvl. v klášteřích Ellwangen a Reichenau, a teprve 873 na zásah nového papeže Jana VIII. propuštěn. Obnovit M. diecézi v původním rozsahu se však již Janu VIII. nepodařilo. Kocelovi zabránili bavorští biskupové M. přijmout a v dalších letech bylo jeho území podrobena franské říši. Na Velké Moravě byly poměry pro M. dočasně příznivé, protože Moravané vyhnali franské duchovenstvo a šlechtu a Svatopluk vedl mírová jednání s Ludvíkem Němcem, ale již 874 umožnila mírová smlouva ve Forchheimu návrat německého kléru, jehož příslušníci se snažili činnost slovanského arcibiskupa mařit. 880 byl M. povolán do Říma, aby se hájil proti nařčení, že přes papežův zákaz slouží bohoslužbu slovansky a hlásá bludy (873 Jan VIII. slovanskou liturgii vskutku výslovně nepovolil). Úspěšně se obhájil, papež ho bullou *Industriae tuae* prohlásil za pravověrného, výslovně povolil slovanskou liturgii a zůstal mu do konce života osobně nakloněn, nicméně na Svatoplukovu žádost ustanovil švábského kněze Wichinga, jednoho z hlavních M. odpůrců, biskupem v Nitře. Třebaže byl Wiching M. podřízen, jeho pomluvy a stížnosti u papeže neustávaly, a M. ho proto na sklonku svého života exkomunikoval. Asi 881 podnikl M. na žádost císaře Basileia I. cestu do Konstantinopole (souvisela nejspíše se spory mezi Byzancí a římskou kurií o Illyrikum). V tomto období pravděpodobně pokřtil českého knížete Bořivoje. Zemřel na Velké Moravě; místo jeho hrobu nebylo dosud nalezeno. Jako světec je v kalendáři poprvé připomínán hlaholským Assemanovým kodexem z 11. století.

Předpokládá se, že Konstantin s M. pomýšleli už před velkomoravskou misí na sestavení slovanského písma a překlad některých textů, zvl. novozákonních, do slovanského jazyka (zda již tehdy uvažovali také o slovanské liturgii, není jisté) a že misijní úkol jen urychlil realizaci jejich plánu. Zřejmě již v Konstantinopoli přeložili výběr evangelních čtení. Na

Moravě, pravděpodobně ještě za života Konstantinova, přeložili celý Nový zákon a žaltář, který se recitoval při společných denních modlitbách (hodinkách). Rozsah vlastní M. literární činnosti – překladatelské a původní – bezpečně neznáme. Podle Života Metodějeva přeložil na konci života zbývající knihy Starého zákona kromě knih Makabejských. Tento údaj lze těžko potvrdit. Úplný text Starého zákona není do konce 15. století rukopisně doložen a dochované rukopisy obsahují překlad, který je mladší (části Starého zákona čtené při bohoslužbě, tzv. parimejníky, jsou sice dochovány již od 12. století, ale i nejstarší rukopisy nesou stopy úprav). Také dosud nebylo s konečnou platností zjištěno, jaké liturgické příručky Konstantin s M. přeložili. Předpokládá se, že na Velké Moravě byla užívána liturgie sv. Petra, ale v nejstarší rukopisné tradici není dochována. Kyjevský misál, překlady římské liturgie, svědčí o tom, že se na Velké Moravě sloužila mše i podle tohoto obřadu. Dochovala se rovněž jedna původní velkomoravská liturgická skladba, *Kánon o sv. Demetriovi*, patronu Soluně a Sirmia. Někteří badatelé jej připisují Konstantinovi, jiní M. Podle nejnovějšího bádání složil M. též *Modlitbu proti ďáblovi*, jejíž vznik byl tradičně kladen do přemyslovských Čech 10.–11. století. Není vyloučeno, že se podílel i na sestavení velkomoravského penitenciálu. Konstantin s M. usilovali o to, dát svému působení na Velké Moravě pevný právní rámec, a k tomuto účelu sestavili podle řeckých předloh dva zákoníky: *Zakon sudnyj ljudem* (zákoník pro laiky) a *Nomokánon* (církevní zákoník). M. je obvykle pokládán za překladatele *Nomokánonu*, *Zakon sudnyj ljudem* připisuje většina badatelů Konstantinovi, ale někteří považují i jej za dílo M. K právním památkám patří M. *Adhortace k soudcům-knížatům*, dochovaná v hlaholském rukopise z 11. století, zvaném podle jednoho z majitelů, hraběte Cloze, Clozianus (nebo Glagolita Clozův). Je v něm umístěna mezi homiliemi na velikonoční týden, přeloženými z řečtiny; jejím obsahem je napomenutí knížat, aby s přijetím křtu zachovávala způsob života a povinnosti, které jím na sebe vzala, a aby při soudních přích postupovala nestranně a neukvapeně. Starší badatelé se domnívali, že M. byl autorem Života Konstantinova, nověji se pokládá jen za inspirátora a redaktora tohoto díla. Je však pravdě-

Metoděj

podobně autorem staroslověnského překladu Konstantinovy polemiky s Chazary, z něhož byl pro 9. kapitolu Života Konstantinova pořízen výťah, a jeho řeckých spisů o nalezení ostatků sv. Klimenta, z nichž pak byla sestavena staroslověnská kompilace Slovo o přenesení ostatků sv. Klimenta (tzv. Legenda Chersonská). Byla také vyslovena domněnka, že M. je autorem prozaické předmluvy k překladu evangelií, připisované obvykle Konstantinovi, a že tento spis je ve skutečnosti doslov rekapitulující překladatelské zásady. Život Metodějův, který vznikl bezprostředně po jeho smrti, mu ještě připisuje překlad „knih Otců“. Pod tímto označením lze hledat buď tzv. pateriky, tj. sbírky krátkých příběhů ze života mnichů, nebo spisy řeckých církevních otců. Nejstarší staroslověnské překlady pateriků jsou nejspíš teprve bulharského původu, z počátku 10. století. Některé překlady řeckých církevních otců – zvláště homilie ve sborníku Clozianus – naproti tomu vznikly asi už na Velké Moravě. Překlad homilie Epifania Kyperského o Kristově sestoupení do podsvětí ze sborníku Clozianus je jazykově tak blízký Adhortaci k soudcům-knížatům, že lze M. považovat za jeho původce.

EDICE: B. Kopitar: Glagolita Clozianus (Víděň 1836); F. Miklošič: Zum Glagolita Clozianus, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften (Víděň) 1860, phil.-hist. Klasse 10, s. 195; V. Jagić: Služebnyje minei za sentjabr, oktjabr i nojabr v cerkovnoslavjanskom perevode po ruskim rukopisjam 1095–1097 gg. (Petrohrad 1886); V. Vondrák: Glagolita Clozův (1893); A. I. Sobolevskij in Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii (Petrohrad 1910, s. 41); A. Vaillant in La préface de l'Évangélique vieux-slave, Revue des études slaves (Paříž) 1948, s. 5; J. Vašica in Slovo na prenesenje moštem preslavnago Klimenta neboli Legenda Chersonská, Acta Academiae Velehradensis 19, 1948, s. 38; B. S. Angelov: Iz starata bǎlgarska, ruska i sǎrbska literatura (Sofie 1958); A. Dostál: Clozianus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký (1959; s čes. překl.); J. Vašica in Die Korsuner Legende von der Überführung der Reliquien des hl. Clemens (Mnichov 1965); N. van Wijk, D. Armstrong, R. Pope, C. H. van Schooneveld in The Old Church Slavonic Translation of the Andron hagión biblos (Haag, Paříž 1975); A. Minčeva in Starobǎlgarski kirilski otkǎsleci (Sofie 1978). Viz též hesla: **Nomokánon; Zakon sudnyj ljudem.** – *Překlady do češtiny*: in ant. Duchem i mečem (1958, ed. F. Heřmanský; Adhortace k soudcům knížatům, přel. J. Vašica); J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996). ■

BIBLIOGRAFIE: G. A. Iljinskij: Opyt sistematičeskoj kirillo-mefodijevskoj bibliografii (Sofie 1934); M. Popruženko, S. Romanski: Kirilometodievskaja bibliografija za 1934–1940 gg. (Sofie 1942); I. J. Možajeva: Bibliografija po kirillo-mefodijevskoj problematike 1945–1974 gg. (Moskva 1980); I. Dujčev, A. Kirmagova, A. Paunova: Kirilometodievskaja bibliografija 1940–1980 (Sofie 1983); průběžná bibliografie v čas. Byzantinoslavica od 1949, příl. Bibliographie, odd. 10. ■ LITERATURA: J. Dobrovský: Cyrill und Method, der Slawen Apostel (1823); P. J. Šafařík: Svatý Konstantin a Metod, učitelé Slovanů (1837); V. Štulc: Život sv. Cyrila a Metoda, apoštolů slovanských (Brno 1857); J. Bílý: Dějiny svatých apoštolů slovanských Cyrila a Metoda (1863); F. Pastrenek: Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Metoda s rozbořem a otiskem hlavních pramenů (1902); F. Snopek: Studie cyrilometodějské (Brno 1906) + Konstantin-Cyrril a M., slovanští apoštolé (Olomouc 1908, 2. vyd. s tit. Svatí Cyril a M., apoštolé slovanští, 1920); P. A. Lavrov: Kiril i Metodij v davno-slovjanskomu pismenstvu (Kyjev 1928); sb. Ríša velkomoravská (Bratislava 1933, ed. J. Stanislav); J. Stanislav: Slovanskí apoštolí Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši (Bratislava 1945); E. Georgiev: Kiril i Metodij, osnovopoložnici na slavjanskite literaturi (Sofie 1956); F. Grivec: Konstantin und Method, Lehrer der Slawen (Wiesbaden 1960); sb. Sancti Cyrillus et Methodius. Leben und Wirken (1963); sb. Cyrillo-Methodianische Fragen. Slawische Philologie und Altertumskunde. Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati (Wiesbaden 1968); sb. Methodiana. Beiträge zur Zeit und Persönlichkeit, sowie zum Schicksal und Werk des hl. Method (Víděň, Kolín n. R., Štýrský Hradec 1976); A. Bagin: Apoštolé Slovanů Cyril a M. a Velká Morava (1982, 2. dopln. vyd. 1985); S. B. Bernštejn: Konstantin-Filosof i Mefodij (Moskva 1984); Jubilejní sborník k 1100. výročí smrti sv. M., arcibiskupa Velké Moravy (1985); sb. Salzburg und die Slawenmission. Zum 1100. Todestag des hl. Methodius (Salzburg 1986); J. Lešný: Konstantyn i Metody – apoštolowie Słowian (Poznań 1987); sb. Kirilo-Methodievski studii 4 (Sofie 1987); sb. Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Method (Neuried 1988). ■ V. Jagić in Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache (Berlín 1913); F. Dvorník in Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle (Paříž 1926); P. A. Lavrov in Materialy po istorii voznikovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti (Leningrad 1930); F. Dvorník in Les Légendes de Constantin et Méthode vues de Byzance (1933); J. Stanislav in Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda (1933); J. Vašica: Slovanská liturgie sv. Petra, Byzantinoslavica 8, 1939/46, s. 1; F. Grivec: Vita Constantini et Methodii, Acta Academiae Velehradensis 17, 1941, s. 1 a pokr. + Clozov-Kopitar-

jev glagolit v slovenski književnosti in zgodovini, Razprave (Lublaň) 1943, filoz.-filol.-hist. razred 1, s. 343; A. Vaillant: Une homélie de Méthode, Revue des études slaves (Paříž) 1947, s. 34 + La préface de l'Évangéliste vieux-slave, tamtéž 1948, s. 5; J. Vajs in J. Dobrovský: Cyril a Metod, apoštolové slovanští (1948); A. V. Isačenko in Začiatky vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši (Turč. Sv. Martin 1948); J. Vašica: Slovo na prenesenje moštem preslavnago Klimenta neboli Legenda Chersonská, Acta Academiae Velehradensis 19, 1948, s. 38; J. Stanislav in Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Životě Klimentovom (Bratislava 1950); J. Vašica: Anonymní homilie v rukopise Clozové, ČMF 1950, s. 6; R. Nahtigal: Otčeskye knygy, Razprave (Lublaň) 1950, razred za filol. in lit. vede 1, s. 1; R. Jakobson: St. Constantin's Prologue to the Gospels, St. Vladimir's Seminary Quarterly (New York) 1954, s. 19 → Cyrilometodějské studie (1996, čes. překl.); K. Horálek: K překladatelské činnosti M., Slavia 1956, s. 191; J. Vašica: Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní, Slavia 1956, s. 221; R. Rogošić: De incarceratione et migrationibus Methodii, Slavia 1956, s. 262; T. Lehr-Splawiński in Žyoty Konstantina i Metodego (Poznań 1959); F. Grivec, F. Tomšič in Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes (Záhřeb 1960); Z. R. Ditttrich in Christianity in Great-Moravia (Groningen 1962); E. Bláhová-Dvořáková: Syntax Anonymní homilie rukopisu Clozova, Slavia 1962, s. 151; in sb. Soluňští bratři (1962); V. Vavřínek in Staroslověnské životy Konstantina a M. (1963) + in Církevní misie v dějinách Velké Moravy (1963) + Die Christianisierung und Kirchenorganisation Grossmährens, Historica 7, 1963, s. 5; A. Dostál: Une datation de l'activité de St. Méthode, sb. Mélanges Ostrogorski 1 (Bělehrad 1963); J. Vašica in Die Korsuner Legende von der Überführung der Reliquien des hl. Clemens (Mnichov 1965); in Magna Moravia. Sborník k 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu (1965); in Magnae Moraviae fontes historici 1–5 (Brno 1966–77, ed. L. E. Havlík s jinými); J. Vašica: Původní staroslověnský liturgický kánon o sv. Dimitrijovi Soluňském, Slavia 1966, s. 513 + K výkladu některých míst v tzv. Anonymní homilii rukopisu Clozova, sb. Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschizewskij zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966) + in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996); E. Bláhová: Staroslověnský překlad Epifaniovy homilie, Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury 10, 1966, s. 53; F. Dvorník: Moravská říše a její apoštolové; Svati Cyril a M. v Římě; Svätý M. a biskup Agathon, sb. Se znamením kříže (Řím 1967); D. Marečková: Velikaja crky v Proložním životě Konstantinově a M., Slavia 1968, s. 582; E. Bláhová: K otázce „otčeských knig“, Slavia 1969, s. 582; F. Dvorník in Byzantské misie u Slovanů (1970); I. Boba in Moravia's History Reconsidered. A Reinterpretation of Mediaeval Sources (Haag 1971); F. V. Mareš: Welches griechische Paterikon

wurde im 9. Jahrhundert ins Slawische übersetzt?, Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 109, 1972, s. 205; D. Tschizewskij in Kleinere Schriften 2 – Bohemia (Mnichov 1972); E. Bláhová in Nejstarší staroslověnské homilie. Syntax a lexikon (1973); W. R. Veder: Was ist Methods Väterbuch?, sb. Dutch Contributions to the Seventh International Congress of Slavists (Haag, Paříž 1973); F. V. Mareš: S. Gregorii Magni Dialogorum Libri IV – die „Bücher der Väter“ der Vita Methodii, Slovo (Záhřeb) 1974, s. 17; N. van Wijk, D. Armstrong, R. Pope, C. H. van Schooneveld in The Old Church Slavonic Translation of the Andrón hagiion biblos (Haag, Paříž 1975); T. A. Ivanova: U istokov Slavjanskoj pismennosti. K perevodčeskoj dejatel'nosti Mefodija, sb. Kulturnoje nasledije drevnej Rusi (Moskva 1976); F. V. Mareš: Rukopisné dochování slovanské liturgie sv. Petra, Zbornik Vladimira Mošina (Bělehrad 1977); V. Tkadlčík: Slovanská liturgie svatého Petra, Duchovní pastýř 1977, č. 1 a 2 + Byzantský a římský ritus ve slovanské bohoslužbě, tamtéž 1978, č. 1; B. N. Florja in Skazanija o načale slavjanskoj pismennosti (Moskva 1981); in sb. Ochránci Evropy (Řím, Velehrad 1981); F. V. Mareš: Poteklotvo na tekstot na Makedonskoto kirilsko livče, Slovo (Záhřeb) 32–33, 1982–83, s. 5; S. Mathauserová: Nejstarší slovanské teorie překladu (teoret. východisko koncepcie Konstantina a M.), Českosl. rusistika 1984, s. 198; J. Poulik, B. Chropovský s jinými in Velká Morava a počátky československé státnosti (1985); Anonimna chomilija (heslo) in Kirilo-Methodievska enciklopedija 1 (Sofie 1985); in Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih, Acta ecclesiastica Sloveniae 7 (Lublaň 1985); E. M. Vereščagin: Povtor kak poetičeskij priem v perevodach Mefodija, Byzantinoslavia 1985, s. 50; G. Podskalsky: Zum geistigen Erbe der cyrillo-methodianischen Tradition in der theologischen Literatur der Kiever Rus' (988–1237), tamtéž, s. 131; S. Kožucharov: Metodievijat kanon za Dimitar Solunski, Kirilo-Methodievski studii 3 (Sofie 1986); K. Horálek: K metodějovskému jubileu, Slavia 1986, s. 1; J. Petr: K působení byzantské mise na Velké Moravě, SaS 1986, s. 81; L. E. Havlík in Kronika o Velké Moravě (Brno 1987); V. Tkadlčík: Cyrilometodějský překlad bible, L. Pokorný: Slovanská liturgie v proudu dějin, oboje sb. Odkaz soluňských bratří (1987); F. V. Mareš: Quidnam S. Methodii opus primae linguae slavicae litterariae excolendae contulerit, sb. Christianity among the Slavs. The Heritage of Saints Cyril and Methodius (Řím 1988) + Jazikot na slovenskiot prvoučitel Metodij, sb. Kirilo-Methodievskiot (staroslovenskiot) period in Kirilo-Methodievskata tradicija vo Makedonija (Skopje 1988) + Udzial św. Metodego v początkach piśmienictwa słowiańskiego, Uniw. Gdański-Zeszyty naukowe Wydziału Humanistycznego – Slawistika 1988, s. 15; A. A. Aleksejev: Kirillo-Mefodijevskoje perevodčeskoje nasledije i jego istoričeskiye sudby, sb. Istorija, kultura, etnografija i folklor slavjanskich

Michalec

narodov. X. Meždunarodnyj sjezd slavistov. Doklady sovetskoj delegacii (Moskva 1988); Ch. Hannick: Das Hirmologion in der Übersetzung des Methodios, sb. Meždunaroden simpozium 1100 godini ot blaženata končina na sv. Metodij 1 (Sofie 1989); Ieromonach Innokentij (Pavlov): K voprosu o sostave Kirillo-Mefodijevskogo perevoda svjaščennogo pisanija, tamtéž 2 (Sofie 1989); B. Zlámál: Slovanští apoštolové svatí Konstantin-Cyryl a M., sb. Bohemia sancta (1989); J. Rusek: Udziął Metodego w przekładzie ksiąg liturgicznych, sb. Studia z filologii polskiej i słowiańskiej (Varšava 1990); V. Vavřínek: Apoštolové Slovanů a patroni Evropy, Dějiny a současnost 1990, č. 1; J. M. Veselý: Most a cesta domů (Řím 1990); T. Wasilewski: Dvojnité imena – svetskíte (kráštelníte) i monašeskíte – na slavjanskíte apostoli Konstantin-Kiril i Metodij i vāprosāt za identifikacijata na členovete na manastirskoto bratstvo, zatočeni zaedno s Metodij v Rajchenau, Palaeobulgarica (Sofie) 1992, s. 18; V. Konzal: Staroslověnská Modlitba proti ďabľovi, Europa Orientalis 1992, s. 172; V. Vavřínek: Cyrilometodějská misie v kulturním kontextu soudobé Evropy, Slavia 1993, s. 235; T. Slaveva: Sledi od Metodiev prevod na biblijskata kniga Bitie, Palaeobulgarica 1995, č. 4; in Kirilo-Metodijevska enciklopedija 2 (Sofie 1995, heslo Metodij). – Viz též hesla **Konstantin-Cyryl** (4. díl – Dodatky); **Nomokánon**; **Zakon sudnyj ljudem**.

eb

Martin Michalec

* 1484 *Litoměřice*
† 27. 1. 1547 *Prostějov*

Autor bratrských duchovních písní, kazatel a redaktor bratrských tisků.

Psal se též Michalecz. Část odborné literatury (J. Jireček a po něm jiní) uvádí rok narození 1504 a též různé datum úmrtí (22.–27. 1.). – M. byl povoláním krejčí, do jednoty bratrské vstoupil pravděpodobně teprve v dospělém věku. Vzdělání zřejmě nabyl na bratrské škole v Ml. Boleslavi. Zde se stal učedníkem Lukáše Pražského, žil v jeho domácnosti a byl svědkem jeho skonu. 1529 se stal v Brandýse n. O. jáhnem, 1531 knězem. 1532 byl zvolen členem bratrské úzké rady. 1533 ho jedna vyslala do Německa, aby se seznámil s německou reformací; za pobytu ve Wittenbergu pohnul M. Luthera k tomu, že napsal předmluvu k druhému (opravenému) německému vydání bratrské konfese (Rechenschaft des Glaubens, der Dienst und Ceremonien der Brüder, 1533), se-

psané původně 1532 pro markraběte Jiřího Braniborského. Po návratu se M. stal správcem bratrského sboru v Prostějově. 1535 byl členem bratrského poselství do Wittenbergu k Lutherovi. 1537 se stal jedním z bratrských seniorů. Spravoval pak z Prostějova s velkou autoritou moravské bratrské sbory a vedl prostějovské učiliště bratrských mládenců; jeho žákem a později pomocníkem byl J. Blahoslav. 1540 se pokusil ve Vratislavi (Wrocław) navázat těsnější styky mezi jednotou a úspěšným slezským reformátorem J. Hessem. – M. bratr Vít († 1536) byl od 1532 bratrským seniorem.

Literárně se M. v jednotě uplatnil jako redaktor bratrských tisků a především jako autor duchovních písní. Několik jich bylo zařazeno do Rohova kancionálu (1541), 32 jich zařadil J. Blahoslav do Šamotulského kancionálu (1561), objevily se i v amsterodamském kancionálu Komenského (1659) a v katolickém kancionálu Šteyerovců (1683). J. Blahoslav v Gramatice české ocenil M. jako dobrého kazatele, jeho psaným projevům však vytýkal chvat a nedbalost.

KNIŽNĚ: Kázanie o večeri Páně... I odpověď na psanie proti tomu kázání kněze Bartoše Bilinského... (b. m., 1544). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 5553 (srov. též 1008, 16 003). ■ LITERATURA: A. Gindely in Quellen zur Geschichte der Böhmischen Brüder (Videň 1859); J. Fiedler in Totenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder (Videň 1863); in Dekrety jednoty bratrské (1865, ed. A. Gindely); J. Jireček in Rukověť 2 (1876) + in Hymnologia Bohemica (1878); O. Hostinský in Jan Blahoslav a Jan Josquin (1896); J. Čihula: Poměr jednoty bratří českých k Martinu Lutherovi, Věstník KČSN 1897, č. 4; J. T. Müller in Geschichte der Böhmischen Brüder 2 (Herrnhut 1931); A. Škarka: Několik poznámek k staré české hymnologii, LF 1933, s. 320; R. Říčan in Dějiny jednoty bratrské (1957); J. Kouba: Blahoslavův rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování, Miscellanea musicologica 17, 1962 (celý svazek); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písennictví (1986).

jk

Josef Václav Justin Michl

* 10. 9. 1810 *Polička*
† 13. 9. 1862 *Březiny u Poličky*

Literární historik a autor pedagogických a jazykových prací, popularizátor slovanské kulturní pro-

blematiky, propagátor ilyrismu a myšlenky slovanské vzájemnosti.

Starší literatura uvádí jako datum smrti 10. 9., Justin je řádové jméno; podpisoval se též příjmením Michl Poličský a Michal. – Syn poličského měšťana. Po čtyřech letech na hlavní škole v rodišti studoval na piaristickém gymnáziu v Litomyšli (1823–27) a 1827–28 v Moravské Třebové, 1829–30 první rok tzv. filozofie opět v Litomyšli. Po prohraném soudním procesu M. rodina zchudla a M. byl nucen žít se na studiích soukromým vyučováním; z důvodu hmotného zabezpečení a s iluzí, že získá oporu pro svou vlasteneckou činnost, vstoupil 1830 do piaristického řádu. T. r. byl v noviciátě v Lipníku (L. n. Bečvou), 1831 ukončil filozofii v Litomyšli, 1832–33 studoval teologii v Čes. Budějovicích; soukromě se zabýval českou literaturou a cizími jazyky (franc., ital.). Jako řádový učitel byl 1833 povolán na hlavní školu v Berouně (t. r. se stal zakládajícím členem Matice české), 1834–38 učil na novoměstské hlavní škole v Praze. 1834 složil řádový slib a pokračoval ve studiu teologie (1838 vysvěcen na jáhna, kněžské svěcení až 1841). 1835 složil u J. Nejedlého zkoušku z českého jazyka a literatury, opravňující k vyučování na nově zakládaných reálních školách (Rakovník, Liberec). Období, kdy žil v Praze, bylo literárně neplodnějším úsekem M. života (příspěvky do českých časopisů, účast na vlasteneckých akcích, příprava bibliografie české literatury, pedagogické a jazykovědné práce). Od 1839 střídal M. jako piaristický učitel hlavní školy v Čechách a na Moravě (1839 Slaný, 1840–41 Čes. Budějovice, 1842–43 Beroun, 1844 Slaný, 1845 Rychnov n. Kn., 1846–47 Mikulov, 1848 Čes. Budějovice, 1849 Rychnov n. Kn. – též neplacený učitel české řeči a literatury, 1850 Stará Voda u Libavé); izolace od vlasteneckého centra i důvody osobního charakteru (nespokojenost s řádovými předpisy, touha oženit se) vedly k postupnému omezování jeho literární činnosti. 1845 přestoupil v Budapešti na evangelickou luteránskou víru a bez úspěchu se pokusil zakotvit v Uhrách jako evangelický pastor. Podle rakouských zákonů nebyl přestup uznán a M. působil dál jako piaristický učitel až do 1850, kdy (po zamítnutí písemné abdikace z 1849) toto postavení definitivně opustil. Odešel do Poličky, kde (podporován tamějším purkmistrem J. Smolou, havlíčkovcem a uvě-

domělým Čechem) organizoval soukromé přednášky o slovanských jazycích a literatuře, které byly však brzy přerušeny pro odpor církevních a úřednických kruhů. Od 1850 žil M. v Březinách u Poličky, zprvu jako evangelický učitel (nadřízenými orgány nepotvrzený), později jako písař; t. r. byl v Borové u Poličky přijat do evangelické církve a zároveň podal žádost o povolení sňatku. Přestup i žádost byly zamítnuty a 1851 byl M. exkomunikován. Bídne hmotné poměry (ze dvou neoficiálních svazků čtyři děti) vedly M. k neúspěšným pokusům získat stálé místo evangelického učitele, později místo asistenta u finančního ředitelství ve Lvově; 1854 založil agenturu pro vystěhovatelství do Ameriky. Zoufalá finanční situace přivedla M. i ke korespondenci s piaristickým řádem (1853 žádost o přiznání učitelského důchodu, 1860–61 o znovupřijetí do řádu). Zemřel na souchotiny, pohřben byl na evangelickém hřbitůvku v Březinách. – M. osobnost literárně ztvárnila T. Nováková v románu *Drašar* (M. přezdívka podle usedlosti, z níž pocházel jeho rod), vydaném 1914; jeho osud inspiroval i M. Bureše k básnické skladbě *Zpěv na Justina Michla* (1940).

Beletristická literární činnost M. je omezena na několik původních pokusů v soudobých časopisech (povídka *Sen zchudlého kupce*, reflexivní báseň *Člověk*) a překladů ze srbochorvatštiny a němčiny. Základní význam pro literární historii národního obrození má knihopisná příručka *Ouplný literaturní létopis...* s přílohou *Přehled literatury slovanské nářečí československého v Čechách, na Moravě a v Uhrách*, koncipovaná jako pokračování Jungmannovy *Historie literatury české* (1825). Podrobné bibliografické údaje o knižní produkci z 1825–36 (včetně cenzuře předložených děl, která nevyšla) jsou doplněny anotacemi o recenzích, předmluvách a překladech a také cennými biografiemi (např. prvním životopisem K. H. Máchy), zachycujícími životopisná data často podle informací samotných autorů. M. práce, která zaznamenává i knihy dnes neznámé, byla později použita pro přípravu 2. vydání Jungmannovy *Historie* z 1849. Jako zastánce myšlenky slovanské vzájemnosti ovlivněný myšlenkami J. Kollára uveřejňoval popularizační stati týkající se slovanské jazykové, literární a kulturní problematiky a byl u nás ve své době hlavním stoupencem a propagátorem ilyrského osvobozenického hnutí

jižních Slovanů; pro nedostatečné filologické školení měly však tyto M. práce především jen kulturně-propagační význam. V řadě studií se M. zabýval organizací a teorií soudobého školství: propagoval všeobecné právo na vzdělání, zásadu jednotného vzdělávacího systému pro všechny Slované, byl jedním z průkopníků reálného vzdělání, historicky sledoval vyučování českému jazyku na piaristických školách atd. Na dobový zájem o národní dějiny reagoval popularizačními studiemi a edicemi historických listin (*Polička, královské věnné město v Čechách; Památní listiny z archivu král. věnného města Poličky a z knihy památní farního chrámu bysterského; Květy ... škol poličských s kostelem ... spojených*; rkp. *Život a působení Čechův na Slovensku, Klášter sázavský, Cyril a Metod, apoštolové národu slovanského aj.*). – Obsáhlé rukopisné paměti (*Život J. V. Michla, učitele, duchovního a spisovatele. Sepsány od něho samého v Rychnově nad Kněžnou léta víry Kristovy 1845*) i další rukopisná pozůstatost jsou uloženy v muzeu v Poličce.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Drašar, J. M. Polický, J. V. Michal (Drašarů), J. V. Polický, M. Polický; J. M., J. M.-I, J. V., -I-, M-I, M^{II}, (dub.): J. P., P-ý. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1835, 1847, *Památní listiny z archivu král. věnného města Poličky...*); Čas (1861); Časopis pro katol. duchovenstvo (1838); Čes. včela (1834–38, 1843–44, 1847; 1836 B Člověk); Českobratrský hlasatel (1849); Českobratrský věstník (1851); Jindy a nyní (1833, P Sen zchudlého kupce); Květy české, pokr. Květy (1834, 1836–38, 1844–46); Nár. noviny (1849); Pražské noviny (1848, provolání Měšťané poličtí!, i sep.); – posmrtně: Památky archeologické a místopisné (1874, Polička, město podobojí 1. 1588–1624, ed. F. J. Zoubek). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Přehled literatury slovanské nářečí československého v Čechách, na Moravě a v Uhřích (přehledná tabulka, 1837); Ouplný literaturní létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého v Čechách, na Moravě, v Uhřích atd., od léta 1825 až do léta 1837 1/4 (co pokračování Historie literatury české od Jos. Jungmanna) (1839); – posmrtně: Životopis Karla Hynka Máchy (1985 ← Ouplný literaturní létopis..., ed. J. Stejskal). – *Překlad*: A. Köhler: Pravidla k počítání z hlavy (1836, opr. vyd. 1841 s tit. Krátké navedení k počítání z hlavy). – *Ostatní práce*: Pravopis ilyrský (1836); Soustava jazyka českého z hledišť pravopisného (1836); Slovo o českých věcnicech v Rakovnici a Liberci (1839); Polička, královské věnné město v Čechách (1848); Květy (paměť) škol poličských s kostelem (církví) spojených (1856). ■ KORESPONDENCE: J. Páta: Nové příspěvky k životu a dílu J. V. J. M. – Drašara (radě města Litomyšle a piaristovi Zinkovi z 1857

a 1860–61), ČMF 1942, s. 285; J. Výborný: Neznámý Drašar (D. B. Molnárovi z 1852, 1856 a 1859), Křesťanská revue 1959, s. 122; J. Svátek: Dopisy J. V. J. M. z let 1835–1841 a jeho práce jako učitele (V. Hankovi), Národní obrození severovýchodních a východních Čech, Fontes musei Reginahradecensis 8, 1971. ■

BIBLIOGRAFIE: J. Heidenreich in K. Stránský, J. H.: Životní dílo českého buditele J. V. J. M., u lidu Drašara (1935, s. 43). ■ LITERATURA: K. Stránský, J. Heidenreich: Životní dílo českého buditele J. V. J. M., u lidu Drašara (1935); K. Stránský: Rok 1848. Příspěvek k biografii J. V. J. M., u lidu Drašara, část 2 (1937) + Ženy v životě J. V. J. M. – Drašara. Příspěvek k biografii..., část 3 (1937); F. Kréma: J. V. J. M. – Drašar, první životopisec Karla Hynka Máchy (1940 ← Cesta 7, 1924/25, s. 208); J. Lukášek: Pomocníci a přátelé B. V. Košuta: J. V. J. M. – Drašar (1941); J. Růžička: Román a skutečnost o Drašarovi a poličských buditelích (1966, se soupisem hlavní literatury); J. Svátek: J. V. J. M. a jeho zájem o ruštinu (Vlastivědný ústav Píerov 1974). ■ T. Nováková: Drašar, Lumír 1895, s. 23 → Roztroušené kapitoly (1961, s. 189); J. Dostál: Aus dem Leben Drašars (1810–62), Dichtung und Welt, Beilage zur Prager Presse 5. 7. 1925; F. Autrata: Po stopách „Drašarových“, Od Trstenické stezky 6, 1926/27, s. 106; J. Heidenreich: Od J. V. J. M. k Drašarovi, LidN 8. 9. 1935 + Český propagátor ilyristu, Českosl.-jihoslovenská revue 1935, s. 149; M. Remeš: J. V. J. M., Od Trstenické stezky 15, 1935/36, s. 25; V. Pokorný: M. – Drašar a evangelci v Poličce, Kostnické jiskry 1936, č. 5; A. Novák: J. V. J. M. a Drašar v díle Terezy Novákové, Lumír 62, 1935/36, s. 24, 93; K. Čupr: Století výročí početnice J. V. J. M. – Drašara, Od Trstenické stezky 20, 1940/41, s. 133 (1941 i sep.); J. Páta: Nové příspěvky k životu a dílu J. V. J. M. – Drašara, ČMF 28, 1941/42, s. 285; F. Letošník: M. – Drašar a Mácha, Od Trstenické stezky 22, 1942/43, s. 14; Z. Tobolka: Jungmannova Historie literatury české, Slovanská knihovna 6, 1947, s. 7; M. Riedl: J. V. J. Michla Ouplný literaturní létopis, tamtéž, s. 15; J. Výborný: Neznámý Drašar, Křesťanská revue 1959, s. 122 + Před sto lety zemřel J. V. J. M. – Drašar, Kostnické jiskry 1962, č. 11; H. Rudová: J. V. J. M. a Liberec, Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 1970, s. 32; J. Svátek: J. V. J. M. a Stará Voda, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 128, 1970, s. 15 + Z pobytu J. V. J. M. v Lipníku v letech 1830–31. Příspěvek k dějinám piaristického školství, Sborník k dějinám moravského školství 2, Vlastivědný ústav v Píerově 1971, s. 27; T. Hejzl: Drašar, zapomenutý talent, Čes. zápas 1971, č. 3; J. Svátek: Dopisy J. V. J. M. z let 1835–41 a jeho práce jako učitele, Národní obrození severovýchodních a východních Čech, Fontes musei Reginahradecensis 8, 1971; J. Výborný: Nový Drašar (k 100. výr. úmrtí), Kostnické jiskry 1972, č. 15; J. Růžička: Nové práce o J. V. J. M. – Drašarovi, Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 13–14, 1973, s. 68; J. Nečas: Trosečník Máchovy generace, LD 10. 9. 1982;

P. Hora: Zapomenutý literární historik J. V. J. M., sb. Kapitoly z dějin české literární historie, Václavkova Olomouc 1987 (1989, s. 45).

lk

Karel Michl

* 1. 1. 1898 *Dobré* u Dobrušky

† 25. 2. 1982 *Čížová – Nová Ves* u Písku

Prozaik, autor knih pro mládež, regionální kulturně-historický a vlastivědný publicista.

Otec byl vesnickým kupcem, matka správkyňu poštovny v Dobřem. Po obecné škole v rodišti a měšťanské v Dobrušce začal M. 1913 studovat na gymnáziu v Rychnově n. Kn., 1914–17 pokračoval na učitelském ústavu v Hradci Král. (spolužák J. Štyrský). Po válečné maturitě (po 3. roč.) narukoval na rumunskou frontu, 1918 byl v důstojnické škole ve Vídni; po vzniku ČSR se jako dobrovolník zúčastnil bojů na Slovensku. 1919 nastoupil učitelské místo, nejprve na malotřídnicích venkovských školách v Orlických horách (Kounov, od 1923 Hlinné), pak od 1930 v Dobrušce (zde dal podnět k založení vlastivědného muzea, jehož byl pak správcem a pro něž zachránil prvotiny malíře F. Kupky a literární pozůstalost A. Beera; též se podílel na činnosti Dělnického divadla a pobočky Družstevní práce). Od 1937 učil v Třebchovicích pod Orebem a od 1939 v Hradci Král. Na všech působištích rozvíjel intenzivní, levicově orientovanou osvětovou a kulturní činnost, při níž navazoval kontakty s řadou významných autorů, přátelsky se stýká zejména s J. Johnem (M. byl adresátem Johnových dopisových Rad mladšímu spisovateli, vyd. 1977) a F. Halasem. V Hradci Král. byl 1945 nejprve referentem min. školství, pak osvětovým inspektorem a místopředsedou ONV, od 1950 ředitelem Krajského muzea. Po odchodu do důchodu 1958 žil v Praze, od 1978 v osadě Nová Ves obce Čížová u Písku. Pohřben byl v rodišti.

M. literární aktivitu předznamenalo povolání venkovského učitele, zanícená osvětová činnost a levicově vyhraněný kulturněpolitický postoj. Její nejpodstatnější složkou se stala próza pro mládež; v této oblasti M. též knižně debutoval sbírkou vyprávěnek z Podorlicka *Včera a dnes*. Také další práce, jež charaktéri-

zovala snaha o výchovně a esteticky hodnotnou, jazykově kultivovanou četbu pro různé věkové kategorie dětí, byly většinou situovány do M. rodného kraje. Rozmanitě tematicky i žánrově, zahrnují naučnou prózu (*Bílé zlato*), agitačně výchovnou a historickou povídku (*Krejčí Vrabec, Helenka Mladotova*), vyprávění na půdorysu lidové pohádky (*Jak Honzík Čepelka hledal a našel štěstí*) i výchovný román pro dospívající mládež *K pramenům světla*, pokoušející se zobrazit svízelnou cestu hochů z horské vsi za uměním. Nejpůsobivější z těchto knížek jsou dvě realistické povídky ze života chudých dětí, šťastně spojující sociálně kritický aspekt s psychologickým vystižením vztahu dětí a dospělých a s živým zobrazením autentického prostředí, rodiny i venkovské každodennosti: jednak obraz dětství a zrání neposedného chlapce – obecního sirotka a jeho dobrých pěstounů (*Kousky Františka Housky*), jednak tragicky vyhrčené příběhy hrdinky z nejbědnější vesnické vrstvy (*Pepina Uličných*), v nichž M. literárně zpracoval část kronikářských zápisků ševce a muzikanta F. Langra. Nejmenším čtenářům byla určena knížka *Vlaštovičky* (původně psaná pro syna F. Halase a v knižním vydání doplněná Halasovými verši); líčením veselých i smutných událostí ve velké rodině dobrých ptáčků a jejich harmonického soužití s dětmi i dospělými na podhorském statku navázal zde M. na karafiátovskou antropomorfizaci života drobných tvorů. M. tvorba pro dospělé – ovlivněná přátelským obdivem k dílu J. Johna – tihla k typu nerozsáhlé, stylisticky vybrané a na malé ploše fabulující prózy; pro pozdní soubor povídek a autobiograficky motivovaných črt *Kde vlci vyjí a slavíci zpívají*, komponovaný na polaritě dobra a zla v lidském životě, jsou charakteristické často bizarní, ale vnitřně bohaté figurky venkovských outsiderů a včleňování jejich autentických slovesných projevů do textu. V posledních letech života psal M. knížky memoárového zaměření: na popisu přátelských styků založené portréty F. Halase, J. Johna a J. Štyrského *Chvilé setkání, věčnost vzpomínky* a s vyrovnaností stáří bilancující vzpomínky na dětství, studentská léta a první válku *Krátká chvíle mladosti*. Výsledkem kulturněhistorických zájmů, jež měl M. od mládí (vlastivědné a národopisné příspěvky v čas. Od kladského pomezí), byly zejména publikace z oblasti literárního místopisu a regionálních

Michl

dějiny (faktografický přínos znamená zejména knížka *František Kupka v Opočně a Dobrušce*). Ohlas vyvolal M. objev a následné zveřejňování obrázkových deníků dobrušského soustružníka A. Beera (edice od 1936, pražská výstava 1937), které podnítily širší zájem o in- sitní umění.

PSEUDONYM: Karel Textor. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Českosl. epistoly; Dějiny a současnost; sb. Hradecký kraj (Hradec Král.); sb. Chvilé setkání (1972); Jiskra Rychnovska (Rychnov n. Kn.); sb. Karel Michl (Okres. lidová knihovna Znojmo, 1981, rozmnož.); Kohoutek; Kulturní tvorba; Květy; Kytice; Lid. noviny (1937); Lit. měsíčník (1975, Rozhovor s K. M.); Lit. noviny; Malý čtenář; Malý hlasatel, pokr. Mladý hlasatel (1935–38); sb. No pasaran! (1978); Nový čas (Náchod); Od kladského pomezí (Nové Město n. Met., od 1923); sb. Od Orebu (Třebechovice pod O. 1937); Pochodeň (Hradec Král.); Práce; Rudé právo (1921, debut P Romania Mare, 1929); sb. Slovo, které voní medem (interní tisk nakl. Albatros, 1978); Škola a rodina; Tvorba (1932, na pokr. první, část. cenzurovaná verze P Krejčí Vrabc); Učitelské noviny; sb. Václav Hončl. In memoriam (1946); Var; Zlatý máj (1972, Geneze Kousků Fr. Housky); Žijeme; Život. ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* Včera a dnes (PP pro ml., 1934); Bílé zlato (P pro ml., 1934, s J. Hostánem); Pán ostrého meče (P pro ml., 1940); Kousky Františka Housky (P pro ml., 1941); Rytíř Mikeš a jiné pověsti a pohádky z kraje A. Jiráska a B. Němcové (pro ml., 1942); Husa na Kapitolu (R 1944); Helena Mladotva (P pro ml., 1944); K pramenům světla (R pro ml., 1946); Jak Honzík Čepelka hledal a našel štěstí (P pro ml., 1947); Pepina Uličných (P pro ml., 1947, podle rkp. paměti venkovského muzikanta F. Langra); Vlastovičky (P pro ml., 1948, s verš. F. Halase); Krejčí hrdina (P pro ml., 1954, další vyd. 1972 s tit. Krejčí Vrabc); Turov (D pro ml., 1959, prem. 1942 s tit. Sněm duchů na Turově, hudba R. Drejsl); Rozina sebranec (D 1967, podle Z. Winttra, prem. 1941, hudba M. Raichl); Chvilé setkání, věčnost vzpomínky (vzpomínkové medailony, 1976); Kde vlci vyjí a slavici zpívají (PP 1978); – posmrtně: Krátká chvíle mladosti (memoáry, 1988, ed. M. Krulichová). – *Kulturněhistorické a vlastivědné publikace:* Za Babičkou Boženy Němcové (1950); Selské bouře na Hradecku 1629 a 1775 (1951); Jiráskův kraj (1951); Husitství na Hradecku (1955); Hradec Králové – Menší Tábor (1959); Petr Jilemnický, národní umělec – komunista – vlastenec (1971, s J. Pancířem); František Kupka v Opočně a Dobrušce (1972); Smiřice. Stručné dějiny města (1975, s I. Kořánem, J. Zahálkou); Hradec Králové (1975). ■ **SCÉNICKY.** *Hry a dramatizace:* Já nebo my (1928); Čokoláda (1935, podle T. Rodionova). ■ **KO-RESPONDENCE:** in Polohy srdce. Z korespondence J. Johna (J. Johnovi z 1936–50; 1982, ed. M. Krulichová, M. Vinařová). ■ **REDIGOVAL časopis:** Od

kladského pomezí (Nové Město n. Met., 1923–27); *sborník:* Václav Hončl. In memoriam (1946). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** A. Beer: Nevděk (1936) + Lituji, že nejsem básník (1970, s R. Skřečkem) + Na vandru (1973) + Památnosti mého poddomování (1978); Příběhy o vojně 1866 (1976, s J. Šulovou); Babiččino údolí (texty různých autorů, 1976); U nás (fotografie a texty o Jiráskově kraji, 1978); Pod Ly- sou horou. Putování za krásami Bezručova kraje (1981). ■

LITERATURA: J. Šnobl: K. M. (leták nakl. Albatros, 1972); sb. Chvilé setkání (1972, usp. J. Hilér; přísp. J. Marešová, F. X. Halas, J. Šnobl); J. John: Rady mladšímu spisovateli (1977, dopisy K. Michlovi z 1936–51, ed. M. Blahynka; výběr z nich in Polohy srdce. Z korespondence J. Johna, 1982); sb. Slovo, které voní medem (nakl. Albatros, 1978, usp. J. Šnobl); sb. K. M. (Okres. lidová knihovna Znojmo, 1981; s bibl. knižních prací a statí L. Kundery Šťastný úděl); an.: K. M. (1982, leták nakl. Albatros). ■ J. Čuc: ref. Pán ostrého meče, Střední škola 21, 1940/41, s. 325; V. T. (Tichý): ref. Husa na Kapitolu, Nár. práce 24. 6. 1944; ● ref. Kousky Františka Housky (další vyd.): O. Audy, Štěpnice 1, 1946/47, s. 8; N. Č. (Černý): F. H. (Holešovský), Komen- ský 84, 1959/60, s. 125 ●; ● ref. K pramenům světla: FH (F. Hampl), Práce 13. 7. 1947; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 1947, s. 462; K. Růžička, KM 1947, s. 417 ●; F. Tenčík: ref. Pepina Uličných, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 220; K. Polák: ref. Jak Honzík Čepelka..., PL 27. 6. 1948; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Vlastovičky, Komen- ský 74, 1949/50, s. 405; ● k šedesátinám: J. Ježek, sb. Hradecký kraj 2 (1958); J. Pancíř, Učitelské noviny 1958, č. 12 ●; L. Hladký: K. M. sedmdesátinám, sb. Orlické hory a Podorlicko (Rychnov n. Kn.) 1, 1968; M. Koukalová: Básník a spisovatel (o spolupráci K. M. s F. Halasem), ZM 1972, s. 169; J. Šnobl: Soucit a vzdor K. M., ZM 1972, s. 661; Š. Vlašín: ref. Krejčí Vrabc (další vyd.), RP 27. 9. 1972; J. Taufer: ref. F. Kupka..., Lit. měsíčník 1972, č. 1; ● ref. Vlastovičky (další vyd.): O. Chaloupka, ZM 1972, s. 57 přílohy; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 7 ●; -ap- (A. Pludek): Jubileum K. M., Lit. měsíčník 1973, č. 1; ● ref. Chvilé setkání, věčnost vzpomínky: M. Blahynka, Tvorba 1976, č. 41; L. Soldán, VVM 1977, s. 126 ●; ● k osmdesátinám: M. Blahynka, Tvorba 1978, č. 1; O. Chaloupka, Lit. měsíčník 1978, č. 1; J. Šimůnek, ZM 1978, s. 26; (vn) (L. Vacina), Pochodeň (Hradec Král.) 13. 1. 1978 ●; S. Urbanová: K. M. a jeho tvorba pro děti, SPPF Ostrava 1978, Jazyk – Lite- ratura 14; J. Dvořák in K. M.: Kde vlci vyjí... (1978); L. Halasová, F. X. Halas in K. M.: Vlastovičky (1980); ● nekrology: (vn) (L. Vacina), Pochodeň (Hradec Král.) 5. 3. 1982; J. Dvořák, Lit. měsíčník 1982, č. 6; T. Pasák, Pedagogika 1982, s. 468 ●; L. Vacina: K. M. – člověk své doby, Pochodeň 4. 1. 1983; M. Krulichová in K. M.: Krátká chvíle mladosti (1988).

//

Adam Michna z Otradovic

* kolem 1600 *Jindřichův Hradec*† 1676 *Jindřichův Hradec*

Básník a hudební skladatel, přední představitel české barokní hymnografie.

Psal se také Adam Václav. – Pocházel z nižší šlechtické rodiny, usazené v Jindř. Hradci už v 16. století. O rodičích a rodině M. není zpráv. 1611–17 studoval na jindřichohradecké jezuitské koleji. 1633 se M. uvádí jako varhaník jindřichohradeckého proboštského kostela Nanebevzetí Panny Marie. Sňatek se Z. Cimmermanovou, dcerou ze zámožné patricijské rodiny, mu zajistil hmotné zabezpečení. 1640–61 měli manželé výcep vína; příjem z tohoto obchodu, z varhanní hry, ze soukromého vyučování hudbě, dáleka a deputátů činily z M. jednoho z nejzámožnějších měšťanů (1645 mu byla na základě jeho nemovitostí vyměřena švédská válečná kontribuce 400 zl.). 1673 zřídil za účelem povznesení chrámové hry nadaci pro tři studenty hudby. 1671 ovdověl, 22. 10. t. r. uzavřel nové manželství s T. Eppenaurovou. Zemřel 1676 mezi 30. červnem a 22. zářím.

M. básnické dílo je obsaženo ve třech sbírkách duchovních písní, k nimž sám skládal melodie: v České mariánské muzice, v Loutně české a ve Svatoroční muzice. *Česká mariánská muzika* a *Svatoroční muzika* jsou kancionály, tj. sbírky písní určené především pro kostelní potřebu. M. do nich shrnul písně, které se mu nashromáždily za delší období básnické činnosti (vykazují rozdíly v básnické metodě a umělecké technice), a chronologicky je uspořádal podle církevního roku. Česká mariánská muzika má tři tematické okruhy: písně k uctívání Krista, písně určené pro bohoslužby o velkých mariánských svátcích a eschatologické písně o umírajících, zemřelých a o duších v očistci. Svatoroční muzika obsahuje především písně o svatých a odpovídá běžnému typu barokního katolického kancionálu, který sahá od adventu do konce církevního roku. *Loutna česká* je básnická a hudební svita – v české barokní literatuře ojedinělá – a na rozdíl od těchto dvou sbírek byla určena k soubornému provozování mimo kostel. Skládá se ze 13 písní, v nichž M. zpracoval téma mystického sňatku Panny Marie s Bohem Otcem a lidské duše s Kristem. Třebaže M. vyrůstal z tradice domá-

cí duchovní písně, je osobností novátorského uměleckého názoru. Od předchozí i současné hymnologické produkce se M. sbírky odlišují jak tematicky, tak formálně. M. uvádí do duchovní písně idylismus, mystickou erotiku a kult mučedníků a světců: ve srovnání se staršími katolickými kancionály rozšiřuje rejstřík světců jak o české patrony, tak o nové barokní svaté a z legendistického příběhu zpracovává citově exponované okamžiky světceva života. M. mystika je podle V. Černého protějškem mystiky Terezie z Ávily, kterou básník poznal prostřednictvím jezuitů, ale souvisí i s františkánskou mystikou, která měla českou tradici; kult mučedníků a světců je inspirován jezuitským psychologismem. Tradiční písněová témata (adventní, vánoční, postní atd.) M. přetváří se záměrem zdůraznit jejich citovou stránku. Obnovuje středověké literární útvary (plankt, spor duše s tělem), do duchovní lyriky vnáší subjektivní prožitky. Citovost, obrazy útočícími na smyslové vnímání, dynamičností, důrazem na dramatické uchopení látky je dán repertoár M. uměleckých prostředků, především básnická syntax (četné zvolací a tázací věty, přemíra anafor, epifor a epizeuxů, častý aktualizovaný slovosled). Metafory, epiteta, přirovnání M. většinou čerpal z antické mytologie, bible a mystické literatury. Formální stránku M. písní charakterizuje strofická různorodost, verš směřující k přízvuknému metru (trochejskému nebo daktylskému, příp. k jejich kombinacím), převážně gramatický, ale vynalézavý rým. – M. dílo ovlivnilo tvorbu jiných barokních básníků (F. Bridela, J. I. Dlouhoveského, V. Holana Rovenského aj.). Jeho písně byly anonymně přetiskovány v pozdějších kancionálech a stávaly se obecným majetkem (píseň *Chťíc, aby spal* zlidověla). Není vyloučeno, že se M. literárně podílel na slavnostních představeních, na církevních slavnostech a snad i na inscenacích dvorských veseloher. Byl plodným skladatelem orchestrálních a vokálně instrumentálních děl.

KNIŽNĚ: Česká mariánská muzika, radostná i žalostná, v tří díly rozdělená (1647); Loutna česká, v svátek, v pátek, v kostele, při stole, jak se líbí, v každou chvíli radostně, žalostně, spásitelně zníci (1653); Svatoroční muzika aneb Sváteční kancional, ke cti a chvále svatých milých božích (1661). ■ EDICE: Loutna česká (1943, ed. E. Trolđa); Das dichterische Werk (Mnichov 1968, ed. A. Škarka, 2. vyd. Praha 1985 s tit. Básnické dílo); in Z. Tichá: A. V. M.

z O. (1976, z České mariánské muziky pouze výbor); Loutna česká (1984, ed. M. Horyna). – *Výběry a ukázky in: Vánoční lyrika A. M. z O.* (1936, ed. V. Bitnar); *Vánoční muzyka* (1940, ed. V. Bitnar); ant. *Zrození barokového básníka* (1940, ed. V. Bitnar); ant. *České baroko* (1941, ed. Z. Kalista); ant. *Kapka rosy tekoucí* (Brno 1968, ed. M. Kopecký a J. Novák); ant. *Růže, kterouž smrt zavřela* (1970, ed. Z. Tichá). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 5558–59. ■ **LITERATURA:** J. Muk: A. M. z O., básník a skladatel českého baroka (1941 ← Ohlas od Nežárky 1940, č. 36–38, 42–52 a 1941, č. 1–4); Z. Tichá: A. V. M. z O. (1976). ■ J. Jireček in *Hymnologia Bohemica* (1878) + *Idylická skládání za 17. věku, Osvěta 1881, d. 1, s. 18, 122; J. Orth: A. M. z O., ČČM 1881, s. 308; V. Bitnar: Svatováclavské písně A. M. z O., Časopis katol. duchovenstva 1926, s. 249; E. Trola: Neznámé skladby A. M. z O., Sborník prací k 50. narozeninám prof. dr. Zdeňka Nejedlého (1929) + Loutna česká A. M. z O., Vlast 1930, s. 392, 465; V. Bitnar in O českém baroku slovesném (1932) + *Biblické živly v poezii českého baroku, sb. Bible a český národ* (Brno 1935); F. X. Šalda: O literárním baroku cizím i domácím, *ŠZ* 8, 1935/36, s. 167 → *Studie literárněhistorické a kritické* (1937) a *Z období Zápisníku 1* (1987); V. Bitnar in *Vánoční lyrika A. M. z O.* (1936) + in *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939) + in A. M. z O.: *Vánoční muzyka* (1940); Z. Kalista in ant. *České baroko* (1941); E. Trola in A. M. z O.: *Loutna česká* (1943); J. Vašica: *Michnova Loutna česká* (ref. o Trollově ed.), *Akord 11, 1943/44, s. 28; J. Bužga: Der tschechische Barockkomponist A. M. z O. (um 1600 bis 1676), Festschrift H. Besseler zum 60. Geburtstag* (Lipsko 1961); A. Škarka: *Novost básnického umění A. M. z O., Slavica Pragensia 9, 1967, s. 145* → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986) + *Erós v duchovní písní českého baroka, Českosl. rusistika 1968, s. 35* + in A. M. z O.: *Das dichterische Werk* (Mnichov 1968, ed. A. Škarka, Praha 1985 s tit. *Básnické dílo*); B. Šroka: *Nález původního tisku M. Loutny, Hudební věda 1968, s. 649; Z. Tichá: K zobrazení skutečnosti v české poezii barokní doby, sb. O barokní kultuře* (Brno 1968); D. Šlosar: *Samohlásková kvantita v době A. M. z O., LF 1969, s. 340; Z. Tichá: Příspěvek k poznání české umělé poezie barokní, Literárněvědné studie UJEP Brno (1972) + Ze vztahů mezi literaturou umělou, pololidovou a lidovou, LF 1972, s. 20 + Světské prvky v duchovní poezii 17. a 18. století, jejich význam a funkce, LF 1972, s. 252 + Umělá poezie 17. století a lidová slovesnost, sb. *Strahovská knihovna 1973, s. 47* + *Antické prvky v české poezii 17. a 18. století, LF 1974, s. 101* + in *Česká poezie 17. a 18. století* (1974); J. Sehnal: *Písně A. M. z O. (1600–1676), Hudební věda 1975, s. 3; Z. Tichá: A. M. z O. a jeho milostná poezie, ČLit 1976, s. 385; P. Pešl: K pramenům poezie A. M. z O., Jihočeský sb. historický 1978, s. 104; ● ref. Z. Tichá: A. M. z O.: J. Hanzal, ČLit 1978, s. 557; J. Hůlek, Hudební rozhledy***

1979, s. 91 (k tomu polemika: Z. Tichá, tamtéž, s. 519; J. Hůlek, Hudební rozhledy 1980, s. 139) ●; Z. Tichá: *Poezie českého baroka a tzv. moderní básnictví, LF 1982, s. 248; J. Hůlek in A. M. z O.: Loutna česká* (1984); Z. Tichá: *Umělá poezie barokní a lidová slovesnost 2. Umělá literatura barokní doby – lidová tvorba, Sborník Kruhu přátel čes. jazyka 1984, s. 77; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); J. Sehnal: *Takt a tempo u A. M., J. Hůlek: Slovo a hudba v Loutně české A. M. z O., obojí sb. Nové poznatky o dějinách starší české a slovenské hudby 2* (1988); A. Kratochvíl in *Das böhmische Barock* (Mnichov 1989); D. M. Šimáčková: *Dokonalý muzikus A. V. M. z O., Velehrad 1990, č. 2; V. Černý in Až do předsíně nebes* (1996).

msl

Josef Mikeš

* 7. 6. 1907 *Řešetova Lhota* u Náchoda
† 30. 4. 1997 *Hradec Králové*

Autor próz o přírodě a odborných přírodovědných prací.

Podepisoval se i Jozef M. – Otec byl sadař a obchodník s ovocem. Obecnou školu vychodil M. ve Studnici, reálné gymnázium v Náchodě (1918–26). Poté studoval na Přírodovědecké fakultě UK v Praze biologii a zeměpis (absolutorium s doktorátem 1931). 1931–32 učil na měšťanské škole v Bruntále; od 1932 (po krátkém působení v Devínské Nové Vsi) vyučoval na měšťanských školách v Bratislavě, 1936 přešel na učitelský ústav, kde přednášel pedagogiku a dějepis (dodatečná aprobace). Z Bratislavy odešel 1939 na reálné gymnázium v Lounech, kde do 1945 učil přírodopis a zeměpis. Pak se stal ředitelem gymnázia v Žatci, odkud musel po únoru 1948 odejít (což mu znemožnilo i další publikování), a po krátkém působení v Sokolově se přestěhoval do Hradce Králové, kde učil až do důchodu 1976 na gymnáziu.

M. literární dílo je projevem snahy názorně podat nezkreslený obraz života v přírodě málo dotčené lidskou civilizací. Jak v cyklech povídek (*Povídky lesního šera, Vládkyně, Pytláci na Velké řece*), tak v románech (*Černý jelen, Samotář*) usiluje M. epickou formou, využívaje přírodovědné znalosti a pozorovací talent, o podrobný popis a vystižení instinktivního života zvířat, vyhýbaje se jejich personifikaci.

V příbězích sledujících divokou, ale i drobnou zvěř lesů, luk, polí i vod během celého roku jsou stěžejní a často opakované motivy boje o život, práva silnějšího na vítězství, mateřského instinktu živočichů, škůdcovství pytláků a jejich pronásledování hajnými doprovázeny úvahami o účelnosti rovnováhy v přírodě, o jejím věčném trvání, ale také o nutnosti chránit ji před neuváženými zásahy lidí. Odborné znalosti M. zúročil zejména v knihách a studiích o rostlinstvu a květeně; jeho fotografie květin se staly součástí Velkého obrazového atlasu rostlin (1970). Psal i slovensky, některé své knihy převedl do slovenštiny.

PŘÍSPĚVKY in: Českosl. botanické listy (1951–53); Děvín, pokr. Devín (Devínska Nová Ves 1933–39); Chvilky v přírodě (1944); Krása našeho domova (1936, 1938); Krásy domova; Krásy Slovenska (1937–38); Lid. noviny (1935); Naši přírodou (1938); Pestrý týden (1938–39); Rozkvět (1939); Slovenská politika (Bratislava 1938); Střední škola (1941); Věda přírodní (1938); Vlastivědný sborník (1939). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Povídky lesního šera (1938, slovensky už 1937 s tit. Rozprávky lesného šera); Vládkyně (PP 1940); Pytláci na Velké řece (PP 1941); Černý jelen (R 1942); Samotář (R 1943); Mačkine dobrodružství a jiné rozprávky (1950). – *Ostatní práce*: Naše květena ve fotografii (1940); Náčrtník botaniky (1948). ■ **REDIGOVAL časopis:** Děvín, pokr. Devín (1933–39, s jinými). ■

LITERATURA: K. J. (Juda): ref. Rozprávky lesního šera, Střední škola 19, 1939/40, s. 106; ● ref. Vládkyně: an., Dělnická osvěta 1940, s. 151; S. K., LitN 1940, s. 143; V. T. (Tichý), Nár. práce 16. 7. 1940 ●; ● ref. Pytláci na Velké řece: jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 49, 1941/42, s. 504; A. J. (Junger), Střední škola 22, 1941/42, s. 190; V. T. (Tichý), Nár. práce 31. 3. 1942; vpa (V. Pazourek), LidN 29. 4. 1942 ●; A. Hübner: ref. Černý jelen, LidN 30. 12. 1942; ● ref. Samotář: J. T. (Teichmann), LidN 13. 12. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 29. 12. 1943 ●.

sb

Vladimír Mikolášek

* 26. 2. 1918 *Košťálov* u Semil
† 13. 8. 1997 *Tanvald*

Básník, autor cestovatelských próz a reportáží, pohádek a pověstí z rodného kraje; publicista.

Pocházel z rolnické rodiny. Obecnou školu navštěvoval v Rejšvicích a v Ml. Boleslavi, střední v Turnově (mat. 1937). Působil jako re-

daktor Krkonošského obzoru, po jeho zastavení 1942 byl od 1943 totálně nasazen a pracoval střídavě v Berlíně a ve Vídni. 1944 se dostal ilegálně na Slovensko, kde setrval do konce války. Poté se vrátil k redaktorské práci jako novinář libereckého deníku Stráž severu; zaměřil se na resort místního průmyslu, především na pasířství a sklářství. Posléze pracoval v podniku Jablonecké sklárny v Jablonci n. Nisou jako exportní úředník, čehož využil i pro svou literární práci. Žil v Železném Brodě.

M. debutoval básnickou sbírkou *Dlaň proti nebi*, v níž dominují prolínající se motivy matky a země; niterné procítění dělné lásky k přírodě a všeobjímající lásky k lidem zakládá prostou a vše přetrvávající jistotu. Vztah k rodné zemi a otázka věčného návratu je tématem i souboru povídek *Mraky sluncem ozářené*. V pozdějších prózách *Amerikou s jabloneckým sklem* a *Africká mozaika* M. literárně zpracoval vyprávění jabloneckých obchodníků s bižuterií: jejich zážitky z cest po Střední a Jižní Americe a Africe zachytil formou reportáží a drobných črt, ale i vložených beletrizovaných příběhů s naučnou tendencí, orientovaných k přírodě, historii i současnému životu domorodců. Do rodného kraje se vrátil knihou etiologických a historických pověstí ze Železnobrodská a Jablonecka *Ďáblův doktor*, soustředěných kolem pověstí opředené postavy místního léčitele. Časopisecky tiskl rovněž fejetony, rozhovory, články a recenze vztahující se zejména k regionální problematice. Pro rozhlas 1941 zdramatizoval román J. Knapa Réva na zdi (s B. Hradilem).

ŠIFRY: -VM-, -vm-, (vm). ■ **PŘÍSPĚVKY in:** AZ-magazín (1988–89); Čes. a moravskoslezské Zeměd. noviny (1991); Čes. slovo; Čes. dělník (1940); Čes. svět (1971); Čtenář (1970); Generace (1947); Jablonecké noviny (1968); Jednota bratrská (1970); Krkonoše (Vrchlabí 1993–96); Krkonošský obzor (Železný Brod); Květen (1958); Květy; Lidé a země (od 1959); Lid. demokracie; Lid. noviny (1942–43); Listy starohradské kroniky (Libáň 1992); Lumír (1939); Mladá fronta; Mladá vesnice (1958); Nár. listy; Naše rodina (1979); Naše vlast (1955); sb. O Karlu Poláčkovi a o jiných (1995); Ohníček; Osvěta venkova; Pionýrské noviny (1959); Pochodeň (Hradec Král.); Práce (od 1959); Právo lidu (1992); Průboj (Ústí n. Lab. 1986–90); Region (Liberec 1992); Rolnické hlasy (1958); Rovnost (Brno 1992); Severočes. deník, pokr. Severočes. regionální deník (Ústí n. Lab. 1990–94); Stráž severu (Liberec, od 1945); Svoboda (1984); Svob. slovo; Venkov (1939–42); Vlasta;

Mikolášek

Za krásami domova (1957); Zeměd. noviny; Zlatý máj (1983, 1987); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (1989); Zvon (1940–41; 1940 P Divoká krása). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dlačň proti nebi (BB 1940); Stříbrné paprsky (pohádky, 1944); Mraky sluncem ozářené (PP 1946); Amerikou s jabloneckým sklem (P 1958, s L. Janečkem); Africká mozaika (PP 1964); Dáblův doktor (PP 1987). ■

LITERATURA: J. B. (Borecký): ref. Dlačň proti nebi, Zvon 41, 1940/41, s. 643; ● ref. dramatizace Réva na zdi: jd (J. Drda), LidN 19. 1. 1941; Kov. (K. Koval), Venkov 19. 1. 1941 ●; V. Pazourek: ref. Stříbrné paprsky, LidN 2. 12. 1944; ● k sedmdesátinám: J. Rambousek, Průboj 26. 2. 1988; -jmp- (J. M. Palát), Listy starohradské kroniky 1988, č. 10 ●; J. R.: nekrolog, Tvar 1997, č. 15.

vs

Ferdinand Břetislav Mikovec

* 23. 12. 1826 *Pirkštejn* (Sloup) u České Lípy
† 22. 9. 1862 *Praha*

Dramatik, divadelní kritik, kulturní historik a archeolog, znalec kulturních památek Čech. Zakladatel a redaktor významného literárního časopisu Lumír.

Pův. jm. Ferdinand M., jm. Břetislav přijal jako výraz vlastenectví. – Vychován německy v rodině vrchního úředníka a ředitele hospodářství hraběte Kinského navštěvoval německé augustiniánské gymnázium v Čes. Lípě, kde se probudil jeho zájem o historii. S českým prostředím srostl teprve při studiích na tzv. filozofii v Praze (od 1842). Osvojil si mimořádné vzdělání v oboru historie a archeologie: sepsal několik německých spisů o českých hradech a zámcích, sbíral historické nápisy a některé z nich jako první rozluštil. Od 1844 se věnoval divadelní kritice: v časopise Ost und West (přil. Prag) referoval o německém (1844–45) a českém (1846) divadle a v listu Bohemia psal o českých představeních, o divadle psal krátce i do listu Union. 1847 se stal předsedou spolku pražských umělců Concordia. Důvěrně se sblížil s J. V. Fričem, jako praporečník Svornosti se podílel na revolučních bouřích 1848. Po jejich potlačení, kdy byl na něho vydán zatykač, se uchýlil do Záhřebu a pak do Vojvodiny; opět se tu stýkal s J. V. Fričem a účastnil se bojů za autonomii Srbů v jižních Uhrách. V lednu 1849 (po zrušení zatykače) se vrátil do Prahy, ale ještě t. r. odešel na studia do Lipska, kde vydal

německy Husovy listy z Kostnice. Po novém návratu nejprve neúspěšně usiloval (s J. A. Gabrielem) o vydání literárního almanachu na rok 1851, poté využil styků s pražskou německou společností a získal povolení k vydávání časopisu Lumír, jež pak řídil od 1851 až do své smrti. 1860 byl spoluzakladatelem literárně-uměleckého spolku Arkadia, který měl soustředit české a německé umělce všech oborů. M. se stal jeho předsedou a byl 1861 také hlavním organizátorem rozsáhlé výstavy českých starožitností, nejvýznamnějšího počinku spolku za M. života (německý ráz Arkadie zcela převážil po založení Umělecké besedy 1863). Pěčí Arkadie mu byl 1864 postaven na Malostranském hřbitově v Košířích pomník (autor T. Seidan) s kompromisním latinským nápisem (1911 byly M. ostatky i náhrobek převezeny do rodné obce Sloupu).

M. literární aktivita se soustřeďovala především k divadlu. Napsal dvě historické tragédie, jež se úspěšně začlenily do dobového úsilí o velké romantické drama v Shakespearově duchu. Věcnou oporu mají v historické události, a i když se v nich projevují tradiční romantické zápletky (motivované zejména milostnou vášní), významný dramatický prvek v nich představuje střetávání protikladných historických sil. Ve hře *Záhuba rodu přemyslovského* je smrt Václava III. motivována jednak rodovou pomstou Vršovců, jednak nevráživostí panstva proti králi, který se chtěl opírat o lidové síly. Do textu hry M. vklíní i německé a latinské pasáže, historickou věrojatnost podporují i úryvky ze svatováclavského chorálu a z domněle starobylé Písňe vyšehradské, jednou z postav je pěvec Dalimil atd. Části dramatu jsou napsány v nerýmovaném pěti-stopém trocheji jako zřejmá varianta Shakespearova blankversu. Protifeudální zaměření díla přitom souzní s demokratickými tendencemi revolučního roku 1848, kdy byla hra poprvé inscenována. Tragédie *Dimítr Ivanovič* se obrací k dramaticky vděčné látce z ruských dějin počátku 17. století o caru Borisi Godunovi a samozvanci Dimitrijovi; tato postava je u M. pojata na pozadí konfliktu mezi polským katolictvím a ruským pravoslavím jako nevinná oběť tíživosti a pomstychtivosti Poláků. Hra se opírá o zlomek Schillerova dramatu Demetrius (podstatné části jsou jeho zkráceným prozaickým převodem) i o ruské zdroje (N. M. Karamzin, A. S. Puškin). Divadlu se M.

věnoval i jako kritik od poloviny 40. let; v 50. letech se jeho kritické působení rozvinulo v Lumíru, časopisu, jemuž jako redaktor i autor vtiskl tvář a v němž výběrem původní tvorby i překladů vytvářel předpoklady pro nástup májovské generace. M. sám tu vedle historických studií publikoval především referáty o českých představeních (hlavně ve Stavovském divadle) a informace o evropském divadelním dění. Jeho kritiky se vyznačují duchaplností a ironickou útočností, zejména vůči nevkuš viděnských frašek. Proti nim vyzdvihoval M. Shakespeara (podstatně přispěl k jeho zdomácnění na českém jevišti), romantické drama a soudobou francouzskou komedii, z českých dramatiků nejvyšší hodnotil V. K. Klicperu a J. J. Koláru. Sledoval i způsob inscenace her (zvláště dbal o historickou věrnost výpravy). V úsilí o zvýšení umělecké úrovně českých představení se M. dostával do konfliktů s vedením českých představení, zejména s jejich dramaturgem J. K. Tylem. M. významně přispěl k z odbornění české divadelní kritiky, všestranně také podporoval snahy o samostatnou českou scénu. – M. kulturněhistorická orientace, uplatňující se i v řadě časopisecky publikovaných studií (zejm. v ČČM), vyvrcholila populárně-naučnou dvojdílnou publikací (*Starožitnosti a památky země České*), která podává popis a podrobnou historii významných architektonických, sochařských i malířských děl na území Čech.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Břetislav; F. B. M., Fd, Fd., F. M., -kov-, -kow- (Ost und West), M., -o-, +, - řď-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Bohemia (1846–47, 1850); ČČM (1853–56; 1853 Matěj Hutský, malíř arciknížete Ferdinanda Tyrolského, 1854 Mikuláš Dačický z Heslova a na Kbele, obojí i sep.); Čes. věsta (1847); Der Komet (Lipsko); Květy (1846–47); Lumír (1851–62; 1855 studie Stopy selského či sousedského divadla v Čechách, 1861 Herman Kristof Ruesswurm, i sep.); Nár. noviny (1849); Obecné listy naučné a zábavné (1860); Ost und West (přil. Prag, 1844–46); Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde (Vídeň 1854); Poutník (1847); Pražské noviny (1850–53); Pražský večerní list (1850); Slawische Blätter (Vídeň); Union (1950); Wiener Zeitung (1860, ukázka z chystaného díla o rudolfínské době Die Alchymisten in Böhmen); Zlaté klasy (1856). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Záhuba rodu přemyslovského (D 1851, prem. 1848); Dimitr Ivanovič (D 1856, prem. 1855). – *Ostatní práce*: Tycho Brahe (1847); Das Cistercienserstift Hohenfurt in Böhmen (Vídeň 1858); Die königliche Burg Karlstein in Böhmen

(Vídeň 1858); Malerisch-historische Skizzen aus Böhmen (Vídeň 1859); Starožitnosti a památky země České 1, 2 (1860, 1865, d. 2 dokončil K. V. Zap; sešitově 1. d. 1858–60, 2. d. 1860–64, současně i něm. verze); Das Schloss Brandeis an der Elbe (1861); Die Ruine Trosky in Böhmen (1861). ■ REDIGOVANÝ časopis: Lumír (1851–62). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Briefe des Johann Hus, geschrieben zu Konstanz 1414–1415 (Lipsko 1849, i překl.); Photographisches Album böhmischer Altertümer (1862, s průvodním textem). ■

LITERATURA: Jasoň: ref. Záhuba rodu přemyslovského, Ost und West 15. 1. 1848; ● ref. Dimitr Ivanovič: an., Pražské noviny 2., 3., 4. a 5. 5. 1855, 31. 1. a 1. 2. 1856; an., Lumír 1856, s. 118 ●; Z. (K. V. Zap): ref. Starožitnosti a památky... (jednotlivé seš.), Památky archeologické a místopisné 1858, s. 192; 1859, s. 239, a pokr.; 1860, s. 48, 144, 189 a Památky 1861, s. 47, 96, 144; J. N. (Neruda): ref. Dimitr Ivanovič, Obrazy života 1859, s. 118 → České divadlo 1 (1959); ● ref. Záhuba... (insc. 1861): J. N. (Neruda), Čas 30. 7. a 12. 11. 1861 → České divadlo 1 (1959, s. 143, 179); G. P. (Pfleger), NL 30. 7. 1861; Kr., NL 12. 11. 1861; -a. (P. Švanda), Lumír 1861, s. 738, 1098; an., NL 25. 8. 1862; H. (V. Hálek), NL 22. 1. 1863 ●; ● nekrology: an., NL 24. 9. 1862; Δ (J. Neruda), Hlas 24. a 25. 9. 1862 → Literatura 1 (1957); Z. (K. V. Zap), Památky 1862, s. 192; R., Lada 1862, s. 14; an., Lumír 1862, s. 955, 1241; an., Rodinná kronika 1862, s. 314 ●; ● ref. Dimitr Ivanovič (insc. 1864): J. N. (Neruda), Hlas 19. 1. 1864 → České divadlo 2 (1951, s. 204); H. (V. Hálek), NL 19. 1. 1864 ●; ● ref. Záhuba... (insc. 1864): ř- (F. V. Jeřábek), NL 30. 10. 1864; J. N. (Neruda), Hlas 31. 10. 1864 → České divadlo 2 (1951, s. 470) ●; V. H. (Hálek): F. B. M., Zlatá Praha 1864, s. 90; ● ref. Záhuba... (insc. 1873): O. H. (Hostinský), Pokrok 26. 1. 1873 → Otakar Hostinský o divadle (1981); uh (V. Guth), Politik 16. 2. 1873 ●; ● ref. Dimitr Ivanovič (insc. 1873): O. H. (Hostinský), Pokrok 19. 2. 1873 → Otakar Hostinský o divadle (1981); an., Lumír 1873, s. 96 ●; ● ref. Záhuba... (insc. 1879): J. N. (Neruda), NL 27. 12. 1879 → České divadlo 5 (1966); uh (V. Guth), Politik 28. 12. 1879 ●; an. (J. Neruda): F. B. M., Humorist. listy 1881, s. 418 → Podobizny 1 (1951); J. V. Frič: Nahodilá setkání, NL 19. 8. 1882; J. Neruda: F. B. M., Zlatá Praha 1886, s. 219, 234 → Literatura 3 (1960); J. Kubín: Spor M. s Tylem, Čes. Thalia 1891, s. 169; J. Máchal: F. B. M., Lumír 34, 1905/06, s. 1 + F. B. M. jako divadelní kritik, Divadelní list Máje 3, 1906/07, s. 1 a pokr.; K. Hikl: Český kosmopolitismus básnický, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 302 a pokr. + Zásulhu F. B. M. o české divadlo, Scéna 1913, s. 43; J. Máchal: F. B. M. a Shakespeare, Nár. politika 3. 5. 1916; M. Hýsek: M. jako kritik a dramatik, LF 1921, s. 249; L. Seifert: Schillers Demetrius in Böhmen, Euphorion (Bamberg, Lipsko, Vídeň) 1921, s. 377; ● ref. Záhuba... (upr. V. Tille): M. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 698; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 9. 3. 1922; M. M. (Majerová), RP 9. 3. 1922; K-ček (J. Kodíček), Tribuna 9. 3. 1922 ●;

F. Strejček: Proč zanevřel F. B. M. na J. K. Tyla, *Zvon* 34, 1933/34, s. 215; ev (E. Valenta): ref. Záhuba..., *LidN* 23. 11. 1938; J. K. (Kopecký): Příklad let padesátých, *LidN* 22. 9. 1942; H. Procházková: Ruské prvky v M. dramatech Dimitr Ivanovič, *Slovesná věda* 2, 1948/49, s. 57; J. Kopecký: Konflikt M. – Tyl v zrcadle úředních dokumentů, sb. *Listy z dějin českého divadla 1* (1954); L. Klosová in Kolárové (1969); M. Vojtíšková: Vztahy F. B. M. k ruské literatuře, sb. *Cesty nezapomenuté a nezapomenutelné* (Čes. Lípa 1977) + in *Jiskry a plaménky* (1982); O. Špecinger: F. B. M., sb. *Českolipsko literární 6* (1984); L. Klosová: *Divadlo F. B. M., Divadelní revue 1994*, s. 3 + *Divadelní kritiky F. B. M. (s výběrem z M. kritik z 1847–57)*, tamtéž, s. 65.

zp

Josef Mikš

* 19. 4. 1853 *Chvalkovice* u Jaroměře

† 10. 9. 1923 *Rokycany*

Literární historik a filozof usazený v Rusku, seznamující českou veřejnost se soudobými literárními a filozofickými proudy ruskými a francouzskými, překladatel A. I. Gercena.

Pocházel ze selské rodiny. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové a na Akademickém gymnáziu v Praze (mat. 1873) a do 1875 filozofii, slavistiku a anglistiku na pražské filoz. fakultě; tehdy spoluzaložil spolek akademiků Slavia, byl jeho starostou a také agilním referentem, zejména o ruské literatuře. Ve studiích pokračoval do 1878 na ruské stipendium ve filologickém semináři univerzity v Lipsku, kde se také začal zajímat o orientalistiku, o staroíránské a staroindické sanskrtské písemnictví. Po studiích odešel do Ruska, nejprve do Petrohradu a pak působil jako gymnaziální profesor v Tambově, od 1896 v Novočerkassku, od 1914 v Petrohradě; válka a revoluce postihly jeho rodinu (ztráta majetku při požáru, úmrtí ženy), sám byl vězněn, 1918 se s pomocí svého bývalého žáka G. V. Čičerina, tehdy již lidového komisaře pro zahraniční záležitosti, znovu usadil v Novočerkassku a učil zde na pedagogickém institutu. Po celou dobu nepřerušil styk s domovem, před revolucí sem pravidelně přijížděl o prázdninách, publikoval zde články (*Osvěta*, *Čes. mysl*) a udržoval přátelské kontakty (zvláště s filozofem F. Krejčím). 1922 natrvalo přesídlil do Prahy (do Ruska ještě jednou vycestoval z rodinných důvodů), pracoval v sou-

kromě knihovně T. G. Masaryka a připravoval se k přednáškám na pražské filoz. fakultě. Zemřel náhle při návštěvě příbuzných, byl pohřben v Rokycanech.

V M. profesionálních zájmech převládala ruská a francouzská literatura a filozofie. V přístupu k nim se projevoval spíše jako receptivně než koncepčně orientovaný odborník, který formou referátů, souhrnných přehledů a také obsáhlejších analytických studií prostředkuje domácí kultuře a vědě sumu důležitých a včasných informací. Již v polovině 70. let otiskl v revui *Osvěta* souhrnnou stať o pozitivistické filozofii (J. S. Mill, H. Spencer, A. Comte, H. Taine aj.), pokračoval po čase studii, v nichž pojednával o koncepcích filozofujících spisovatelů (L. N. Tolstoj, É. Zola) a podával na biografické osnově portréty F. Nietzscheho, A. Daudeta aj. Obsáhlá a informačně značně přínosná byla jeho rusistická publicistika: od 80. let do 1. světové války soustavně v *Osvětě* (občas i jinde) referoval o osobnostech a směrech ruské literatury a v České myslí od 1900 o ruské filozofii (souhrnně pak o ní pojednal v *Ottově slovníku naučném*, kam přispěl i osobními hesly). Byl jedním z prvních českých životopisců a vykladačů F. M. Dostojevského (*Životopis F. M. Dostojevského* vydaný časopisecky doma a pak knižně v Tambově jako úvodní svazek k překladu spisů, které měly zahájit plánovanou, avšak neuskutečněnou rusko-českou knihovnu; údajně vyšel jen počátek *Zápisů z mrtvého domu*); v *Osvětě* se zabýval i řadou dalších tvůrců (V. G. Bělinskij, A. P. Čechov, N. V. Gogol, I. A. Gončarov, V. G. Korolenko, N. S. Leskov, D. N. Mamin-Sibirjak, M. J. Saltykov-Ščedrin, V. A. Slepcev, I. S. Turgeněv aj.), pořizoval přehledné roční literární (za rok 1894, 1895, 1899), občas i divadelní bilance, sledoval nejnovější hnutí, přinášeje zprávy o ruských symbolistech (K. D. Balmont, A. Bělyj, A. A. Blok, V. J. Brjusov, F. Sologub aj.), o prvních pracích M. Gorkého aj. Dlouhodobě ho upoutala osobnost A. I. Gercena, připravil první český překlad jeho spisů a věnoval se mu i vykladačsky. Mimoto k nám uvedl i povídky jiných autorů; ruský přetlumočil část náboženské knihy *Avesta*, obsahující nejstarší íránské texty ze 7.–6. století před n. l.

PSEUDONYMY: M. Domas, Vojtěch Kalina.
 ■ PŘÍSPĚVKY in: *ČČM* (1903); *Čes. mysl* (1900–14; 1909 a 1911–14 na pokr. A. I. Gercen);

Dělnická osvěta (1910); Lumír (1874, 1886); Osvěta (1876, 1881–1913; 1881 F. M. Dostojevskij, 1893–98 studie o A. Daudetovi, F. Nietzschevi, E. Renanovi, H. Tainovi, L. N. Tolstém, É. Zolovi, pseud. Vojtěch Kalina); sb. Z dětského světa (1894, D. N. Mamin-Sibirjak; Pan Skorochodov). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Životopis F. M. Dostojevského (Tambov 1884). – *Překlady*: I. N. Potapenko: Šestero (1896); A. I. Gercen: Z onoho břehu (b. d., 1908) + Kdo jest vinen?, Povídky (b. d., 1914) + Paměti 1, 2 (1923, 1926). – *Ostatní práce*: Vvedenje k latinskému syntaksisu vidov. Koreň i poňatije (Tambov 1884). ■

LITERATURA: an. (asi E. Špindler): ref. studie Filozofie hraběte L. Tolstého (Osvěta 1893), Podřípan 1894, č. 21; ● ref. překl. A. I. Gercen: Z onoho břehu: Kí. (F. Krejčí), Čes. mysl 1909, s. 56; VDJ, Naše doba 1909, s. 714; Ž. Pohorecká, Novina 3, 1909/10, s. 152 ●; Kí. (F. Krejčí): Prof. J. M. (k šedesátinám), Čes. mysl 1913, s. 326; ● ref. překl. A. I. Gercen: Kdo jest vinen?: J. Folprecht, Přehled 12, 1913/14, s. 569; K. V. H. (Havráněk), Zvon 14, 1913/14, s. 211 ●; ● nekrology: an., Nár. politika 11. 9. 1923; Kí. (F. Krejčí), Čes. mysl 1923, s. 316; an., Naše kniha 1923, s. 135; F. T., Pramen 4, 1923/24, s. 41 ●; J. Urban in Úvodim Mže (1946, s. 217); I. Pfaff, V. Závodský in Tradice česko-ruských vztahů v dějinách (1957, s. 227); F. Kautman in Boje u Dostojevského (1966, s. 13); V. Kostřica: M. Gorkij a české prostředí, LD 18. 6. 1986; J. Harvilko: J. M. – filozof a literát, Rodným krajem 1993, č. 7.

et

Matěj Mikšíček

* 3. 2. 1815 *Toužín* u Dačic

† 12. 3. 1892 *Brno*

Jeden z prvních sběratelů a vydavatelů moravských a slezských pohádek a pověstí; kulturní a osvětový pracovník, propagátor česko-slovenské vzájemnosti, publicista.

Syn pololánika a poštovního doručovatele, dětství prožil v Dačicích. Zásluhou tamního faráře se začal orientovat na českou národní tradici a byl poslán na školy do Znojma (1828 hlavní škola, od 1829 gymnázium). O prázdninách 1831 a 1832 byl v Čechách, kde se marně pokoušel získat prostředky na studia v Praze; v Sedlci u Kutné Hory se seznámil s farářem J. F. Devotym, který ho pak léta podporoval. 5. a 6. třídu gymnázia vychodil v Hradci Král. (učitel V. K. Klicpera, četba J. J. Langra, vliv Kollárovy Slávy dcery na M. slovanské uvědomění); pro špatnou známku z mravů nemohl jít

na tzv. filozofii, chtěl opakovat sextu, ale zmeškal zápis do litomyšlského gymnázia; proto strávil šk. rok 1834/35 u Devotyho v Mikulovicích u Chrudimi (opisoval staré rukopisy a kázání), v zimě zde pořádal ochotnická představení. Pak studoval chirurgii ve vídeňské josefinské akademii (seznámení s C. J. Kampeříkem aj.), ale po dvou letech ústav opustil a dokončil gymnázium v Litomyšli. Ve studiu pokračoval 1838/39 v Pešti (tzv. filozofie, ale navštěvoval i přednášky na medicíně); měl živé styky s Chorvaty a hlavně s mladou slovenskou inteligencí (od 1838 se Štúrovou družinou, dlouholeté přátelství především s J. M. Hurbanem a J. Slotou; 1839 zakládal ve Zvolenu divadlo, na Moravu přinesl píseň Hej, Slováci). Filozofii dokončil 1840 v Brně; seznámil se tu s F. M. Kláčelem (1869 jako jediný věděl o jeho úmyslu odejít do Ameriky, byl s ním v korespondenčním styku a staral se o jeho finanční podporu), J. Ohéralem, J. B. Müllerem aj. Podílel se na brněnském předbřeznovém kulturním životě, s Ohéralem byl iniciátorem českých divadelních představení v městském divadle (referoval o nich do Květů) a 1841 v zámeckém divadle v Telči. Po krátkém pobytu v alumnátu (1841–42) chtěl být hercem českého divadla v Praze a měl různá příležitostná zaměstnání (např. 1843 redigoval české znění Časopisu moravskoslezského pro lid..., 1845 byl knihkupeckým příručím u E. Hölzla v Olomouci, 1846 přešel do Wimmrova knihkupectví v Brně). Na přelomu 1847–48 byl policejně vyšetřován za šíření zapovězených knih. 1848 spolupracoval s Ohéralovým Týdeníkem (patrně se staral o provozní a hospodářský úsek vydávání listu). Veřejně působil především po březnových událostech 1848: vystupoval proti moravskému politickému separatismu (brožura *Co? a Jak?*, šíření českých letáků a brožur); zklamán moravským sněmem vrátil se z Brna do rodného kraje a tam pokračoval v agitaci. Po krátkém pobytu ve Vídni odecestoval jako delegát dačického okresu na Slovanský sjezd do Prahy, za svatodušních bouří se snažil získat pomoc pro Prahu na venkově (Beroun, Žebřák, Rokycany, Plzeň); byl na něho vydán zatykač, proto utekl nejprve do Dačic (stal se zde důvěrníkem sedláků v otázkách selských a robotních), pak do Vídně (krátce pracoval v redakci Slawische Zeitung) a ještě před zrušením zatykače odjel na Slovensko, kde se 1848–49 jako český účastník podílel na výpra-

vách slovenských dobrovolníků proti Maďarům (z bojiště dopisoval do Klácelových Moravských novin). Po přechodných zaměstnáních se stal 1852 úředníkem Severní dráhy (1853 se oženil): působil ve Vídni, na několika menších stanicích v Rakousku, Slezsku a na Moravě a od 1865 v Brně (penzionován 1886). 1861 se podílel na kampani nár. strany při volbách do zemského sněmu, později bylo jeho veřejné i publicistické vystupování již jen ojedinelé. Byl členem Klácelova Českomoravského bratrstva, moravské Nár. jednoty a jiných spolků. – Jeho žena Veronika, roz. Vrbíková (1829–1891), přítelkyně B. Němcové a členka Klácelova Českomoravského bratrstva, ojedinelé publikovala v Týdeníku. Dcera Marie (provdaná za J. V. Hrubého) přeložila některé M. pohádky do němčiny a francouzštiny. – V případě pohádkáře Jana Antonína M., který vystupuje v románu S. Popelky Zapomenutý vlastenec a jako existující osoba se sporadicky objevil i v odborné literatuře, jde o literární mystifikaci.

M. proslul především jako jeden z prvních sběratelů pohádek a pověstí ve 40. letech 19. století. Vydávání prozaických útvarů ústní lidové slovesnosti motivoval cílem spojit poprávku po zábavném čtení s potřebou česky psané lidovému výchovné literatury. Ve čtyřsvazkové *Sbírce pověstí moravských a slezských* otiskoval především svá přepracování, ale i překlady z již tištěných pramenů (čerpal např. z Hormayerova časopisu *Archiv für Geschichte, Geographie, Staats- und Kriegskunst* a sborníku *Taschenbuch für vaterländische Geschichte*); původ zapsaných textů uváděl jen výjimečně. Vedle pověstí o hradech a některých známých místech a erbovních pověstí sem zařadil také pověrečné povídky a látky legendární (o Cyrilu a Metoději), romantické kalendářové novely a (především do 4. svazku) pohádky. Jednotlivá čísla jsou nestejně úrovně, kritika (např. V. B. Nebeský, později V. Tille) mu nejčastěji vytýkala nespolehlivost záznamu a neobratný styl. V dalších sbírkách (*Národní báchorky, Pohádky a povídky lidu moravského...*) se více zaměřil na pohádky, lidové povídky a humoresky, které poměrně zdařile literárně upravil, vyprávěl je prostším stylem a často zachoval dialektické obraty a charakter lidové mluvy; smysl pro lidový humor a pozorovací talent se projevil především v charakteristice rázovitých postav a v humorných scénkách

(např. *Krejčí a obr, Sedlákův mlýnek, O Pipánovi, Kmotříčka z Národních pohádek, Cvrček, Antoša a Bartoš, Pekelný schod z Pohádek a povídek...*). Častěji uváděl zasilatele textů (v Pohádkách a povídkách... téměř vždy), nejzdařilejší látky pocházejí od V. Laty. Na M. navazovali a čerpali z něho i další sběratelé a vydavatelé moravských pověstí a pohádek (B. M. Kulda, J. S. Menšík aj.). – M. novinářská a publicistická činnost se vztahuje většinou k revolučnímu období 1848–49. V rukopise zůstaly jeho v celku dosud nevydané beletrizované paměti Bublínka ze života moravského (vročení 1868, ale řada kapitol napsána později), ve kterých svůj život pojal (v osudech postavy Mírovít) jako „veselou pouť plnou humorných příběhů a okamžiků“, s důrazem na efemérní jevy. Různé události zachytil v bezprostředním dojmu i v pozdějším přehodnocení (především léta 1848–49, vztah k Polsku, Rusku, Maďarům apod.), a to formou mozaiky složené z jednotlivých obrázků, často anekdotických scének, z příběhů a úvah i ze článků již dříve publikovaných. Přestože postavil vedle sebe věci nestejně historické hodnoty (vedle dokumentu i zjevnou mystifikaci), uložil sem řadu cenných svědectví a postřehů o různých osobnostech a událostech; proto jsou jeho memoáry cenným pramenem k poznání moravského kulturního světa 30. a 40. let.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Mírovít, Staromoravan; č. (Květy 1839, dub.), J. J., M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Concordia (Brno 1840); Čes. včela; kal. Koleda (1852, Druhá výprava slovenská roku 1848–1849); Květy (od 1838, divad. ref.); Mor. orlice (Brno; mj. 1868 Jak se dostala svoboda tisku do Brna, 1871 Obrázek z roku 1848); Mor. noviny (Brno 1848–49, zprávy ze slovenské výpravy); Moravskoslezský časopis pro lid... (Brno 1843); kal. Moravskoslezský domácí přítel na rok 1851 – ...1853 (1852 První slovenská výprava v září 1848); Nár. noviny (1848); Našinec (Olomouc); Noviny Lípy slovanské (1849); Posel z Prahy (1871, Slzičky Sušilovy); Pozor (Olomouc); Pražský večerní list; Rodinná kronika (1862); Slovan (1850); Týdeník (Brno 1848–49); Vosa (Brno). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Sbírkka pověstí moravských a slezských 1–4 (1843–45, 4. sv. samostatně bez pořadového čísla; společně vyd. 1850, další vyd. Spisy 2, b. d., 1889 s tit. Pověsti moravské a slezské, 1928 s tit. Moravské a slezské pověsti); Národní báchorky 1, 2 (1845; další vyd. Spisy 1, b. d., 1887 s tit. Národní báchorky moravské a slezské, další vyd. b. d., 1898 s tit. Moravské a slezské národní báchorky); Pohádky a povídky lidu moravského. Zásoba rozmanitého a zábavného čtení o rozličných věcech,

keré u nás v Moravě pro obveselení mysle nejraději vypravovány bývají (1847; 1912 s tit. Pohádky, ed. V. Tille); Několik baněk sázených Němčourům, odrodilcům a kývalům od jednoho Staromoravana (prozaická satira, 1867). – *Ostatní práce*: Co? a Jak? Krátký přehled nejnovejších událostí (1848); Brněnská řemeslnická škola, jak zřízení bude začátkem měsíce října 1852. Ku prospěchu všech moravských a českých tovaryšů, úředníků, lidu fabrikantského (1852 ← Moravskoslezský domácí přítel na rok 1853, 1852). – *Výbory*: Moravské pohádky (1927); Moravské a slezské pověsti (1928); Na revolučnom Slovensku 1848–1849. Denník, korespondencia, novinové zvesti, rozpravy a drobné dojmy moravského publicistu M. M. (Myjava 1931, ed. a překl. K. Goláň); Pohádky M. M. (b. d., 1937); Pohádky a pověsti (1943, upr. J. Petrus pod jm. Věra Petrusová); Pohádky z Moravy (1959, ed. O. Sirovátka, mj. 9 pohádek od M.); Sedlákův mlýnek (1961). – *Souborné vydání*: Spisy. Národní báchorky a pověsti moravské a slezské (nakl. I. L. Kober, b. d., 1887, 1889, 2 sv., v seš.). ■ **KORESPONDENCE**: Korespondence a zápisky Jana Helceleta (vzáj. korespondence z 1851 a 1861–62; 1910, ed. J. Kabelík); in Na revolučnom Slovensku 1848–1849 (sestrám Vrbíkovým z 1848–49; 1931, ed. K. Goláň); V. Žáček: Moravský účastník svatodušních bouří (K. Havlíčkoví Borovskému z 1848), ČMM 1931, s. 302; an.: Moravské národní písně F. Sušila (výňatek z dopisu neuvedenému adresátu, b. d.), Archa 1940, s. 162. ■ **REDIGOVAL časopis**: Moravskoslezský časopis pro lid... (1843, an. podíl na redakci české verze); *kalendář*: Moravskoslezský domácí přítel na rok 1851 – ...na rok 1853. ■

LITERATURA: ● ref. Sběrka pověstí moravských a slezských (různé sv.): †. (V. B. Nebeský), Květy 1844, s. 100 → O literatuře (1953); J. S. Tomíček, Čes. včela 1844, s. 156; -/-. (K. Sabina), Ost und West 1844, s. 239; Vladimír, Příklad mládeže 1845, s. 108 ●; J. K. T. (Tyl): ref. Národní báchorky 1, 2, Květy 1845, s. 364 → Národní zábavník (1981); F. Vl. H. (Hrubý): M. M., Světozor 1882, s. 611; Fr. Bý. (Bílý): ref. Národní báchorky a pověsti moravské a slezské (Spisy 1), Hlídká lit. 1888, s. 272; an. (J. Neruda): M. M., Humorist. listy 1890, č. 27 → Podobizny 4 (1957); an. (F. Roháček): nekrolog, Niva 1892, s. 190; V. Houdek: O sbírání a sbírkách našich moravských pohádek a pověstí, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého 1893, s. 82, 124; V. Tille in České pohádky do roku 1848 (1909, s. 75); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 38); V. Tille in M. M.: Pohádky (1912, s. 123); ● ref. Pohádky: Ad. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 444; K. V. (Velemínský), Naše doba 20, 1912/13, s. 144 ●; J. Kabelík: ref. studie H. Traub: Dieblův Moravskoslezský časopis pro lid (Věstník KČSN 1916), ČMM 41, 1917/18, s. 527 (upřesnění M. životopisných údajů); A. Pražák: M. M. a Slováci, Bratislava 1930, s. 749 (k tomu B. N., tj. Navrátil, ČMM 1931, s. 302); K. Goláň: M. M. a Slovensko, Slovenské po-

hlady (Turč. Sv. Martin) 1931, s. 443 + in M. M.: Na revolučnom Slovensku 1848–1849 (1931); V. Žáček: Moravský účastník svatodušních bouří 1848, ČMM 1933, s. 180; V. Tille in Soupis českých pohádek 2, sv. 2 (1937, s. 574); M. N. (Novotný): Vzpomínka na moravského pohádkáře, LidN 3. 2. 1940; V. Žáček: Ve službách divadelní Múzy, Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové (1948, s. 38); in Průvodce po Literárním archivu v Brně (1954, s. 427); M. Kopecký: Literární význam M. paměti (ukázky z M. paměti), VVM 1960, s. 216; F. M. Klácel in Výbor z díla (1964, ed. D. Jerábek; dopisy adresované M.); J. Dufek: Poznámky k Týdeníku J. Ohéřala, sb. Literárněvědné studie. Prof. J. Hrabákoví k šedesátinám (Brno 1972, s. 124); K. Palas: Paměti M. M. (zde i o přepisu díla pořízeném D. Grégrovou a Z. Suchou v rámci diplomového úkolu na FF UJEP 1979), SPFF Brno, ř. D-lit. vědná, 1982, sv. 29; J. Skalíčka: Po stopě původce jedné literární mystifikace (o J. A. M.), AUP Olomouc, Philologica 59 (1989, s. 55); Z. Fišer: Vzpomínky na Ohéřala (komentář k otištěným citacím z M. rkp. Bublínka ze života moravského), Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1992, č. 1 + Poznámky knihkupeckého mládence o Olomouci..., Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 1993, s. 43.

ik

Marie Mikšíčková viz in Josef Vl. Hrubý

Mikuláš a Knapp

Působnost 1866–1949

Tiskárna, knihkupectví a nakladatelství v Praze-Karlíně. Jak za společenství podnikatelů J. Mikuláše a M. Knappa, tak za samostatného působení M. Knappa a jeho dědiců se nakladatelství převážně orientovalo na vydávání divadelní literatury, zvláště na texty pro divadelní ochotníky a pořadatele besed. Obdobný profil měla i produkce pobočného nakladatelství Zora.

Závod založil v říjnu 1866 v Karlíně (čp. 144) dosavadní ředitel tiskárny I. L. Kobra Josef Mikuláš (Boleslavský) a vedoucí Kobrova knihkupectví Mamert Knapp (* 9. 5. 1837 Mělník, † 27. 6. 1896 Karlín), vyučený na knihkupce u J. Pospíšila. Vůdčím duchem malého podniku (v nakladatelství pracovali dva praktikanti a sluha) byl J. Mikuláš, v mládí ochotnický herec, spisovatel, vyučený typograf. Firma M. a K. trvala do 1881. Po rozchodu

Mikuláš a Knapp

společníků pokračoval J. Mikuláš s obtížemi v nakladatelské činnosti pod firmou *Knihkupectví Jos. Mikuláše knihtiskárna v Karlíně* (1881) a *Jos. Mikuláš a spol.* (1882–83, společník J. M. Srp). Tiskárna zůstala v majetku J. Mikuláše do 1883, kdy byl závod prodán v dražbě. M. Knapp samostatně podnikal od 1881 jako knihkupec a nakladatel, od 1884 vlastnil i tiskárnu. Byl členem obecního zastupitelstva a Záloženské správy v Karlíně. Po smrti M. Knappa se stali majiteli synové František (1874–1919) a Václav (1875–1941), ale nadále užívali název firmy *M. Knapp*. Zakoupili náklady zaniklých firem Jos. Mikuláš a spol. a J. M. Srp, postupně rozšířili podnikání také o antikvariát a obchod hudebninami a uměleckými předměty. Od 1903 sídlili ve vlastním domě v Královské (dnes Sokolovské) třídě 50 (čp. 129 – Karlín). 1918 iniciovali oba bratři vznik nového nakl. *Zora*, které působilo v úzkém sepeťi s původní firmou a 1933 s ní splynulo. Rozkvět nakladatelství M. Knapp spadl do 19. století a prvního desetiletí 20. století. Firma působila jako nakladatelství do 1930, v dalších letech do 1949 měla produkce podniku již převážně tiskárenský charakter. Po smrti V. Knappa řídil knihkupectví a nakladatelství jeho syn Bohuslav (1908–1955), tiskárnu vedli syn V. Knappa Mamert a syn F. Knappa František ml.

V počátcích (do 1869) nakladatelství M. a K. vydalo několik publikací s aktuálním sociálním a politickým zaměřením (F. L. Chleborád, B. V. Košut, K. Sabina, anonymně *Hlasy o jednotě slovanské* aj.). Za uveřejnění *Polabského* (J. J. Stankovský) *Jezovitských melodií* (1867), sbírky protiklerikálního obsahu, byl J. Mikuláš odsouzen na tři týdny do vězení. Hlavní zájem nakladatelů se však soustředil na divadelní literaturu. Kromě časopisu *Česká Thalia* (1867–71) vydali bibliografickou příručku *Průvodce hudební a divadelní* (1868, sestavil E. Meliš), obsahující adresář pražských hudebníků a zpěváků, seznamy rakouských kapelníků a jiná cenná personalia, *Divadelní almanach* (1869) s bibliografií divadelních her a nástinem činnosti ochotnických jednot z 31 obcí Čech a Moravy a také třísvazkový *Reper-toir českého královského zemského divadla v Praze* (1877). Z edic tvořil osm vydavatelské činnosti nakladatelství *Divadelní ochotník – Nová sbírka* (1867–99, 258 sv.). Sv. 1–192 vydal M. a K., sv. 193–209 Jos. Mikuláš (s obměnami v názvu firmy; do 1882) a sv. 210–258 (od 1884)

J. M. Srp; sv. 1–209 (1867–82 redigoval J. Mikuláš a pak od sv. 210 u J. M. Srpa J. V. Frič (1884–85). Edice navázala na starší knižnici stejného jména, která pod redakcí J. Mikuláše vycházela ještě před založením firmy (1861–67 u K. Jeřábkové, ve Slovanském nakladatelství a u I. L. Kobra). Starší i nová sbírka přinášely hry původní a přeložené, divadelní proslovy a popěvky, letopisy ochotnických divadel v Čechách i praktické pokyny pro amatérské herce. V nové edici vedle autorů frašek, lidových her se zpěvy a veseloher (převážně rakouského a německého původu), většinou již známých příčiněním Tylovým a jeho stoupců v 30. až 50. letech (L. Angely, R. J. Benedix, A. Berla, K. L. Blum, I. F. Castelli, K. A. Görner, F. Hopp, F. Kaiser, A. Kotzebue, J. N. Nestroy, G. Räder, F. Raimund, F. L. Schröder, F. Told, K. Töpfer aj.) a mladších (L. Anzengruber, R. Kneisel, A. Langer), se uplatnila francouzská komedie mravů (É. Augier, O. Feuillet, É. Girardin, V. Sardou, E. Scribe aj.) i adaptace románů a novel jednak od německé autorky Ch. Birch-Pfeiferové (podle V. Huga, G. Sandové), jednak od českých dramaturgů (F. J. Janke, J. Mikuláš, E. Pešková, J. L. Turnovský). Z ostatních jazykových oblastí byli zastoupeni jediným dílem B. Björnson, J. A. Fredro, N. V. Gogol, F. Govean, J. K. Chęciński, A. N. Ostrowskij, Z. Przybylski, častěji M. Bałucki, W. Koziembrodzki, P. Wilkońska. Největšího počtu vydání v této knižnici dosáhly tituly E. Raupach: *Mlynář a jeho dítě* (5 vyd.), J. N. Nestroy: *Zlý duch Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek* (4 vyd.), F. Kaiser: *Bratr honák aneb Venkované v hlavním městě* (3 vyd.) a dramaturgizace románu K. Světlé *Kříž u potoka* od E. Peškové (3 vyd.). Nejpočetněji byl zastoupen J. K. Tyl (původní hry, adaptace, překlady). Divadelní ochotník úspěšně konkuroval *Pospíšilově Divadelní bibliotéce* a přetrval i zánik nakladatelství. Divadlu byly dále zasvěceny knižnice *Nové divadelní hry* (1868–76, 40 sv.), jež přinášely z valné většiny upravené překlady veseloher a frašek pomíjivé hodnoty, *Divadelní hry pro děti* (1871–74, 12 sv.), jež naopak obsahovaly převážně původní české hry a drobnější útvary autorů J. Baara, H. K. Grunerta, F. Hamzy, E. Peškové aj., a *Besední divadlo* (1878–99, 54 sv.). Sv. 1–5 vydal M. a K., sv. 6–20 Jos. Mikuláš a sv. 21–54 (od 1886) J. M. Srp; redaktorem knižnice byl do sv. 20 (1882) J. Mikuláš. Sbírkou nabízela domácí i přeložené

drobnější útvary komediálního rázu, zejména jednoaktovky a komické výstupy. Volný doplněk těchto edic tvořily *Popěvky, písně a sbory s nápěvy pro pořadatele besedních a divadelních představení* (1874–82, 15 sešitů) s výběrem nápěvů a ukázkami z populárních her se zpěvy. Nakladatelství M. a K. podchytilo také dočasnou konjunkturu tzv. besed a vydávalo pro ně výbory písní, drobných výstupů a deklamovánek humorného a vlasteneckého obsahu, tzv. besedních a merendářů. Divadlu nesloužily jen dvě beletristické edice. Školákům byly určeny *Besedy pro mládež*, od sv. 78 (1874) s titulem *Besedy mládeže* (1868–1914, 373 sv.), jež od zakladatelské firmy přešly k M. Knappovi a jež postupně redigovali č. 74–191 (1874–82) J. Kouba, č. 192–235 (1883–86) F. Kučera, č. 236–344 (1887–97) V. Špaček, č. 345–363 (1898–1904) J. Flekáček, č. 364–373 (1909–14) M. Marhan. Uváděly českou i překladovou (A. F. F. Hoffmann, W. O. Horn aj.) tvorbu, v níž převažovaly robinzonády, naučné povídky historické i životopisné a zejména fantastické dobrodružné prózy z cizích krajín a kompilace cestopisů. Dospělým čtenářům byla pak věnována knižnice *Romány a povídky původní a cizojazyčné* (1876–81, 12 sv.); redigoval ji do sv. 8 (1879) J. J. Stankovský. Zvláště v domácí produkci převažovala historická próza (B. Peška, J. J. Stankovský, F. A. Šubert), z cizích literatur k nám edice uvedla zvláště srbské pohádky V. Karadžiče a práce H. Ch. Andersena. – I Knappovo nakladatelství preferovalo divadelní literaturu. Založilo knižnici *Ochotnické divadlo* (1884–1929, 509 sv., do sv. 150 red. A. Schwab Polabský). Měla modernější ráz než Divadelní ochotník. Výrazně se zde prosadilo naturalistické a realistické drama ze současnosti (B. Björnson, G. Hauptmann, H. Ibsen, A. Strindberg aj.) a slovanští autoři, zejména A. P. Čechov. S editorem spolupracovali překladatelé P. Durdík, E. Pešková, B. Prusík, E. Züngel. 1902 převzalo nakladatelství časopis *Divadelní listy* (red. O. Fastei, vyšel zde roč. 4 a 5, 1902/03–1903/04) a následujícího roku i připojenou knižnici překladů hodnotných dramatických textů *Knihovna Divadelních listů* (1902–11, sv. 2–12, do sv. 10, 1907 red. O. Fastei; po zániku časopisu změnila od sv. 6, 1905 název na *Knihovna divadelních vynikajících autorů*), kde vyšli R. Bracco, M. Halbe, G. Hauptmann, H. Ibsen, O. Mirbeau, S. Przybyszewski. V náročné linii nakladatelství po-

kračovalo edicí *Národní divadlo* (1906–07, 8 sv.), podávající výběr z českých klasiků. Tři knižnice sloužily lehčím divadelním žánrům: *Žertovné divadelní hry* (1887–1923, 208 sv.) přinášely výhradně jednoaktovky (nejčastěji zastoupen E. Züngel), někdejší módě kabaretu vyhovělo nakladatelství *Sbírkou nových a časových kupletů, dvojzpěvů a sólových výstupů* (1892–1906, 83 sv.) a hudební edicí *Česká veselost* (1888–98, 17 sv., red. J. Paukner). Nakladatelství se pokusilo i o knižnici příručkového rázu *Divadelní katechismy* (1905–27, 7 sv.), poskytující praktické rady hercům i pořadatelům ochotnických představení. Mravoučné prózy pro mládež i dospělé (mj. třísvazkové torzo souborného vydání lidových povídek S. Podlipské) obsahovala knižnice *Nová knihovna pro český lid* (1884–89, 8 sv., red. V. Špaček). Těžiště oddechové knižnice *Tajuplné a dobrodružné povídky* (1907–09, 50 sv.) bylo ve zkrácených překladech nenáročných prozaických příběhů. Kromě divadelní literatury a beletrie pro mládež M. Knapp vydával hudebniny, kalendáře, průvodce a učebnice. Koncem 1918 založili F. a V. Knappovi spolu s knihkupeckým a nakladatelským pracovníkem B. Šalounem v budově firmy M. Knapp v Karlíně pobočné nakladatelství, obchod hudebninami a umělecký závod *Zora*, společnost s r. o. Firma působila do 1933, kdy po Šalounově smrti její produkci převzala a dále prodávala firma M. Knapp. Bedřich Šaloun (1872–1933) po vystudování tří ročníků Akademického gymnázia v Praze (1886) pracoval u firem M. Knapp v Praze a J. Barvič v Brně. 1902 spoluzakládal Nakladatelské družstvo Máje, v němž působil v různých funkcích, nakonec jako ředitel. 1918 se stal ředitelem a jednatelům Zory, kterou řídil až do své smrti. Intenzivní profesionální i literární zájmy uplatnil publikováním knihovnědných a knihkupeckých statí a příležitostných veršů (zejména v časopisech *Máj*, *Zvon* a ve *Sborníku Společnosti J. Vrchlického* 1916). Knižně vydal brožuru ke knihkupecké problematice *Na nové dráhy* (b. d., 1907) a řadu dalších publikací zpravidla v nakladatelstvích, která řídil: verše Svatvečer (1922), divadelní hry pro děti *Švanda dudák* (1922, pseud. S. Javor) a *Krejčíkovo štěstí* (1925), dramatické scény *A vzešlo světlo* (1930) a *Byla noc* (1933) pod pseud. S. Javor, překlady divadelních her (G. Hauptmann: *Hanička*, b. d., 1902 + *Forman Henčl*, b. d., 1907; H. Ibsen: *Nora*, b. d.,

Mikuláš a Knapp

1906; O. Ernst: Flachsmann vychovatel, 1923). Psal a upravoval pohádky (Pohádka o kocouru, 1918; Pohádka o věčném ohni a živé vodě, 1918; Pohádky o stříbrné hvězdě, o lidech i zvířatech, 1919; Jako ty ovečky, 1927; Veselý tulák Enšpígl a jeho čtveráctví, 1933, pseud. S. Javor; Krakonoš, strážce našich hor, 1934, pseud. S. Javor, aj.) a uspořádal několik souborů pohádek. Byl bratrem sochaře L. Šalouna (1870–1946), který výtvarně spolupracoval na některých jeho pohádkových publikacích. – Nakladatelství Zora navázalo na produkci mateřské firmy (prvních několik titulů z celkem 217 publikačních čísel souborně označených jako Edice Zory vyšlo 1918 ještě v nakl. M. Knapp), z níž čerpal i novými vydáními úspěšných titulů. Knižnice *České divadlo* (1918–33, 77 sv., red. B. Šaloun; sv. 1–3 v nakl. M. Knapp) přinesla nevyrovnaný výběr původní i přeložené dramatické tvorby. Současnou původní tvorbu zastupovali J. Mahen (Mrtvé moře, 1918), F. Zavřel (Vykupitel, 1925; Vykutálený paroháč, 1927; Veselohra s letcem, 1928), dále D. Hallová, F. Herman, K. Holý, K. Jonáš, F. V. Krejčí, J. Kubík, A. E. Mužík, J. Pakosta, F. Svobodová-Goldmannová, B. Šaloun (pseud. S. Javor). Výběr starší české tvorby akcentoval méně známá díla V. K. Klicpery (Sen, 1919, z něm. přel. J. Wallenfels), K. Sabiny (Šašek Jiříka Poděbradského, 1925) a dále F. V. Jeřábka, J. N. Štěpánka a J. K. Tyla. Převahu v knižnici měla tvorba přeložená, zejména z angličtiny (T. B. Aldrich, S. Houghton, W. D. Howells, J. K. Jerome, Ch. Pollock, U. Sinclair, B. Thomas), francouzštiny (G. A. Caillavet, G. Devore, A. Dumas ml., R. Fauchois, R. de Flers, A. R. Le Sage, O. Mirbeau, Molière, É. Rey.), ruštiny (J. D. Beljajev, L. Birinskij, N. V. Gogol, M. Gorkij, A. N. Ostrovskij, A. F. Pisemskij, A. N. Tolstoj, L. N. Tolstoj), němčiny (R. Bernauer a R. Oesterreicher, G. Büchner, O. Ernst, G. Hauptmann, K. Schönherr), polštiny (A. Fredro, G. Zapolska), dále z chorvatštiny (P. Petrović), italštiny (L. Pirandello), norštiny (H. Ibsen), slovinštiny (I. Cankar), srbštiny (B. Nušić) a švédštiny (H. Bergman). Na překladech se podíleli A. Breska, V. Cervinka, J. Hudec, H. Kosterka, B. Prusík, J. Rydvan aj. V posledních letech pokračovala knižnice jen sporadicky tituly zaměřenými na ochotnická jeviště. Knižnice *Činohra* (1921–32, 37 sv., podtitul Sběrka lidových her) se zaměřila zejména na dramatizace českých prozaických

předloh (autoři K. Lužanská, V. Nejedlý, R. Pohorská, F. Strojček), další vydání úspěšných veseloher a překlady bulvárních komedií. Do knižnice Divadelní hry pro děti i pro loutky *Rolníčky* (1922–33, 16 sv.; sv. 16 v nakl. M. Knapp) přispěli K. Jírová, E. Krásnohorská, A. Kučerová-Fischerová, K. Lužanská, V. Nejedlý, J. M. Schmitt, F. Sládek, B. Šaloun (i pseud. S. Javor), E. Šedivá-Lachmanová, A. Šíma a L. Tesařová. Jednota Sv. Čecha vydávala v nakladatelství knižnici brožur k jazykovým otázkám *České hovory* (1918–23, 5 sv.; sv. 1 v nakl. M. Knapp; autoři I. Herrmann, J. O. Hruška, F. Jílek, F. Strojček, B. Vydra). Produkci doplňovaly příležitostné verše, pohádky, pohlednice aj. Pokus o informační periodikum zaměřené na ochotnické soubory Divadelní zpravodaj (1926/27, red. B. Šaloun) zanikl již 3. číslem 1. ročníku.

(Nakladatelství M. a K.): KNIŽNICE. *Beletrie*: Divadelní ochotník – Nová sbírka (1867–82, poté do 1899 J. M. Srp); Nové divadelní hry (1868–76); Besedy pro mládež (1868–1914, od sv. 78, 1874 s názvem Besedy mládeže); Divadelní hry pro děti (1871–74); Popěvky, písně a sbory s nápěvy pro pořadatele besedních zábav a divadelních představení (1874–82); Knihovna operních a operetních textů (1875–82); Romány a povídky původní a cizojazyčné (1876–81); Besední divadlo (1878–82, poté do 1899 J. M. Srp). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: J. J. Polabský (Stankovský): Jezovitské melodie (1867); V. Č. Bendl: Album (1868); B. V. Košť: Slovo věas pro církev evangelickou v Čechách (1868); K. Sabina: Kronika války prusko-italsko-rakouské (1868); F. L. Chleborád: O důležitosti pojišťování (1868) + Spása dělnictva československého (1868); A. Seidl: Ruská čítanka s pravidly a přízvukem (1868); E. Meliš: Průvodce hudební a divadelní (1868); Zlatá domácí kniha 1, 2 (1868, 1872); Divadelní almanach (1869); Hlasy o jednotě slovanské (1869); E. Just: Nový besedník (1869); (J. Mikuláš, ed.): Divadelní zpěvník (1870) + Věvec z písní českých (1871) + Malý český besedník (1882, podp. J. Mikuláš Boleslavský); Malý besedník (1871); Merendy 1–9 (1871–82); B. Peška: Písně, hry a básně pro opatrovny a školy (1872); R. Nejedlý: Společenský zpěvníček pro mládež (1873) + Pokladnice maličkových (1875) + Návod k vyučování dvouhlasého zpěvu (1876); V. Friml: Dvacet písní pro čtyři hlasy (1874) + Dvacet písní pro tři hlasy (1874); A. von Knigge: O obcování s lidmi (1874); F. A. Hora: Besední čtení (1875); Čadkovy sólové výstupy 1, 2 (1875, 1877); Sólové výstupy Jindřicha Mošny 1, 2 (1876, 1877); Repertoár Českého královského zemského divadla v Praze 1–3 (1877); A. J. Černý: Kapesní almanach československých hudebníků (b. d., 1881). ■ PERIODIKA: Občanské noviny (1867); Šotek (1867–68); Česká Tha-

lia (1867–71); Včelař (1867–73); Oul (1868–69); Besedník (1872–73); Živěna (1876); Petřín a Vítkov (1881); Šotek (1883, jen č. 1, zabaveno). ■ – (Nakladatelství M. Knappa:) KNIŽNICE: Nová knihovna pro český lid (1884–89); Ochoťnické divadlo (1884–1929); Žertovné divadelní hry (1887–1923); Česká veselost (1888–98); Sběrka nových a časových kupletů, dvojzpěvů a sólových výstupů (1892–1906); Pokladnice praktických vědomostí pro život (1900–06); Knihovna Divadelních listů (1902–11, od 1905 Knihovna divadelních vynikajících autorů); Divadelní katechismy (1905–27); Národní divadlo (1906–07); Tajuplné a dobrodružné povídky (1907–09). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: J. O. Forchheim: Dobrodružná pouť jihem americkým (1882); V. Vaněk: O reformě hudby chrámové (1883); J. L. Turnovský: Z naší doby (1884); E. Pešková: Zápisky české herečky (1886); J. Arbes: Ze zákulisí (1888); L. Tesařová: Naším malíčkým (1891); J. E. Šlecht: Ve službách Thalie (b. d., 1894) + Příruční knížka pro slavné výbory ochotnických jednot a spolků k rukám funkcionářů administrativních (b. d., 1894) + Žerty a švandy (b. d., 1895); F. Lorbeer: Pantomimy (b. d., 1895); L. Archleb: Stínání kohouta (b. d., 1897); O. FASTER: Čeští herci své Jednotě (1900); F. Šafr: Čtyřmi světadíly (1917). ■ PERIODIKA: Zlaté mládí (roč. 2–4, 1886–89); Besední listy pro zábavy, divadlo, besedy (1892–95); Divadelní listy (1902–04). ■ – (Nakladatelství Zora:) KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: České hovory (1918–23); České divadlo (1918–33); Činohra (1921–32); Rolničky (1922–33); Kameje (1925–27). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: B. Šaloun: Pohádka o věčném ohni a živé vodě (1918) + Pohádky o stříbrné hvězdě, o lidech i zvířatech (1919) + Svatvečer (1922) + Jako ty ovečky (1927) + Veselý tulák Enšpígl a jeho čtveráctví (1933, pseud. S. Javor); K. Lužanská: Sluneční paprsek (1919) + Sýkorka strýce Tobiáše (1919); F. Palacký: Obrazy z Dějin národu českého (1919); A. Kučerová-Fischerová: Česká kalvárie (1919) + Osvobození (1920); M. B. Böhnel: České srdce (1920); A. Hartman: Cestou ze Sibiře (1920); A. Klášterský: V září svobody (1923); K. Havlíček Borovský: Výbor ze spisů 1, 2 (1925, 1927, ed. J. Franěk); Pohádky zlatého kolovratu 1–5 (1931). – *Překlady*: J. Aicard: Obětované srdce (1919) + Květ propasti (1921) + Madona lásky (1922) + Modrý ibis (1923). ■ PERIODIKA: Divadelní zpravodaj (1926/27). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam divadelních her a kněž deklamatorních, vydaných nákladem kněhupectví M. a K. (1872); Seznam divadelních her, operet, zpěvníků a kněž deklamatorních, vydaných nákladem kněhupectví M. a K. v Praze (1878, rozšíř. vyd. b. d., 1879); Nákladem kněhupectví M. a K. v Praze-Karlíně vycházejí... Besedy mládeže (b. d., 1880); Úplný seznam knih pro knihovny školní, schválených konferencí učitelstva obecných a měšťanských škol pražských, jež na skladě má kněhupectví M. Knappa v Praze (1889); Seznam divadel-

ních her vydaných nákladem kněhupectví a knihtiskárny M. Knappa v Praze (1895, rozšíř. vyd. b. d., 1896); Úplný seznam knih pro knihovny školní schválených a doporučených (1898); Seznam veškerých divadelních her a spisů vydaných nakladatelstvím M. Knappa v Praze-Karlíně (1903, 1912, 1923); Seznam spisů pro mládež vydaných ve sbírce Besedy mládeže (1904); Divadelní hry, knihy a hudebniny (b. d., 1932). ■ **LITERATURA:** J. M. Boleslavský: O důležitosti a potřebě českého divadelního listu, Hlas 28. 5. 1863 (též in 2. sv. knižnice Divadelní ochotník, 1863); an.: Nová knihtiskárna a kněhupectví, NL 12. 10. 1866; an.: V obžalobu dán... Tisková pře pro jezuitu, Nár. noviny 9. 6. 1867; an.: Přelíčení s redaktorem České Thalie, Čes. Thalia 1868, s. 284; J. Neruda: Pan J. M. B., vydavatel Divadelního ochotníka, vypravuje, NL 11. 3. 1881 → České divadlo 6 (1973); ● nekrology o J. Mikulášovi: an., Lit. listy 1892, s. 312; an., Světozor 1892, s. 443; J. L. Turnovský, Osvěta 1893, s. 176 ●; J. L. Turnovský: nekrolog o M. Knappovi, Osvěta 1897, s. 142; Ž. (L. K. Žižka): nekrolog o B. Šalounovi, Českosl. kněhupec 1933, s. 379; -n-: Nakladatelské jubileum (o knižnici Besedy mládeže), Úhor 1936, s. 25; an.: Z historie karlínských Knappů, Opona vzhůru (nakl. věstník) 1940, září.

is, az

Josef Mikuláš Boleslavský

* 2. 2. 1829 *Stará Boleslav*
† 21. 7. 1892 *Karlín* (Praha-K.)

Dramatik, povídkář a překladatel, zvláště divadelních her z němčiny, představitel ochotnického hnutí, nakladatel a tiskař.

Po ukončení obecné školy v rodišti studoval M. na gymnáziu v Praze, ale pro hmotný nedostatek školu opustil a vyučil se sazečem v Pospíšilově tiskárně (1843–48). Pracoval jako faktor v závodě K. Jeřábkové, kde se pod jeho technickým vedením tiskly Havlíčkovy Nár. noviny. 1862 se stal ředitelem tiskárny I. L. Kobra. Založil a redigoval první odborný časopis typografický *Veleslavín*, zasloužil se o vznik *Typografické besedy*, 1866–83 provozoval samostatnou nakladatelskou činnost. Po jejím ukončení vystřídal jako faktor nebo správce závodů několik firem (1883 u F. Šimáčka, 1884 u E. Beauforta, 1885–90 byl ředitelem Landfrasovy firmy v Jindř. Hradci, 1891 v Knittlově tiskárně v Mor. Ostravě). Od 1847 hrál v Praze ochotnické divadlo (v hospodě v Melantrichově ul., v Anežském klášteře a na Smíchově

Mikuláš Boleslavský

U zlatého anděla), v 60. letech předsedal Měšťanské besedě v Karlíně a vedl tamní divadelní soubor; 1868 byl zvolen spolu s J. Barákem a J. Nerudou do výboru českomoravských ochotnických jednot. S amatérským divadlem je spjata převážná část M. vydavatelské i spisovatelské aktivity.

Literární dílo M. není tak nápadité jako jeho nakladatelská činnost. V prvních třech hrách, napsaných po 1848 pro ochotnický soubor v Anežském klášteře (*Vypovězenec*, *Katovo poslední dílo*, *Studenti na svátcích*, tiskem až 1861) se projevil jako epigon V. K. Klicpery, i když později v edicích svého nakladatelství preferoval J. K. Tyla. O Klicperovu tradici se opírá situační fraška *Studenti na svátcích*, méně již jednoaktová činohra *Vypovězenec*, jež líčí osudové setkání milenky s někdejší svůdcem v melodramatickém stylu a se skrovným náznakem současného motivu (postava polského emigranta). Nežrídka se M. uchyloval k divadelnímu zpracování cizích i vlastních prozaických podnětů. Tak *Katovo poslední dílo* představuje volnou úpravu Klicperovy povídky Točnick podle pravidel rytířských truchloher; M. zvýraznil tajemné dějové prvky a zjednodušil postavy, čímž zvláště utrpěla postava krále Václava IV., u Klicpery podaná barvitě a víceznačně. V obdobném duchu upravil i vlastní povídku *Čechové ve Svaté zemi aneb Založení klášteře na Zderaze* na rytířskou výpravnou hru *Čeští křižáci aneb Boj kříže s půlměsícem*. Veselohra *Vrahové v městě* s prvky satiry na vrchnostenské úředníky zase vychází z povídky P. Chocholouška Překvapení. Naproti tomu francouzskými komedii mravů se M. inspiroval ve zručně napsané veselohře *České granáty*. Drobné prózy M. jsou dílem ryze užitékové (beletrizované návody včelařům *Med a vosk*), dílem představují drsné obrazy ze života (cyklus *Chudáci: Když nouze největší...*, *Příhody pod střechem*, *Toníček blázen*). Z němčiny překládal M. divadelní hry a časopisecky i povídky pro mládež, v časopisech Lumír a Zlaté klasy lze nalézt i jeho překlady próz z polštiny a francouzštiny. Vydával a redigoval časopis Česká Thalia s přílohou obsahující divadelní texty. Na spisek J. Kašky Divadelní ochotník navázal dvěma praktickými příručkami sestavenými tak, aby vyhovovaly dobovým možnostem divadelních amatérů (*Příruční kniha pro divadelní ochotníky...*, *Divadelní škola*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Boleslavský, Havel Boleslavský, J. M. Boleslavský, J. Mik. Boleslavský; B***, J. B., J. M. B. ■ PRÍSPĚVKY in: Čes. Thalia (1867–70); Čes. včelař (1874, 1877); Dalibor (1858); Hlas (1863); Lumír (1853–59); Nár. listy (1870); Rodinná kronika (1862); Včelař (1872–73); Vlastenský kalendář na r. 1856 – ...1859; Zlaté klasy (1855). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Vypovězenec (D 1861); Katovo poslední dílo (D 1861, prem. 1852); Studenti na svátcích (D 1861); Vrahové v městě (D 1861); Bůh to řídil! (P 1868); Prokopa Eliáše noční čepička (D 1869); České granáty (D 1870); Čechové ve Svaté zemi aneb Založení klášteře na Zderaze (P 1873); Med a vosk (PP 1874); Když je nouze největší, pomoc Boží nejbližší (P 1874); Povídky a obrazy domácí a cizokrajné 1, 2 (PP 1875); Čeští křižáci aneb Boj kříže s půlměsícem (D b. d., 1878); Chudáci (PP 1885); Jak člověka štěstí hledá! (P 1888); Ježíšek (P 1892). – *Překlady*: Albini: Útěk do Afriky (1861); E. Labiche: Bělmo na očích (1863); R. Kneisel: Chudý písničkář (1863); H. Ch. Andersen: Povídky a báchorky (1863) + Vybrané pohádky, povídky a báchorky pro mládež a přátele její (1874, s B. Peškou) + Veškeré pohádky, povídky a báchorky 1–4 (1874–75, s B. Peškou) + Kytice z povídek (1881) + (posmrtně) Starodávny domek (b. d., 1898); G. Freytag: Valentina (1866); F. Schiller: Loupežníci (1869); K. L. Blum: Nevěsta z klášteře (1870); A. Kotzebue: Don Ranudo de Kolibrados aneb Modrá krev (1871); S. H. Mosenthal: Svatojánský dvůr aneb Mocnost slova Božího (1871); E. Chambure: Starý rybář (1875). – *Ostanní práce*: Památky staroboleslavské (1875); Malebný průvodce po Jindřichově Hradci (1888). ■ SCĚNÍCKY. *Hra*: První láska krále Václava (1857). – *Překlad*: K. Töpfer: Vevodův rozkaz aneb Před bitvou a po bitvě (1852). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Veleslavín (1863–65), Čes. Thalia (1867–71), Včelař (1867–73), Besedník (1872–73), Čes. včelař (1877–83 do č. 5), Obchodní listy (1884), Ohlas od Nežárky (Jindř. Hradec 1885–92); *kalendáře*: Rodinný domácí kalendář pro Čechy, Moravu a Slezsko na rok 1882, 1883, Jindřichohradecký kalendář (1884–86); *sborník*: Divadelní almanach (1869); *knižnice*: Divadelní ochotník (1861–67), Divadelní ochotník. Nová sbírka (1867–83, do sv. 209), Besední divadlo (1881–82, do sv. 20), Knihy mládeže (1881–84), Nové merendy (Pardubice 1884), Nový divadelní ochotník (1884), Knihy mládeže. Nová sbírka (1885). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Příruční kniha pro divadelní ochotníky, zvláště pro ředitele a pořadatele her a pro spolky českých divadelních ochotníků vůbec (1867); Divadelní zpěvník (1870); Věvec z písní českých (1871); České besedy (1872); Popěvky, písně a sbory s nápěvy pro pořadatele besedních zábav a divadelních představení 1–3 (1. 1874, 2. 1876, 3. b. d., 1882); Národní pověsti, balady a legendy (1877); Divadelní škola (1882); Malý český besedník (1882); Besední přátelské večery (1889–91, 1889 s K. Bourdonem); Nápěvy ku písním a sborům besedních přátelských večerů (1890). ■

LITERATURA: J. N. (Neruda): ref. překl. R. Kneisel, Hlas 23. 4. 1862 → České divadlo 1 (1959); ● polemika o zpochybněném autorství hry E. Bozděcha Z doby kotilionův: E. Bozděch, NL 7. a 9. 4. 1870; J. M. B., NL 8. a 10. 4. 1870 ●; △ (J. Neruda): Pan J. M. B., vydavatel Divadelního ochotníka, vypravuje, NL 11. 3. 1881 → České divadlo 6 (1973); -ae- (H. Pittauer): ref. knižnice Nové merendy, Lit. listy 1885, s. 51; Hradecký: ref. Malebný průvodce po Jindřichově Hradci, Lit. listy 1888, s. 319; ● nekrolog: (an.:) Lit. listy 1892, s. 312; Světozor 1892, s. 443; NL 22. 7. 1892; J. L. Turnovský, Osvěta 1893, s. 176 ●; J. J. Jahn: Nešťastný proslov (o M. edičních praktících), Osvěta 1897, s. 850.

is

Oldřich Mikulášek

* 26. 5. 1910 Přerov

† 13. 7. 1985 Brno

Básník lidské existence, zejména jejího dramatického střetání s trvalou perspektivou smrti a se zvyklostí každodenního života.

Syn železničáře. V rodišti vychodil měšťanskou školu a 1925–27 gremiální obchodní školu. Do 1930 měl jen krátkodobá zaměstnání (v továrně na cukrovinky, v cihelně v Újezdci u Přerova, jako vozopisář ČSD za cukrovárnické kampaně, jako akvizitér v inzerci) nebo byl vůbec bez práce. 1930–33 byl tiskárenským leptačem a litografem ve Zlíně, 1933–37 sportovním redaktorem přerovského časopisu Obzor, vydávaného K. Haukem (otcem budoucí básničky J. Haukové); 1937 se oženil. T. r. natrvalo přesídlil do Brna a pracoval jako redaktor: 1937–45 v Lid. novinách, 1945–48 v komunistické Rovnosti, 1948–52 opět v Lid. novinách, 1952–56 v literárním oddělení Českosl. rozhlasu, 1957–64 v časopise Host do domu; od 1964 spisovatel z povolání. 1952 se oženil podruhé; manželka Věra M. (* 1928) byla redaktorkou Českosl. rozhlasu a dramaturgyní (1990–93 ředitelkou brněnského studia Českosl. televize, syn Ondřej (* 1953) je divadelní herec. 1967 utrpěl M. těžkou zlomeninu nohy a ležel 20 měsíců v nemocnici. 1971–80 byl postižen zákazem publikování. Byl členem skupiny Q, k jeho nejbližším přátelům mezi spisovateli patřili K. Bochořák, J. Kainar, A. Kroupa, I. Kříž, L. Kundera, J. Seifert, J. Skácel, M. Skála, O. Sus, J. Tomeček, J. Trefulka, M. Uhde, me-

zi výtvarníky zvláště B. Kopecký, B. Lacina, S. Lacinová, V. Makovský, B. Matal, P. Navrátil, M. Šimorda, D. Tůma. Urna s jeho popelem byla uložena na Ústředním hřbitově v Brně.

Deset let po později zapírané poetistické prvotině přihlásil se M. sbírkou *Marné milování už k jiné tradici* (R. M. Rilke) i k jiným současným vzorům (F. Halas i F. Hrubín, především však V. Holan). Sám zjev mezigenerační a mimoskupinový, dbal i při stálé inovační citlivosti stejně jako i po dosažení vlastní originality na ustavičné sepětí své tvorby s odedávnu tradicí poezie, plně spoléhaje na její schopnost univerzální výpovědi, a nepěstuje proto (až na výjimky, k nimž ho zavazovalo novinářské povolání) žádný jiný literární druh; v počátcích tematizoval zejména transcendenční schopnost poezie zvětšit okamžik v protikladu k prchavosti života a napětí obsažené ve chvíli stvoření. Ve třech sbírkách z počátku 40. let se představil jako silně smyslový přírodní a milostný lyrik, který evokuje předmětnou skutečnost v ustavičném pohybu a posléze v proměně, jíž je tato skutečnost zároveň překvapivě vztažena k lyrickému subjektu. Už tehdy se začala jak vytrřidovat autorova trvalá klíčová slova (krev, křídla, tráva, víno aj. nebo pád, uštknutí, závrtať aj.), tak ustavovat jeho filozofie nejvyššího okamžiku ve smyslu jedinova vrcholného zážitku vlastního bytí. Rozhodný posun k M. definitivní osobitosti začal ve sbírce *Podél plotu* a dovršil se sbírkou *Pulsy*. U autora silně vnitřní kontinuity proběhl ne jako popření, nýbrž jako prohloubení dosavadních poloh a jejich doplnění komplementárními složkami. Primát světa poezie převzala nyní sama realita lidské existence a někdy i společenského, ba politického zápasu; dějištěm se stalo i město se svou technickou civilizací (koncem války vliv Skupiny 42); všudypřítomný pohyb byl specifikován jednak jako biologicky založené opakování, jednak jako vybočování z jeho pravidelnosti, vypointovaná gradace sycená osnovnou rozporností jevů; k autorovu základnímu pocitu opojení se přidružil postoj kritické a skeptické sebereflexe; vedle nejdnajšího já zaujalo významné místo i já jednané, nemilosrdně vydané napospas osudovým determinantám (analogie s J. Kainarem); lyrismus doplnila tendence k příběhovitosti; artismus využívající dědictví různých básnických škol a akcentující zejména eufonii byl aktualizován užitím volného verše, časové-

ho výraziva a „nepoetických“ motivů. Některé sklony (k vidění v polaritách, k apostrofující hymnické oslavnosti, k novinářské inspiraci, k příběhu, k začleňování prvků lidové písně) usnadnily začátkem 50. let M. poezii zapojit se do dobových ideologických kampaní a stát se hlasem oficiální futurologie, ovšem za cenu amputace některých jejích nejvlastnějších složek a podstatného zjednodušení složek zbývajících; pozdější návrat k svému předúnorovému období signalizoval autor začleněním řady starších básní (ze sbírek Tráva se raduje a Pulsy, z rukopisu a časopisecky tištěných) do knihy *Ortely a milosti*, která s velkým ohlaselem reprezentovala rozchod soudobé české poezie s předchozí poetikou ideologické služebnosti. V opozici k hotovým jistotám evokoval v ní M. autonomii, problematičnost i riskantnost jedincovy existence, utvářející se v dvojjediném procesu uznání trvalé perspektivy smrti a jejího ustavičného, neboť vždy jen dočasného překonávání ať skrze milosti (dionýsecky opojení mnohotvárnou bohatostí života), ať skrze ortely (sebeodsouzení k autentickému prožívání vlastního údělu). Stále přítomný objektivační moment se v tomto období uplatnil jednak volbou lyrickoepického žánru (holanovské) básnické povídky (*Krajem táhne prašivec*), jednak monumentalizujícím ztělesňováním základních životních postojů démonickými figurami: vyvolavačem jako pokušelem smrti (ve sb. *Ortely a milosti*), prašivcem jako rozněcovatelem života, dvojicemi bláznů reflektujícími svár marnosti a vzpoury proti ní uvnitř jednoho lidského nitra (cyklus *Rozhovory bláznů* ve sb. *To královské*). Tato figurativní linie našla pak v závěru M. díla své vyvrcholení v autostylizačních postavách všezpochybnujících, přesto však životem jatých odpůrců nicoty (Agogh ve stejnojmenné sbírce, starý Werther v kn. *Žebro Adamovo*, Eloáh v kn. *Čejčí pláč*). Ve sbírkách z 60. let se ustálily základní žánry M. poezie: civilní eposy vyslovující úzkosti soudobého člověka a napadající automaticnost jeho žití, silně osobní konfrontace s okolním světem (často pořádané do cyklů), lyrické miniatury rezervované většinou pro intimní lyriku a demonstující M. formální virtuozitu (sem patří i dvě sbírky „minisonetů“: *První obrázky* o strofickém vzorci 4+3+2+1 a poslední M. kniha *Druhé obrázky*, naplňující opačný vzorec 1+2+3+4). Chvalozpěvy, naposled v původní podobě zastoupené oslavou průniku člově-

ka do kosmu *Albatros*, se modifikovaly v programové manifestace autorova vášnivého lpění na životě. Poté, co se M. ve sbírce *Šokovaná růže* začal vyrovnávat s šokujícími zážitky existence osobní i národní (srov. reakci na rok 1968 v *Černém triptychu*), bylo zakázáno vydání jedné z M. vrcholných sbírek Agogh (směla vyjít až posmrtně 1989) a M. byl do 1980 postižen zákazem publikace; teprve po výboru *Červenec*, aniž byl učinil jakýkoli ústupek režimu, začal v rychlém sledu dohánět ediční zpoždění vydáváním rukopisných sbírek ze 70. let. Tvorba z let 80. vyšla až posmrtně (a zčásti už cizím příspěvím). Tak jako lze melancholii zalévající M. sbírky z počátku 40. let považovat za korelát tísňivé válečné a okupační doby, dá se autorovou reakcí na nesvobodu a pokrytectví tzv. normalizace obecně vyložit zesílený dramatismus jeho poezie zejména ze začátku 70. let (*Agogh*, *Žebro Adamovo*), její útočná hněvnost a brutalita pojmenování, potřeba demystifikace a demytologizace, domínující role „černé múzy“, nahota citu. Nakonec nemoc a biologické stáří poznamenaly poslední M. sbírky (*Sólo pro dva dechy*, *Čejčí pláč*, *A trubky zlatý prach*) střízlivostí nadhledu; důraz byl postupně přenašán z pře na rozhovor, z dramatu na kontrast, z postoje stranického jednomu mluvčímu na postoj nestranný, místo sváru polární vyhocených stanovisek nastoupila jejich prostá koexistence. Sirobnému a oprostěnému lyrickému já, nyní se už bezprostředně konfrontujícímu s nicotou, zbylo jediné překonání beznaděje: báseň. Tak jako v M. začátcích, leč nyní už mimo veškeré vazby na svět literatury, redukovala se také M. závěrečná poezie na vztah básníka a jeho tvůrčího aktu.

ŠIFRY: Kim, kim, Mik., mk, Mk, O. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akord (1943); sb. A. Sovovi. Kytka polního kvítí z Pacova 1958 (1958); Blok (Brno 1946–48); Brněnský večerník (1983); Host do domu (1954–70); Jarní almanach básnický 1940 (1940); sb. Když se řekne Werich... (Kolín n. R. 1981, Praha 1990); Kritický měsíčník (1939–48); Kultura; Kulturní tvorba (1965); Kvart (1945–49); Květy (1954); Lid. noviny (1935–45, 1948–52); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1946–47); Listy (1969); Listy Klubu přátel poezie (1971); Lišeňský almanach (Brno 1947); Lit. listy (1969); Lit. noviny (od 1952; 1958, č. 3 Básník se nevzdává); My 47 (1947); Nový život (1953–58); O knihách a autorech (1956); Obzor (Přerov); Obrázky z Brna (1956, č. 6 F Město v sadech); Plamen (od 1959); Program D; Rovnost (Brno, od 1945); Sešity pro mladou literaturu (1966); sb.

Slyšet se navzájem (1966); Středisko (Brno 1931); Svět práce (1969–71); Svět v obrazech (1963); Svob. noviny (1948); Tvorba; V. Holan: Noc s Hamletem (1964); Zlatý máj (1961); – posmrtně: List pro literaturu (1990). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Černý bílý ano ne (BB 1931); Marné milování (BB 1940); Křídlovka (BB 1941); Tráva se raduje (BB 1942); Podle plotu (BB 1946); Pulsy (BB 1947); Horoucí zpěvy (BB 1953); Divoké kačeny (BB 1955); Krajem táhne prašivec (B 1957); Ortely a milosti (BB 1958); První obrázky (BB 1959); Albatros (B 1961); Pohádka o brněnském krokodýlovi (B pro ml., 1962); Svlékání hadů (BB, poznámky o poezii, 1963); To královské (BB 1966); Šokovaná růže (BB 1969); Agogh (BB, Mnichov 1980, defin. verze posmrtně 1989, ed. Z. Drahoš; psáno 1969–71); Žebro Adamovo (BB 1981, psáno 1971–73); Veliké černé ryby a dlouhý bílý chrt (BB 1981, psáno 1971–75); Sólo pro dva dechy (BB 1983, psáno 1975–78); Čejčí pláč (BB 1984, psáno 1978–80); – posmrtně: Druhé obrázky (BB 1986, psáno 1983–84); A trubky zlatý prach (BB 1990, psáno 1980–82, ed. Z. Drahoš). – *Výbory*: Běžící luna (z milostné poezie, 1959, ed. J. Skácel); Orchester v korunách (1960, ed. M. Uhde); Zelený chrlíč (básně o Brně, 1964, ed. autor); Faraonka (soubor kn. Pulsy, oddíl Ortely z kn. Ortely a milosti a kn. Svlékání hadů, 1966, ed. autor); Kam létají labutě (1970, ed. autor); Básně (1975, ed. D. Tůma, bibliof.); Červenec (1980, ed. J. Suchý, Z. Zábranská); Ony (z milostné poezie, 1985, ed. Z. Drahoš); Do posledního doušku (BB o víně, 1985, ed. Z. Drahoš); Sólo pro jeden dech (1988, ed. M. Pohorský); A srdce nikdy nelže mi (1990, ed. Z. Drahoš); Utrpení starého Werthera (1994, ed. Z. Zábranská); Královské léto (1995, ed. Z. Drahoš). – *Souborné vydání*: Verše (I. Železný, od 1997, ed. J. Kudrňáč, Z. Drahoš). ■ KO-RESPONDENCE: P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatel F. Trávníčekovi (asi z 1953), Sborník NM v Praze 17, ř. C, 1972, č. 4–5. ■ REDIGOVAL *časopis*: Host do domu (1957–64, do č. 5, postupně v různých seskupeních s B. Macákem, J. Tomečkem, M. Úhdem, J. Trefulkou a J. Skácelem). ■

BIBLIOGRAFIE: Básník ortelů i milostí O. M. (Knihovna J. Mahena, Brno 1985); in sb. Pět na jednoho (1995, ed. J. Trávníček; literatura předmětu). ■ **LITERATURA:** M. Petříček: O. M. (1970); sb. O. M. (Českosl. spisovatel 1970, ed. Z. Černá); sb. Pět na jednoho. Interpretací symposion nad M. Vyvolavačem (1995: R. Burián, Z. Kožmín, J. Rambousek, J. Trávníček). ■ ● ref. Černý bílý ano ne: jo-he (J. Heyduk), RA 7, 1931/32, s. 32; L. Kr. (Kraus), Středisko 2, 1931/32, s. 18 ●; ● ref. Marné milování: AMP. (A. M. Piša), Nár. práce 21. 4. 1940; B. Jedlička, LidN 13. 5. 1940; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 98; B. Polan, KM 1940, s. 175 ●; ● ref. Křídlovka: J. Heyduk, LidN 9. 11. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 303; p. (A. M. Piša), Nár. práce 1. 2. 1942 ●; ● ref. Tráva se raduje: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 278; J. Červinka, Akord 10, 1942/43, s. 380; J. Chalupický, LidN 25. 5. 1943 → Obhajoba umění

(1991, s. 246); I. č. (L. Čivrný), Čtete 1943, s. 55; J. Vladislav, Řád 1943, s. 149 ●; ● ref. Podle plotu: Ik (L. Kundera), Rovnost 2. 6. 1946; list (F. Listopad), Mladá fronta 12. 7. 1946; G. (F. Götz), NO 10. 8. 1946; jj (J. Janů), Svob. noviny 5. 9. 1946; R. Konečný, List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 176; V. Černý, KM 1947, s. 310 ●; ● ref. Pulsy: Ik. (L. Kundera), Rovnost 7. 12. 1947; J. Morák, Mladá fronta 13. 12. 1947; J. Grossmann, Svob. noviny 21. 12. 1947; A. M. Piša, Kytice 1947, s. 564; J. Machoň, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 98; B. Polan, KM 1948, s. 304 → Život a slovo (1964) ●; K. Bodlák: Nalezení metody, Blok 2, 1947/48, příl. Informace o kulturní práci, s. 48; ● ref. Horoucí zpěvy: J. Studený, HD 1954, s. 20; A. Závodský, LitN 1954, č. 6; J. Trefulka, NŽ 1954, s. 540 ●; ● ref. Divoké kačeny: M. Červenka, RP 3. 3. 1956; Z. Heřman, Květen 1956, s. 174; J. Janů, LitN 1956, č. 3; M. Petříček, NŽ 1956, s. 89; J. Trefulka, HD 1956, s. 31; I. Mojík, Kulturní život 1956, č. 19 ●; ● ref. Krajem táhne prašivec: J. Petrmichl, RP 6. 6. 1957; Z. Heřman, Květen 1957, s. 260; J. Opelík, HD 1957, s. 129 ●; M. Uhde: Básník kruté něhy, HD 1958, s. 451; ● polemika o báseň Vyvolavač (ze sb. Ortely a milosti): ju (M. Jungmann), LitN 1958, č. 2; V. Dostál, Kultura 1958, č. 3; O. Mikulášek, LitN 1958, č. 3 ●; ● ref. Ortely a milosti: M. Vacík, RP 29. 3. 1959; J. Brabec, Květen 1959, s. 109; M. Blahynka, NŽ 1959, s. 380; J. Opelík, HD 1959, s. 123; J. Petrmichl, LitN 1959, č. 3; F. Vrba, LitN 1959, č. 16; V. Dostál: Poznámky o poezii, Kultura 1959, č. 50 (k tomu polemika: M. Grygar, LitN 1960, č. 14) ●; J. Hrabák in Studie o českém verši (1959, s. 352); J. Skácel in ant. O. M.: Běžící luna (1959) → Trináctý černý kůň (1993); ● ref. První obrázky: G. Franc, LD 25. 12. 1959; J. Janů, Plamen 1960, č. 4; J. Opelík, HD 1960, s. 137; V. Pekárek, Tvorba 1960, s. 220 → Literatura a skutečnost (1962); J. Petrmichl, LitN 1960, č. 2 (k tomu polemika: J. Opelík, HD 1960, s. 104) ●; M. Uhde in ant. O. M.: Orchester v korunách (1960); J. Trefulka: Básník, kterého milujeme, HD 1960, s. 227; O. Sus: Miniatura O. M., Kulturní život 1960, č. 20; B. Kováč: Škica k portrétu O. M., Slovenské pohľady 1961, č. 6; ● ref. Albatros: M. Vacík, RP 10. 11. 1961; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 41; J. Černý, Červený květ 1961, č. 10; M. Petříček, Plamen 1962, č. 1 ●; ● ref. Pohádka o brněnském krokodýlovi: O. Sus, Plamen 1962, č. 9; F. Všetická, ZM 1963, s. 93 ●; J. Opelík in sb. Jak čist poezii (1963, rozšřf. 1969); L. Kundera: 33 básnickových let, Rovnost 3. 11. 1963; O. Sus: Ctnosti O. M., Almanach Mor. muzea 62 (1963); J. Skácel in O. M.: Svlékání hadů (1963); ● ref. Svlékání hadů: M. Vacík, RP 3. 2. 1964; J. Brabec, LitN 1964, č. 2; L. Gawlik, Kulturní tvorba 1964, č. 8; J. Opelík, HD 1964, č. 1 → Nenáviděné řemeslo (1969) ●; J. Hájek in O. M.: Divoké kačeny (1964) + Muž proti osudu, Plamen 1964, č. 4 → Lidská situace (1966, s. tit. Básník lidského konkrétna); ● ref. To královské: Z. Kožmín, Rovnost 23. 10. 1966; M. Červenka: Metr na metr knih, Orientace 1966, č. 6; J. Svoboda, Červený květ 1966, s. 380; Z. Pešat, LitN

1967, č. 14; J. Trefulka, HD 1967, č. 1; M. Vacík, Impuls 1967, s. 208 ●; ● ref. Šokovaná růže: š (J. Šimůnek), Mladá fronta 26. 5. 1970; ano (A. Nováková), Práce 26. 5. 1970; J. Opelík, HD 1970, č. 7 ●; L. Kundera in ant. O. M.: Kam létají labutě (1970); -GS- (O. Sus): ref. Kam létají labutě, Orientace 1970, č. 5; V. Karfík: Co člověk má (o vývoji M. poezie), tamtéž, č. 2; J. Opelík: Mikuláškův blázen-Janus, sb. Literárně-vědné studie (Brno 1972, s. 197); ● ref. Agogh: A. Kratochvíl, Čes. slovo (Mnichov) 1980, č. 10; J. Dresler, Proměny (New York) 1981, č. 2 ●; ● ref. Veliké černé ryby...: M. Suchomel, Brněnský večerník 22. 12. 1981 → Co zbylo z recenzenta (1995); J. Rumler, Nové knihy 1982, č. 39 ●; J. Hrabák in Život s literaturou (1982, s. 199); ● ref. Žebro Adamovo: F. Schildberger, Rovnost 16. 3. 1982; M. Suchomel, Brněnský večerník 6. 5. 1982 → Co zbylo z recenzenta (1995) ●; J. Kudrnáč: Dva básníci a tradice, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1983, č. 30; J. Peterka in O. M.: Čejčí pláč (1984); Z. Kozmín: ref. Sóló pro dva dechy, Brněnský večerník 31. 5. 1984; ● nekrology: L. S., Svědectví 19, 1984/85, č. 76, s. 787; J. Skácel, Brněnský večerník 15. 7. 1985; L. Soldán, Svob. slovo 16. 7. 1985; J. D. (Dresler), Nár. politika 1985, č. 9; M. Uhde, Listy (Řím) 1986, s. 205 ●; Z. Kozmín in Interpretace básní (skripta, 1986, interpretace B Žena-kamínek); J. Trávníček: Tři básníci a jeden mýtus, sb. F. Halas, spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (1987); J. O. (Opelík): Dopis mladému básníkovi (J. Čapka O. M. z 1937 nebo 1938), Svob. slovo 31. 3. 1987; ● ref. Druhé obrázky: Z. Drahoš, Z. Kozmín, R. Svoboda, J. Trávníček, Brněnský večerník 17. 4. 1987; J. Slomek, Mladá fronta 8. 7. 1987 ●; M. Pohorský in ant. O. M.: Sóló pro jeden dech (1988); Z. Drahoš: Mikulášková poezie čtyřicátých let 1, Časopis Mor. muzea, ř. společenskovední 74, 1989; J. Peterka in O. M.: Agogh (1989); ● ref. Agogh: J. Rulf, LidN 13. 1. 1990; Z. Kozmín, Lit. revue 1990, č. 4; Z. Vybíral, Kmen 1990, č. 1 (k tomu polemika: J. Hořec, Kmen 1990, č. 3); J. Trávníček, Inicialy 1990, č. 4 ●; Z. Kozmín: Umění básně (1990, interpretace B Měsíční sonáta); J. P. Kříž: O. M., LidN 26. 5. 1990; J. Trávníček: Moravská inspirace v poezii O. M. a J. Skácela, ČLit 1990, s. 337; J. Opelík: Zauzné verše v poezii O. M., ČLit 1990, s. 321 + Řeč přednesená... na večeru k 75. narozeninám O. M. (15. 5. 1985), List pro literaturu 1990, č. 2 + in O. M.: A trubky zlatý prach (1990); ● ref. A trubky zlatý prach: L. Soldán, Svob. slovo 22. 3. 1991; J. Poláček, Brněnský večerník 15. 8. 1991; Z. Kozmín, LitN 1991, č. 42 ●; V. Černý in První a druhý sešit o existencialismu (text z r. 1948; 1992, s. 117); J. Trávníček in sb. Česká literatura 1945–1970 (1992, Ortely a milosti); Z. Kozmín in sb. Český Parnas (1993, Žebro Adamovo); L. Kundera in Řečiště (1993, s. 92); F. Valouch: Dva moravští lyrici, AUP Olomouc, Literaria – Theatralia – Cinematographica 1 (1993); M. Zelinský: O. M. a M. Válek, SLit 1993, s. 285; D. Vlašínová: Poezie O. M. v období Května (1955–1959), sb. Časopis Květen (1994); R. Burián:

Vyvolavač, prašivec, Agogh, blázen... (o motivu démona v poezii O. M.), Tvar 1994, č. 4 → sb. Pět na jednoho (1995); V. Poledna: Rodáci, Moravskoslezský den 16. 4. 1994; J. Zarek: Tříkrát motiv trávy, SPFF Ostrava, Literární věda 2 (1995); J. Trávníček: Strašné žízňě a žhavé hlty, LidN 22. 7. 1995 + in Poezie poslední možnosti (1996, s. 150); M. Zelinský: Rok 1947 – rok Eliotovy Pustiny? (též o M. básni Vyvolavač), Tvar 1997, č. 14.

jo

Jan Milíč z Kroměříže

† 29. 6. 1374 Avignon (Francie)

Teolog, příslušník předhusitského reformního hnutí.

Podpisoval se Miliczius de Chremsir, jako českou podobu jeho jména uvádějí soudobé prameny a prameny blízké době jeho života Milíč, Milič; jméno Jan se k němu připojuje teprve od 16. století (Milíč byla zkratka pro Jana Evangelistu, „miláčka Páně“). – O M. původu, školním vzdělání a počátcích jeho dráhy existují jen domněnky. Latinský životopis, který po M. smrti napsal jeho neznámý žák, sice výslovně uvádí, že se nenarodil z urozených rodičů, pokládá se však za možné, že pocházel z rodu vladyků z Tečovic (ves poblíž dnešního Zlína); je-li tato hypotéza správná, psal se „z Kroměříže“ patrně proto, že byla jeho prvním působištěm. Studoval snad na latinské škole při biskupském chrámu v Olomouci, možná i v cizině, nenabyl však žádných univerzitních hodností. 1358–62 působil jako úředník kanceláře Karla IV. v Praze (kdy se jím stal, není bezpečně zjištěno); rychle v ní postupoval od podřízeného postavení zapisovatele listin k úřadu notáře, tj. sestavovatele a písaře listin. 1361 se stal na doporučení kancléře Jana ze Středy pražským kanovníkem, 1362 svatovítským sakristou (tj. strážcem chrámu sv. Víta), t. r. zástupcem arcijáhna Jana de Marolio (který držel úřad arcijáhna jako prebendu, aniž pobýval v Čechách). Nepřijal-li kněžské svěcení již dříve, byl nejpozději 1361–62 vysvěcen, aby mohl tyto úřady vykonávat. 1363, ořesen poměry v církvi, složil všechny hodnosti do rukou prelátů s odůvodněním, že se chce stát prostým kazatelem božího slova. Na přelomu 1363–64 se, zřejmě na radu arcibiskupa Arnošta z Pardubic, připravoval několik měsíců ke kazatel-